

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MEDIÁLNÍ VÝCHOVA VE VÝUCE DĚJIN POÚNOROVÉHO ČESKOSLOVENSKA
(VČETNĚ REGIONU JIŽNÍCH ČECH)

Autor práce: Bc. Jana Válková

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

Studijní obor: Učitelství anglického jazyka a dějepisu pro střední školy

Ročník: III.

České Budějovice 2020

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1948 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5. května 2020

.....

Jana Válková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. et PaedDr. Jířímu Dvořákovi, Ph.D. za vstřícnost a cenné rady při vedení mé práce. Dále bych chtěla poděkovat všem vyučujícím dějepisu, kteří se mnou konzultovali názory na současné učebnice dějepisu a problematiku výuky padesátých let v Československu. A na závěr děkuji své rodině za trpělivost a psychickou podporu.

Anotace

Předkládaná práce se věnuje období let 1948–1960 v Československu ve výuce dějepisu z pohledu mediální výchovy. Mediální výchova, jako jedno z průřezových témat Rámcových vzdělávacích programů, je zde pojata zejména z hlediska vlivu médií na veřejné mínění. Na základě analýzy současných učebnic dějepisu se práce zabývá tématy, která jsou vhodnou ukázkou dobové komunistické propagandy. Mezi vybranými tématy jsou politické perzekuce, měnová reforma z roku 1953, odraz propagandy v umění a kampaň provázející boj s mandelinkou bramborovou. Jádrem práce je zveřejnění materiálů především písemné a vizuální povahy, které vhodně ilustrují dobovou propagandu. V samotném závěru práce uvádí několik modelových pracovních listů pro výuku dějepisu, které vycházejí z uvedených materiálů.

Abstract

The presented thesis deals with the period 1948–1960 in Czechoslovakia in the teaching of history from the perspective of media education. Media education, as one of the cross-cutting themes of the Framework Educational Programmes, is conceived here mainly in terms of the influence of the media on public opinion. Based on the analysis of current history textbooks, the work deals with topics that are a suitable example of contemporary communist propaganda. Among the selected topics are political persecution, the currency reform of 1953, the reflection of propaganda in art and the campaign accompanying the fight against the potato beetle. The core of the work is the publication of materials, especially of a written and visual nature, which appropriately illustrate contemporary propaganda. At the very end of the work presents several model worksheets for teaching history, which are based on these materials.

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Historický úvod.....	11
3	Analýza učebnic.....	16
4	Teoretický úvod k didaktice 50. let.....	20
4.1	Výchovné a vzdělávací strategie.....	20
4.1.1	Současné strategické trendy ve výuce dějepisu.....	21
4.1.2	Vyučovací metody.....	24
4.1.3	Metody dílčích operací typické pro dějepisné vyučování.....	25
4.2	Typy pramenů v dějepisné výuce a práce s nimi.....	30
4.2.1	Písemné prameny.....	30
4.2.2	Vizuální prameny.....	31
4.2.3	Audiovizuální prameny.....	33
4.3	Mediální výchova.....	36
5	Vybraná témata.....	41
5.1	Politické procesy a perzekuce po únoru 1948.....	41
5.1.1	Heliodor Píka.....	48
5.1.2	Číhošťský zázrak.....	51
5.1.3	Proces Machalka a spol.	53
5.1.4	Akce K.....	54
5.1.5	Akce Ř.....	57
5.1.6	Akce P.....	58
5.1.7	Milada Horáková a spol.	60
5.1.8	Rudolf Slánský a spol.....	65
5.2	Peněžní reforma.....	69
5.3	Mandelinka bramborová.....	75
5.4	Stalinův pomník.....	80
6	Prostředky propagandy.....	85
7	Závěr.....	88
8	Seznam pramenů a literatury.....	91

8.1	Archivní prameny	91
8.2	Periodika	91
8.3	Literatura	91
8.4	Internetové zdroje	98
8.5	Filmové prameny	99
9	Přílohy	100
9.1	Analýza učebnic	102
9.1.1	Analýza pojmů, osob a událostí	102
9.1.2	Analýzy obrazových příloh	103
9.1.3	Graf výskytu názorných materiálů s tematikou propagandy v učebnicích	104
9.2	Edice vybraných písemných, vizuálních a audiovizuálních pramenů k jednotlivým tématům	105
9.2.1	Heliodor Píka	105
9.2.2	Číhošťský zázrak	109
9.2.3	Augustin Machalka a spol.	111
9.2.4	Milada Horáková a spol.	119
9.2.5	Rudolf Slánský a spol.	127
9.2.6	Měnová reforma 1953	133
9.2.7	Stalinův pomník na Letné	143
9.2.8	Mandelinka bramborová	146
9.2.9	Další materiály s tematikou mediální propagandy	157
9.2.10	Užitečné odkazy pro výuku 50. let v Československu	193
9.3	Modelové pracovní listy	194

1 Úvod

Předkládaná diplomová práce navazuje na současné trendy ve výuce dějepisu, které podporují zařazování autentických pramenů do výuky. Z didaktického zaměření práce vyplývá, že nevede k objevování nových historických poznatků, ale soustředí se na sběr a využití materiálů ve výuce dějepisu. Tato práce přináší řadu písemných, vizuálních a audiovizuálních pramenů vhodných k výuce dějepisu se zaměřením na padesátá léta v Československu. Tyto prameny se zvýšenou pozorností věnují tématu mediální výchovy, která je jedním z tzv. průřezových témat uvedených v Rámcových vzdělávacích programech (dále jen RVP) pro výuku na základních a středních školách. Období padesátých let je kvůli uplatňování cenzury a snaze ovládat veřejné mínění vhodným obdobím, ve kterém se na téma mediální výchovy více soustředit.

Pro zvýšenou motivaci při výuce padesátých let je v této práci využito začlenění regionálních dějin. Přínosem regionálních a místních dějin ve výuce dějepisu je především konkretizace a názornost při výuce národních, ale i světových dějin. Tato problematika je reflektována i v kurikulárních dokumentech. Příkladem může být tzv. Rámcový vzdělávací program, který ve specifikaci vzdělávacího oboru dějepisu uvádí: „*Obecné historické problémy jsou konkretizovány prostřednictvím zařazení dějin regionu i dějin místních.*“¹ Blízkost regionálních témat je pro žáky vhodným motivačním prvkem ve výuce v jakékoli fázi vyučování. A zvýšený osobní zájem žáků vede ke snazšímu osvojování látky.² Region jižních Čech je tak v této práci využit pro konkretizace národních dějin, ale i pro názornost pomocí níž lze dedukovat historický vývoj na obecné úrovni. Tyto požadavky jsou též zdůrazněny v doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT), které konkretizuje požadovaný model výuky moderních, zejména soudobých dějin: „*Je třeba objasňovat jak obecné mechanismy dějinného vývoje, tak užít jeho konkretizaci na osudech jednotlivců, a využít přitom takových badatelských přístupů, jako je např. orální historie, či mikrohistorie a regionální dějiny, včetně využití dějin všedního dne.*“³

Pro potřeby této práce je region jižních Čech vymezen z perspektivy padesátých let a je tedy ohraničen podobou Českobudějovického kraje v letech 1949–1960, jehož tehdejší podoba je uvedena pod číslem 5 v příloze č. 1 převzaté z *Historické geografie*

---

¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha 2017, s. 51, dostupné z www.msmt.cz/file/43792/ [cit. 21. 03. 2019].

² Lubomír SVOBODA, *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*, České Budějovice 1981, s. 10.

³ *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, Praha 2013, s. 2.

českých zemí.⁴ Historické pojetí tohoto regionu bylo nutné aplikovat z hlediska plánovaného využití soudobého tisku, který prostor jižních Čech vnímá perspektivou tehdejšího administrativního dělení Československa. Českobudějovický kraj se však svou rozlohou velmi blížil stavu současného Jihočeského kraje. Toto srovnání lze pozorovat v příloze č. 2.

Tato práce se na základě tematické analýzy učebnic dějepisu pro základní školy, střední odborné školy a gymnázia soustředí na konkrétní témata, která zaujímají různě závažné role ve výuce dějepisu. Některá z předkládaných témat jsou dokonce učebnicemi plně přehlížena, ale poskytují zároveň vhodný podklad pro práci s materiály, které podporují integraci mediální výchovy do jiných výukových předmětů, jelikož většina českých škol předmět mediální výchova samostatně nevyučuje. Zároveň však tato práce může být pro potřeby obecně zaměřené mediální výchovy taktéž využita a některé materiály se tak můžou stát součástí výuky předmětů realizovaných v rámci občanského a společenskovedního základu. Aplikace průřezového tématu mediální výchova je v této práci zakotvena v publikaci *Základy mediální výchovy*⁵ od autorského kolektivu v čele s Markem Mičienkou a Janem Jirákem a v monografii *Mediální výchova – průřezové téma* sepsané Pavlem Vernerem.⁶

Diplomová práce stručně představuje vývoj současné didaktiky dějepisu s přihlédnutím k výuce nejnovějších a soudobých dějin na základě publikací českých i zahraničních didaktiků dějepisu. Klíčovými publikacemi pro směřování této práce se staly práce Vratislava Čapka,⁷ Dagmar Hudecové,⁸ Tomáše Jílka,⁹ Stanislava Julínka¹⁰ a autorské dvojice Denisy Labischové a Blaženy Gracové.¹¹

Pro sepsání nutného historického úvodu byla využita práce historika Karla Kaplana v jeho četných publikacích týkajících se padesátých let v Československu.¹² Dále byla využita

---

⁴ Eva SEMOTÁNOVÁ, *Historická geografie českých zemí*, Praha 2002, s. 309.

⁵ Marek MIČIENKA – Jan JIRÁK a kol., *Základy mediální výchovy*, Praha 2007.

⁶ Pavel VERNER, *Mediální výchova. Průřezové téma*, Praha 2007.

⁷ Vratislav ČAPEK, *Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005.

⁸ Dagmar HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku dějepisu*, Úvaly 2007.

⁹ Tomáš JÍLEK a kol., *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu I*, Plzeň 1998.

TÝŽ, *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*, Plzeň 1996.

¹⁰ Stanislav JULÍNEK, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004.

¹¹ Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2010.

¹² Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001.

K. KAPLAN, *Proměny české společnosti (1948–1960)*, Praha 2007.

TÝŽ, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, Brno 1993.

práce Jana Rataje¹³ a pro církevní dějiny byla převážně využita monografie z pera Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše.¹⁴

Pramennou základnou pro uvedené vizuální prameny se stal soudobý tisk, především *Rudé právo*, *Lidové noviny*, *Mladá fronta* a pro prameny k regionálním dějinám jižních Čech byl využit deník *Jihočeská pravda*, který v letech 1948–1953 vycházel jako týdeník a v letech 1954–1958 vycházel dvakrát týdně a v letech 1958–1960 již obden. Vydavatelem tohoto periodika byl Krajský výbor Komunistické strany Československa v Českých Budějovicích.¹⁵

Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část představuje úvod k didaktice dějepisu a klíčovým tématům a událostem padesátých let v Československu. Praktická část představuje konkrétní ukázky komunistické propagandy v dobovém tisku, filmu a na plakátech. Tento materiál je prezentován v širokém spektru témat umožňujícím individuální volbu témat konkrétním vyučujícím z hlediska cílů vyučování a zároveň s přihlédnutím k individuálním možnostem žáků. Tento soubor především vizuálních pramenů je pak na samotném konci doplněn sérií modelových pracovních listů se zaměřením na mediální výchovu.

---

¹³ Jan RATAJ, *KSČ a Československo I. (1945–1960)*, Praha 2003.

¹⁴ Stanislav BALÍK – Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2013.

¹⁵ Miroslav NOVOTNÝ (ed.), *Encyklopedie Českých Budějovic*. 2. rozšířené vydání, České Budějovice 2006, s. 191.

2 Historický úvod

Vymezené časové období 1948–1960, nazývané pro potřeby didaktického zjednodušení této práce padesátá léta, bylo obdobím upevňování nového režimu a násilné sovětizace Československa. Vývoj politické i společenské situace v Československu během padesátých let tak velice ovlivnil vývoj následujících let a jeho důsledky jsou na české i slovenské společnosti patrné dodnes.

Otázka únorového převratu jako počáteční události tohoto období není předmětem této práce. Při dějepisném vyučování se zpravidla téma poúnorového Československa ukončuje seznámením s průběhem únorových událostí roku 1948, ke kterým se pak připojuje shrnutí informací o vydání nové ústavy a odmítnutí jejího podpisu ze strany E. Beneše následované jeho abdikací po volbách do Národního shromáždění v květnu 1948, ve kterých získala Jednotná kandidátka Národní fronty hlasy 89% procent voličů.¹⁶ Tato práce však představuje způsoby, kterými si nový režim upevňoval svou moc, především prostřednictvím propagandistické manipulace veřejnosti v tisku a rozhlasu.

Jednou z hlavních cest upevňování moci se stalo zavedení cenzury. Ihned po únoru 1948 došlo ke zrušení řady periodik. Celkový počet zrušených novin a časopisů byl 151, z toho 102 periodik na Slovensku.¹⁷ Cenzura tisku a dalších médií byla po únoru 1948 řízena ministerstvem informací, které však nemohlo řídit cenzuru centrálně, a tak byla cenzura často delegována na jiné úřady. Například cenzuru listovních zásilek prováděla do roku 1952 Státní bezpečnost. Cenzorní odbor tohoto úřadu prováděl kontrolu zásilek dvojitým způsobem. První způsob byla cenzura úkolová, která prováděla kontrolu zásilek do všech kapitalistických zemí. Denně se jednalo o zhruba 40 000 došlých a 35 odeslaných zásilek. Druhým způsobem byla cenzura namátková, při níž pracovníci cenzurního oddělení denně přečetli zhruba 2 tisíce dopisů a veškeré dopisy s podezřelým obsahem byly předány k prošetření.¹⁸

Dne 22. dubna 1953 došlo ke zřízení Hlavní správy tiskového dohledu. V kompetenci tohoto cenzurního úřadu byla nejen cenzura tisku, knih, rozhlasu, divadelních her i filmů československého i zahraničního původu, ale také kontrola výstav, knihoven, reklamy a čehokoli podezřelého či škodlivého.¹⁹ V roce 1953 předložilo ministerstvo školství

---

¹⁶ *Rudé právo* z 1. 6. 1948 a 8. 6. 1948.

¹⁷ K. KAPLAN – P. PALEČEK, *Komunistický*, s. 34.

¹⁸ K. KAPLAN – Dušan TOMÁŠEK, *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956: studie*. Praha 1994, s. 53.

¹⁹ Tamtéž, s. 50

a osvěty seznam zakázaných autorů, jejichž díla byla stažena z nabídky knihoven a nesměla se vydávat. Zvláštní kategorií mezi knihami zaujímal díla bývalých prezidentů T. G. Masaryka a E. Beneše.²⁰

Dalším krokem, který měl posílit socializaci Československa se stalo znárodnění všech podniků zaměstnávajících nad 50 zaměstnanců, které proběhlo v dubnu 1948. Po znárodnění těchto podniků se socialistický sektor podílel na 95% průmyslové výroby v Československu.²¹ Hospodářství bylo nadále řízeno centrálně pomocí pětiletých hospodářských plánů (tzv. pětiletek). K vyhlášení první pětiletky došlo v roce 1949, jejím ústředním bodem se stala industrializace Československa s důrazem na těžký průmysl, který se měl oproti největší předválečné výrobě o 400 %, a posílení zbrojní výroby v přípravě na možnou válku.²² Cílem industrializace se stalo především Slovensko a méně průmyslové části českých zemí, především jižní Čechy. Výsledek první pětiletky však nebyl tak přesvědčivý, jak určoval plán. V těžkém průmyslu se výroba zvýšila o 119 %.²³ Po zestátnění průmyslu se režim začal soustřeďovat na likvidaci soukromého zemědělství. V únoru 1949 byl přijat zákon o vzniku Jednotných zemědělských družstev (JZD) a zahájil první vlnu kolektivizace zemědělství, která ovšem nedosáhla velkých úspěchů. Zákon ustanovil čtyři typy JZD s různým podílem společného vlastnictví a práce:

- JZD I. typu: společný osev a sklizeň bez zrušení soukromého vlastnictví pozemků
- JZD II. typu: hranice pozemků rušeny rozoráváním mezí, podíl z výnosu je vlastníkům přidělován na základě původní rozlohy jejich pozemků, chov hospodářských zvířat je oddělený
- JZD III. typu: zisk z výroby připadá družstvu, které ho rozděluje na základě tzv. pracovních jednotek mezi členy, chov dobytka je společný, v soukromém vlastnictví jsou jen zvířata pro osobní potřebu
- JZD IV. typu: společná rostlinná i živočišná výroba, stroje jsou vykupovány a dobytek chován ve společných stájích, členové družstva odměňováni podle množství odvedené práce.²⁴

---

²⁰ K. KAPLAN – P. PALEČEK, *Komunistický režim*, s.34.

²¹ Vojtěch MENCL, *Křížovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha 1990, s. 240.

²² J. RATAJ, *KSČ a Československo*, s. 133.

²³ TAMTÉŽ, s. 135.

²⁴ Ladislav FEIERABEND, *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary 2007, s. 68–69.

Jelikož v první vlně proces probíhal na víceméně dobrovolně, existovalo na konci roku 1949 pouze 2039 JZD I. a II. typu a necelý tisíc JZD III. a IV. typu.²⁵ Následující druhá vlna probíhající v letech 1952–1953 byla prezentována spolu s rozsáhlou kampaní proti vesnickým boháčům, tzv. kulakům a ztratila rozměr dobrovolnosti. Za kulaka mohl být označen vlastník 8–20 ha půdy.²⁶ Druhé vlně kolektivizace však předcházelo několik důležitých událostí. Režim se usilovně snažil o likvidaci střední zemědělské třídy, a tak si hledal záminky pro boj s vesnickými boháči. Takovou záminkou se stala vražda tří funkcionářů MNV v Babicích na Třebíčsku 2. července 1951. Režim využil situace a rozpoutal kampaň proti kulakům spojenou s řadou vykonstruovaných procesů, ve kterých bylo odsouzeno velké množství lidí, zejména bohatších sedláků.²⁷ V průběhu srpna a září 1951 se odehrálo 183 soudních procesů s 210 kulaky.²⁸

Ani tyto procesy však nebyly dostatečným prostředkem likvidace vesnických boháčů, a tak režim přistoupil k realizaci tzv. Akce Kulak (také Akce K). Tato akce probíhala od listopadu 1951 do července 1953 a jejím účelem bylo přestěhování nepohodlných kulackých rodin. Rodina vesnického boháče odsouzená soudem nebo národním výborem tak byla nuceně vystěhována a směla si ponechat jen nejnútnejší věci. Zbylý majetek byl zkonfiskován. Akce probíhala ve dvou vlnách, které byly spojené i s dalšími perzekucemi rodin bohatších sedláků, jako bylo vyloučení jejich dětí ze studií na zemědělských školách, navyšování zemědělských dodávek nebo zvyšování daní pro kulaky. Za tímto účelem byly tvořeny seznamy kulaků. Akce byla ukončena z rozkazu ministra národní bezpečnosti Karola Bacílka.²⁹ Počet osob, kterých se Akce Kulak lze těžko odhadnout. Petr Blažek a Michal Kubálek uvádí, že celá akce se dotkla minimálně 16 000 osob.³⁰ Celá akce byla provázena silnou mediální kampaní s cílem zastrašit chudší rolníky a přimět je ke vstupu do JZD v probíhající druhé vlně kolektivizace. V roce 1954 po proběhlé druhé vlně však stále existovalo 22 999 kulackých závodů s rozlohou nad 15 ha (nejvíce se jich nacházelo v Jihlavském kraji – 4311 a Českobudějovickém kraji – 4208).³¹ Závěrečná vlna kolektivizace proběhla v letech 1955–1958. Po skončení této etapy zůstalo 6254 kulackých usedlostí, jejichž výměra půdy tvořila jen 1,5% zemědělské

---

²⁵ V. MENCL, *Křižovatky*, s. 244.

²⁶ Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 86–88.

²⁷ TAMTÉŽ, s. 107.

²⁸ K. JECH, *Soumrak selského stavu 1945–1960*, Praha 2001, s. 65–66.

²⁹ TAMTÉŽ, s. 80, 89, 92.

³⁰ Petr BLAŽEK – Karel JECH – Michal KUBÁLEK a kol., *Akce "K" vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*, Praha 2010, s. 10.

³¹ K. JECH, *Soumrak*, s. 163.

půdy. Zbytek půdy již byl plně ve vlastnictví JZD nebo státních statků a soukromé zemědělství tak bylo téměř potlačeno.³²

Kromě likvidace soukromého podnikání se režim pokusil zastavit nepřátele s negativním postojem vůči němu. Jedním z prvních protivníků se stala římskokatolická církev, o jejíž diskreditaci usiloval režim již od počátku. Nejvýrazněji se tato snaha projevila po událostech spojených s tzv. Číhošťským zázrakem, procesem s Augustinem Machalkou a spol., likvidací klášterů a řeckokatolické církve (o všech těchto událostech bude podrobnější řeč v kapitole 5.1). Mezi své nepřátele režim zařadil i osobnosti spojené s vysokými funkcemi v armádě (např. proces s Heliodorem Píkou) nebo na politické scéně. Nejznámějším zástupce tohoto typu perzekuce je proces s Miladou Horákovou a spol. Poté se však pozornost režimu obrátila i do vlastních řad a perzekuce byly směřovány i do řad KSČ, což lze nejlépe pozorovat na průběhu procesu s Rudolfem Slánským a spol. Všechny tři výše zmíněné procesy jsou taktéž součástí vybraných témat k výuce mediální výchovy na příkladu 50. let v Československu v kapitole 5.1.

Komunistický režim měl svou největší oporu v dělnické třídě, která se stala privilegovanou vrstvou. Nejvíce zvýhodnění a protěžování byli nekvalifikovaní dělníci v klíčových průmyslových odvětvích (hornictví, hutnictví, stavebnictví a strojírenství), jejichž platy přesahovaly výplatu vysokoškolsky kvalifikovaných profesí. Další významnou proměnou v zaměstnanosti se stal vzrůst zaměstnanosti žen. Státní propaganda podporovala ideál pracující ženy, již v péči o děti a domácnost pomáhá stát. S tím souvisela zlepšující se zdravotnická péče spojená s celou řadou preventivních opatření, včetně očkování. Se zaměstnaností žen souvisel i kult pracujících, který kladl důraz na likvidaci nezaměstnanosti spojené s žebrotou a bídou. Kupní síla československých občanů tak vzrostla, ale v důsledku převýšení nabídky poptávkou byla spojena se zásobovací krizí.³³ Řešením ekonomické krize státu se stala peněžní reforma zorganizovaná v roce 1953, o jejímž průběhu a důsledcích pojednává kapitola 5.2.

Rok 1953 znamenal pro Československo i jiné politické změny. Byl to rok, kdy došlo k úmrtí J. V. Stalina i prezidenta K. Gottwalda. Nově zvolený prezident Antonín Zápotocký a ÚV KSČ v důsledku očekávaných změn vyhlásili politiku nového kurzu spojené s částečnou revizí procesů z počátku padesátých let. Nový kurz však vzhledem ke krizi vzniklé po měnové reformě neměl velký úspěch a krize režimu se ještě více projevila po XX. sjezdu KSSS, na němž bylo proneseno známé odsouzení kultu Stalinovy

---

³² TAMTÉŽ, s. 177.

³³ J. RATAJ, *KSČ a Československo*, s. 141–142.

osobnosti.³⁴ Reformní proud v Československu byl spíše slabý a důkazem toho může být i průběh výstavby Stalinova pomníku na Letné, k jehož likvidaci se režim odhodlával několik let (blíže kapitola 5.4).

Další změna se opět udála v prezidentském křesle. Po úmrtí A. Zápotockého v roce 1957 byl zvolen první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný a jeho osobou se spojila nevyšší stranická funkce s funkcí hlavy státu.³⁵ Tento vývoj v politice byl pak v roce 1960 završen přijetím nové ústavy, která završila výstavbu socialismu v Československu. Oficiálně se tak změnil i název státu, nově obohacený o slovo „socialistická“. Zároveň zde také byla zakotvena vedoucí úloha KSČ.³⁶ Tato událost tak symbolicky završuje období padesátých let v Československu a udává i tematický konec vybraného období pro tuto práci.

---

³⁴ K. KAPLAN, *Československo v letech 1953–1966*, s. 13–19.

³⁵ J. RATAJ, *KSČ a Československo*, s. 177.

³⁶ TAMTÉŽ, s. 186.

3 Analýza učebnic

Prvním krokem pro zpracování tematiky 50. let ve výuce dějepisu byla analýza dějepisných učebnic. Předmětem analýzy se staly učebnice pro základní školy (dále jen ZŠ), střední odborné školy (dále jen SOŠ) a pro gymnázia (dále jen GYM) v celkovém počtu 13 učebnic. Z těchto učebnic, které jsou stále používány v současné výuce dějepisu, mělo v roce 2020 platnou doložku MŠMT pouze 6 učebnic, z toho 4 učebnice pro ZŠ a po jedné učebnici SOŠ a GYM.

Československo v letech 1948–1960. Toto časové rozdělení bylo zvoleno na základě analýzy periodizace československých dějin v učebnicích dějepisu. Učebnice se jednoznačně shodují na klíčových meznících v dělení tématu poválečného Československa, kterými jsou roky 1948, 1968 a 1989. Většina z učebnic se přiklání ke konkrétnějšímu rozdělení na časové úseky 1945–1948, dále 1948–1960, 1960–1968 a poslední nejdelší úsek se vztahuje k letům 1968–1989. Klíčovými událostmi pro zvolený časový úsek se staly: únorový převrat v roce 1948 a schválení nové československé ústavy, kterým se změnil název státu na *Československá socialistická republika*. Tyto mezníky započínají a zároveň ukončují období stabilizace nově vzniklého režimu spojené s obdobím silných represí a ztrátou některých svobod. Ne všechny učebnice respektovaly touto prací zvolenou periodizaci určitého celku období 1948–1960. Ve všech případech se však jednalo o horní mezník, který často přesahoval až do roku 1968 jako dalšího významného předělu v dějinném vývoji Československa. A vzhledem k potřebám práce bylo snadné analyzovat klíčové pojmy, data, osoby a události i v těchto delších celcích.

Analyzované učebnice byly rozděleny do skupin podle typu školy, pro kterou jsou určeny, aby nedošlo k výraznému zkreslení statistiky při zahrnutí učebnic pro SOŠ do obecné statistiky. Rozsah učebnic dějepisu pro SOŠ odpovídá obvyklé praxi vyučovat dějepis pouze jeden školní rok, tudíž se svým rozsahem nemůže vyrovnat čtyřletým cyklům dějepisného učiva na ZŠ a GYM.

Pořadí učebnic v seznamu odpovídá pořadí učebnic v tabulkách, uvedených v příloze. První skupina – učebnice pro ZŠ, analyzované učebnice:

- 1) Dějepis, nejnovější dějiny, nakladatelství SPN, starší verze³⁷

---

³⁷ Jan KUKLÍK – Jiří KOCIAN, *Dějepis. Nejnovější dějiny*, Praha 1999.

- 2) Dějepis 9, nakladatelství SPN, novější verze³⁸
- 3) Dějepis 9, nakladatelství Prodos³⁹
- 4) Dějepis 9, nakladatelství Fraus⁴⁰
- 5) Dějepis 9, nakladatelství Nová škola⁴¹
- 6) Dějiny moderní doby, díl II, nakladatelství Albra⁴²

Druhá skupina – učebnice pro gymnázia:

- 7) Dějepis 4, nakladatelství SPN⁴³
- 8) Moderní dějiny pro střední školy, nakladatelství Didaktis⁴⁴
- 9) České dějiny II, nakladatelství SPL⁴⁵
- 10) Dějiny českých zemí II, nakladatelství Albra⁴⁶

Třetí skupina – učebnice pro střední odborné školy:

- 11) Dějepis pro střední odborné školy II. díl, nakladatelství Albra⁴⁷
- 12) Dějepis pro střední odborné školy, nakladatelství SPN⁴⁸
- 13) Dějepis pro střední odborné školy, nakladatelství Scientia⁴⁹

Analýza učebnice se nejprve soustředila klíčové pojmy, osobnosti a události a četnost jejich výskytu v učebnicích dějepisu. V druhé fázi se cílem analýzy staly ikonické texty, k tomuto období. Poslední součástí analýzy se stalo téma komunistické propagandy a jejího významu v 50. letech.

Z analýzy učiva v učebnicích vyplývá, že jednotlivé učebnice se velmi liší výběrem stěžejních témat pro výuku 50. let v Československu. Ve všech 13

³⁸ Veronika VÁLKOVÁ, *Dějepis 9. Nejnovější dějiny: pro základní školy*, 2. upravené vydání, Praha 2016.

³⁹ Jana BUREŠOVÁ – Ondřej HÝSEK – Eva SCHULZOVÁ, *Dějepis 9: moderní dějiny*, Olomouc 2008.

⁴⁰ František PARKAN – Tomáš MIKESKA – Markéta KAŠPAROVÁ PARKANOVÁ, *Dějepis 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*, 2. upravené vydání, Plzeň 2018.

⁴¹ František ČAPKA – Jana ZRNÍKOVÁ, *Dějepis: vzdělávací oblast Člověk a společnost*, 3. vydání, Brno 2016.

⁴² Marek PEČENKA – Petr LUŇÁK – Pavel AUGUSTA, *Dějiny moderní doby*. 2. vydání, Úvaly 2008.

⁴³ Jan KUKLÍK – Jan KUKLÍK, *Dějepis pro gymnázia a střední školy 4. Nejnovější dějiny*, Praha 2005.

⁴⁴ Jan ČURDA – Jan DVOŘÁK, *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*. Brno 2015.

⁴⁵ Robert KVAČEK, *České dějiny II: učebnice pro střední školy*, Praha 2002.

⁴⁶ Josef HARNA – Rudolf FÍŠER, *Dějiny českých zemí: učebnice pro střední školy*, Praha 1998.

⁴⁷ Zdeněk BENEŠ – Vladimír NÁLEVKA, *Dějepis pro střední odborné školy*, Úvaly 2009.

⁴⁸ Petr ČORNEJ – Ivana ČORNEJOVÁ – František PARKAN – Milan KUDRYS, *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*, 3. rozšířené vydání, Praha 2016.

⁴⁹ Vratislav ČAPEK – Jaroslav PÁTEK, *Dějepis pro střední odborné školy: základní směry dějinného vývoje*, Praha 2001.

analyzovaných učebnicích se objevilo téma kolektivizace a z osobností byli zmíněni: Klement Gottwald, Milada Horáková, Rudolf Slánský. Hojně reflektovanými tématy bylo též: budovatelství, kult pracujících, mládež, perzekuce církve, měnová reforma, pětiletka, propaganda, těžký průmysl, tábory nucených prací (dále jen TNP), znárodnění a nadpoloviční většina učebnic též zmínila osobnosti Antonína Novotného, Antonína Zápotockého a Heliodora Píky. Naopak nejméně častá témata na stránkách učebnic byla: lidové milice, plzeňské povstání, pomocné technické prapory (dále jen PTP), Stalinův pomník, státní bezpečnost (dále jen StB), Svobodná Evropa.

Z rozsahové analýzy období 1948–1960 na stránkách učebnic vyplývá, že učebnice pro ZŠ v průměru věnují tématu 5,5 stránky, učebnice pro GYM průměrně 9,25 stránky a učebnice pro SOŠ v průměru jen stranu a půl.

Další položkou analýzy byl počet a tematika obrazových příloh v učebnicích. Učebnice pro ZŠ v průměru obsahovaly 14 obrazových příloh k tématu, učebnice pro GYM v průměru 12,25 obrazových příloh a učebnice pro SOŠ v průměrně 3 přílohy. Nejvíce zobrazovaná témata jsou: kolektivizace, propaganda, těžký průmysl, mládež, Klement Gottwald, Antonín Novotný, Antonín Zápotocký, Milada Horáková. Další častá témata obrazových příloh byla: budovatelství, Rudolf Slánský, Heliodor Píka. Nejméně častými tématy a osobnostmi na obrazových přílohách jsou: administrativní členění, armáda, pohřeb E. Beneše, Josef Urválek, kult pracujících, měnová reforma, plzeňské povstání, TNP, perzekuce církve, proces s hokejisty, zákaz kočování.

V poslední fázi analýzy bylo zjištěno, že většina učebnic nepřináší více než jednu názornou ukázkou propagandistického materiálu. Pokud učebnice takovýto materiál obsahovala, tak se nejčastěji jednalo o tematický plakát, týkající se těžkého průmyslu, zemědělství nebo mládeže.

Na základě této analýzy byla pro potřeby této práce vybrána témata, která se v učebnicích objevují vždy, obvykle i vůbec, aby byl rozsah co nejširší a umožnil rozvíjení témat i mimo učebnici. Předním kritériem se stala úroveň mediální propagandy, která uvedené události nebo procesy provázela. Z původního záměru začlenit do práce materiály vypovídající o propagandě provázející proces s hokejovými mistry z roku 1949 jako vhodného motivačního prvku vzhledem k oblíbenosti sportu sešlo kvůli nedostatku materiálů s výpovědní hodnotou vzhledem k propagandě. Proces se skupinou Modrý a spol. proběhl bez účasti veřejnosti a soudobý tisk tuto problematiku záměrně

ignoroval.⁵⁰ Ačkoli je osud hokejové reprezentace jistě dalším z tragických osudů československých občanů v padesátých letech, nelze jej uplatnit ve výuce v souvislosti s mediální výchovou a nemůže být předmětem této práce.

---

⁵⁰ Jiří MACKŮ, *Zapřené generace. Vyškrtnuti z historie, vymazáni z paměti*, Praha 2004, s. 247–248.

4 Teoretický úvod k didaktice 50. let

Tato kapitola popisuje současné vzdělávací strategie a metody práce ve výuce s co největší konkretizací zaměřenou na výuku dějepisu. Ve své poslední části se kapitola věnuje tématu mediální výchovy a dalších pojmů s ní souvisejících. Tento stručný úvod poskytuje informace o odlišných metodách dějepisné výuky a tím předjímá navrhované způsoby práce s edicí vybraných písemných, vizuálních a audiovizuálních pramenů. Kromě vybraných ukázek pracovních listů se tak předkládané materiály nacházejí v syrové podobě, která umožňuje vyučujícím konkrétní přizpůsobení materiálu ve výuce. Metodologický úvod obecné didaktiky, didaktiky dějepisu a konkretizace problematiky mediální výchovy je však nutným zdrojem poznatků pro smysluplnou didaktickou práci s předkládaným materiálem.

4.1 Výchovné a vzdělávací strategie

Dle Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia (dále jen RVP G) jsou výchovné a vzdělávací strategie definovány jako promyšleně volené a řazené postupy, kterými chce škola cíleně směřovat k naplňování klíčových kompetencí.⁵¹ Výchovné a vzdělávací strategie pro jednotlivé vyučovací předměty se mají vymezit prostřednictvím metod a forem práce, popř. aktivit a příležitostí či pravidel uplatňovaných v daném vyučovacím předmětu.⁵² Ty však zároveň musí korespondovat se společnými vzdělávacími strategiemi uvedenými v charakteristice školy. Tato vzájemná provázanost musí být zřetelná na úrovni školy i jednotlivých předmětů. Pro úroveň školy musí být stanoveny vzdělávací strategie pro všechny klíčové kompetence, pro vyučovací předměty to tak být nemusí. Strategie školy je závazná pro všechny předměty a strategie vyučovacím předmětu je závazná pro všechny učitele daného předmětu.

Výchovné a vzdělávací strategie dějepisného vyučování se odvíjí:

1. od vlastního pojetí dějepisného vyučování, jeho postavení a funkce ve společnosti,
2. od cílů dějepisného vyučování, jejich vztahu k cílům oblasti a ke klíčovým kompetencím, popř. k celospolečenským cílům a cílům vzdělávací politiky,

---

⁵¹ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, Praha 2006, s. 99, dostupné z <http://www.nuv.cz/file/159> [cit. 18. 09. 2019].

⁵² Zdeněk BENEŠ – Dagmar HUDECOVÁ, *Manuál pro tvorbu Školního vzdělávacího programu. Vzdělávací obor dějepis*. Praha 2005, s. 60.

3. od hlavních zásad vymezení obsahu vyučovacího předmětu (tzn. vymezení světových, národních, regionálních a lokálních dějin; stanovení poměru mezi politickou, hospodářskou, kulturní, sociální a jinou dějinnou oblastí; vztah k průřezovým tématům; hlavní zásady volby a realizace interdisciplinárních a intradisciplinárních témat),
4. od zásad uspořádání obsahu (tj. zásady obsahové strukturace a časové dotace jednotlivých tematických celků).⁵³

Všechny tyto čtyři body tvoří prostředí výchovně vzdělávací strategie. Vybrané metody a formy práce jsou pak dílčí taktické nástroje, jimiž je příslušná strategie uskutečňována.

4.1.1 Současné strategické trendy ve výuce dějepisu

4.1.1.1 Objevné učení

Základním principem je navozená situace, ve které žáci získávají poznatky prostřednictvím samostatné aktivní činnosti. Motivačním faktorem je předpoklad probuzení zájmu a zvědavosti žáka. Nejedná se zde o objevování něčeho nového (ačkoli i k tomu může dojít), ale pouze nového pro žáka. Nutnou podmínkou k realizaci objevného učení je zajištění dostatečných zdrojů a promyšlené řízení samostatné činnosti žáků. Výhodou této strategie je samostatnost žáků při učení, vlastní tempo, možnost diferencovanosti úkolů s ohledem na individuální možnosti žáků, snadná aplikace kooperativních forem práce, rozvoj všech klíčových kompetencí. Nevýhodou objevného učení je vysoká časová náročnost. Učitelova role ustupuje do pozadí, ale navození objevné situace vyžaduje značnou přípravu a stejně tak nelze odhadnout časový průběh vyučování. Dále též potlačení práce s cílem a ztráta opory v metodách učitele může negativně působit na slabší žáky. Zejména v dějepisném vyučování nelze objev empiricky podložit, ale žák k němu musí dospět na základě složitější abstraktní myšlenky. Může tak snadno dojít k nepochopení.⁵⁴

Tato strategie se výborně uplatňuje při tzv. problémovém vyučování. Problémová historická situace je žákovi prezentována jako skutečný problém, ne již vyřešená situace. Při správném vedení procesu hledání řešení si žáci uvědomují složitost historické situace, lépe chápou jednotlivé strany a pozici jednajících osob. Žák si musí být vědom jednotlivých fází řešení problému (rozpoznání problému, hledání řešení – analýza

---

⁵³ D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 9.

⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 13.

problémové situace, formulace hypotéz a jejich ověřování, zdůvodnění zvoleného řešení).⁵⁵ Specifikem dějepisného vyučování je pak poslední fáze – konfrontace dobového řešení s důsledky z hlediska současnosti.

4.1.1.2 *Vyučování zaměřené na komunikaci*

Nezbytnou podmínkou pro uskutečnění efektivní pedagogické komunikace je respektování pravidel účinné komunikace. Základem je zaměřenost komunikace na cíl, postupnost dílčích kroků, výměna rolí mezi žákem a učitelem, korekce na základě zpětné vazby, správné používání různých druhů komunikace (verbální, neverbální), účelné využívání komunikačních médií a vycítit komunikační bariéry. Kladem této strategie je skutečnost, že dobře odpovídá narativnímu charakteru dějepisného vyučování. Verbální komunikace umožňuje také snazší výchovné (citové) působení a v neposlední řadě má tento přístup dlouholetou tradici ve vyučování.⁵⁶

4.1.1.3 *Činné (autentické) učení*

Při činném učení žáci získávají poznatky na základě vlastní praktické zkušenosti nebo prožitku. Prožitek má pozitivní dopad nejen na zapamatování, ale též se významně podílí na formování osobnosti žáka. Podmínkou je vytvoření situací, v nichž mohou žáci získat autentické zážitky a prožitky, které by byly zdrojem jejich poznatků. V dějepisném vyučování nelze žáky uvést do reálné situace, je třeba překonat problém časové vzdálenosti, v níž měli lidé jiné zkušenosti a prožitky, a proto jednali jinak než lidé současní. Pro navození empatie je esenciální seznámení se s historickou situací, v níž aktéři byli. Bez toho by empatie vedla pouze k ahistorickým závěrům a k nepochopení jednání lidstva.

Typickými metodami a formami dílčích operací se stalo hraní rolí s řadou obměn (monolog historické osoby, dialog soupeřů, dramatické ztvárnění historické situace, interview s historickou osobností, talk show atd.) a práce na projektech, které žákům zprostředkovává zkušenosti se získáváním materiálů, orální historií a konfrontací historických informací z různých zdrojů. Projektové vyučování bývá někdy vyčleňováno jako samostatná vyučovací strategie, která často pouští tradiční model výuky a jejího

---

⁵⁵ Jarmila HONZÍKOVÁ – Jan NOVOTNÝ, *Projektové a problémové metody v praxi*, e–Pedagogium 6, 2006, č.2, s. 28–40, zde s. 31.

⁵⁶ D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 14–15

rozdělení na hodiny a předměty.⁵⁷ Britský expert na didaktiku Geoff Petty však zdůrazňuje nebezpečí přeceňování projektové práce a nutnost sledovat, zda při plnění úkolu skutečně dochází ke vzniku autentického prožitku, který odpovídá edukačním cílům.⁵⁸

4.1.1.4 *Vyučování zaměřené na vědu*

Tato strategie se snaží o co největší přiblížení předmětu vědecké disciplíně s ním propojené. Školní dějepis však nemůže být odrazem historické vědy. Předmětem historie není jen odhalení minulosti, ale i její vysvětlení, předmětem dějepisného vyučování však je utváření historického vědomí a formování žákovy osobnosti. Cílem zaměření vyučování na vědu není udělat z každého žáka historika. Jde o vytvoření představy o oboru, jeho systému, terminologii a způsobu historikovy práce, osvojení si periodizačních mezníků a periodizace obecně. Žáci se učí používat metody historické práce (provádět jednoduchou heuristiku, historickou kritiku a interpretaci). Zvláštní pozornost je věnována práci s pramenem. Didakticky upravený historický pramen se pro žáky stává zdrojem historické informace. Pro současné a zejména regionální dějiny se často zdůrazňuje význam orální historie. Součástí práce s pramenem je také jeho kritika. Odhalení autorovy subjektivity, pečlivá práce s pojmy a fakty.

Značným omezením ze strany vyučování orientovaného na vědu na výuku je nutnost didaktické redukce historického učiva s ohledem na časový prostor, cíle dějepisné edukace a úroveň, na níž jsou žáci schopni tyto jevy pochopit.⁵⁹ V souvislosti s vědně zaměřeným vyučováním se tak někdy zmiňuje tzv. exemplární učení. Exemplární učení vychází z předpokladu, že cílem není kvantitativní úplnost, ale výběr určitého okruhu poznatků. Jeho osvojení vytváří určitá těžiště, která budou reprezentovat celé oblasti poznání.⁶⁰

4.1.1.5 *Multiperspektivní přístup*

Multiperspektivita je proces strategie porozumění. Vyžaduje posuzování historických jevů či procesů z hlediska perspektiv a pohledů různých pozorovatelů žijících v odlišných dobách. Smyslem multiperspektivity je narušení vžitě představy

---

⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 16–17.

⁵⁸ Geoff PETTY, *Moderní vyučování*, Praha 2013, s. 213.

⁵⁹ D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 17–18.

⁶⁰ Jarmila SKALKOVÁ, *Obecná didaktika. 2. rozšířené a aktualizované vydání*, Havlíčkův Brod 2007, s. 73.

historické situace, žákům nejsou předkládány hotové koncepty, ale žáci sami jsou vedeni k historickému myšlení a chápání problému subjektivitu. Důležité je poznání plurality názorů, žáci sami se mají naučit argumentovat a samostatně zhodnocovat. Rolí učitele je ohlídat, aby se žáci na historické jevy nedívali dnešními očima, ale nazírali je pohledem lidí z minulosti. Podmínkou multiperspektivního přístupu je prezentace názorově diferenciovaného materiálu z pohledu různých představitelů (národ, sociální vrstva či náboženská skupina). Učitel není konečným rozhodčím, pouze iniciátorem přemýšlení, jeho osobní vyjádření názoru na historickou skutečnost má velkou afektivní hodnotu, proto by měl zajímat jakési odosobněné stanovisko a přináší argumenty pro vlastní názor, ale prezentuje zároveň alternativní možnosti. Jednoznačné stanovisko zachovává pouze tam, kde je žádané s ohledem na obecné morální konvence či zákon.⁶¹

4.1.2 Vyučovací metody

Vyučovací metody jsou českými odborníky Maňákem a Švecem definovány jako „cesty žáků podporovaných a vedených učitelem k osvojení příslušných výchovně vzdělávacích obsahů“.⁶² Toto vymezení je relativně široké, ale volba metod vyžaduje určitá pravidla pro správnou volbu. Nejdůležitějším pravidlem je zvolení edukačního cíle a jeho dílčích úkolů. Pestrost zvolených metod je prostředkem k dosažení onoho edukačního cíle. Během procesu volby však musí být respektováno množství pravidel ovlivňujících výběr, tj. znalosti psychologických procesů učení, úrovně fyzického a psychického vývoje žáka, zvláštnosti tříd, skupin žáků a dalších podmínek výchovně vzdělávací činnosti. Podle definice tak mají metody vést k osvojení příslušných výchovně vzdělávacích obsahů, což pro nás znamená zaměření se na klíčové kompetence a cíle oborového vzdělání.

Pro dějepisné vzdělávání to znamená přechod od tradičního důrazu na faktografické znalosti k dovednosti s těmito znalostmi zacházet a přemýšlet o nich. Pozornost je věnována práci s pojmy, které musí být opřeny o konkrétní představy žáků. Metody však je potřeba nepřeceňovat, použití moderních metod nemusí vést ke zvýšení efektivity výuky, důležitou roli hraje též osobnost učitele a způsob použití metody.

---

⁶¹ Robert STRADLING, *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*, Praha 2004, s. 10–11.

⁶² Josef MAŇÁK – Vlastimil ŠVEC, *Výukové metody*, Brno 2003, s. 7.

Modernizace výuky neznamena zavržení starých metod a zavádění nových, ale spíše jejich pochopení a aplikaci ve cestě za edukačními cíli.

4.1.3 Metody dílčích operací typické pro dějepisné vyučování

Tento výběr samozřejmě nepostihuje všechny používané metody, snaží se pouze nastínit okruh základních možností pro realizaci dějepisné výuky.

4.1.3.1 *Verbální metody*

Metod s klíčovou rolí slova bývají považovány za zastaralé a reprezentují dominantní roli učitele při výuce. Jedná se sice o námitky oprávněné, ale nesprávné. Slovo je součástí jak metod dialogických a diskuzních, tak i písemných projevů. Verbální metody však vyžadují zvýšenou motivaci na straně žáku, musí být ochoten naslouchat, stejně tak musí učitel vnímat veškeré komunikační bariéry a mít na paměti, že sdělení nevede k zapamatování a musí být následováno fixací učiva.

Pedagogickou komunikací (nebo také výukovou komunikací či komunikací ve škole) rozumíme záměrný proces komunikace mezi učitelem a žáky ve škole či jinak pedagogicky adaptovaném prostředí. Svou podstatou je pedagogická komunikace případem sociální komunikace; na jedné straně si zachovává základní společné rysy, zatímco v jiných rysech je specifická⁶³. Ve školním prostředí lze rozlišit tři základní druhy pedagogické komunikace: jednosměrnou, dvousměrnou a vícesměrnou komunikaci.⁶⁴

4.1.3.2 *Metody jednosměrné komunikace*

Jednosměrná komunikace zahrnuje komunikaci od učitele ke třídě. Především jde o výklad nového učiva, hodnocení a oslovování žáků. Dalším případem jednosměrné komunikace je komunikace od učitele žákovi jako jednotlivci. Jedná se o situaci, kdy učitel dává pokyn, či klade otázku, ale žák neodpovídá.⁶⁵

Za problematickou metodu bývá označován frontální výklad. Při splnění požadavků efektivního výkladu však může hrát klíčovou roli při vyučování. Těmito předpoklady jsou především didaktická analýza učiva (zejména se jedná o výběr faktů, které často vedou k faktografické přetíženosti) a kombinování výkladu s využitím textového, ikonického a podobného materiálu.

---

⁶³ Tomáš SVATOS, *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace*, Hradec Králové 2002, s. 58.

⁶⁴ Jirí MAREŠ – Jaro KŘIVOHLAVÝ, *Komunikace ve škole*, Brno 2005, s. 25–26.

⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 39.

Velmi často je součástí výkladu vysvětlení. Pro jeho pochopení je však nutným předpokladem zjednodušení., při kterém však nesmí dojít ke zkreslení. Žák musí být na zjednodušení upozorněn. Petty dále radí vysvětlení logicky uspořádat do klíčových vět či logických řetězců, které pomáhají učiteli uvědomit si podstatu důležitých jevů nebo procesů a hodí se pro fázi opakování a fixace jako zjednodušená podoba výkladu.⁶⁶

Další jednosměrnou verbální metodou je vyprávění, které se svojí podstatou velmi dobře hodí pro dějepisné vyučování vzhledem k jeho narativnímu charakteru. U této formy komunikace je důležité soustředit se na konkrétní edukační cíl, jemuž je vhodné přizpůsobit délku vyprávění a držet se jedné dějové linky, ačkoli není nutná časová posloupnost vyprávění. Užití retrospektivy je součástí motivace posluchače, který je do děje vtažen dramatičtější částí vyprávění.⁶⁷

Poslední formou jednosměrné komunikace od učitele k žákovi bývá v dějepisném vyučování popis. Jeho užití je však spíše okrajové a týká se především práce s ikonografickým materiálem, kterým se pokouší učitel výuku konkretizovat.

Druhou částí jednosměrné komunikace je komunikace směřovaná od žáka k učiteli. Nejčastější formou tohoto projevu je vystoupení označované jako referát. Tvorba referátů je důležitou součástí edukačního procesu z hlediska rozvoje samostatné činnosti žáka. Jde především o schopnost vyhledávat informace, třídit je a kriticky hodnotit a vytvářet si vlastní názor a dále rozvíjí řečové dovednosti, popř. písemný projev. Při využití této formy komunikace je potřeba brát na zřetel, zda žáka skutečně rozvíjí a vyvarovat se robotické reprodukce nalezených textů, které nerozvíjí ani dovednost informace vyhledávat a vedou k bezmyšlenkovitému předcítání bez rozvoje historického myšlení.⁶⁸

4.1.3.3 *Metody dvousměrné komunikace*

Tyto metody označují obousměrnou komunikaci mezi žákem a učitelem. Základní metodou této komunikace je dialog. Na rozdíl od jednosměrné komunikace je žák aktivizován a lépe se tedy soustředí. Dále se učí respektovat druhého a jeho názor a aktivně spolupracovat na postupu komunikace. Dochází tak k rozvoji komunikační a sociální kompetence.

---

⁶⁶ G. PETTY, *Teaching today. a practical guide*, Cheltenham 2009, s. 172–173.

⁶⁷ D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 31.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s.33.

Pedagogická komunikace často rozlišuje rozhovor jako nižší formu komunikace a dialog jako vyšší formu.⁶⁹ V dějepisné výuce se však spíše rozlišují dva typy rozhovoru.

Prvním typem je řízený rozhovor. Někdy též nazývaný katechický, který je zaměřený na opakování a fixaci učiva. Slouží především k vybavování z paměti. Tento druh je ve výuce poměrně častý a žáci jsou na otázky za účelem ověření vědomostí zvyklí. Druhým typem rozhovoru je rozhovor problémový nebo také heuristický. Hlavním záměrem heuristického rozhovoru je rozvíjet žákovo myšlení. Žák je s učitelovou pomocí veden k analýze a syntéze historických jevů a jejich hodnocení. Žák je veden pomocí problémových otázek a cílem tohoto rozhovoru je hledání variant řešení problému.⁷⁰ U tohoto typu rozhovoru je největším úskalím strach žáků z promluvy, když neznají předem jasnou odpověď. Učitel tak musí jasně formulovat své otázky a věnovat pozornost zvýšení motivace žáků. To se může dít například pokládáním provokativních otázek typu: *Zasloužil si někdo něco? Bylo takové řešení spravedlivé?* nebo též kontrafaktuálních otázek, které nejsou pro historiky přípustné, ale didakticky jsou vhodné pro hlubší proniknutí studentů do problému.⁷¹

Nejméně častým typem dvousměrné komunikace je tzv. historické interview. Komunikačním partnerem žáka v tomto případě není učitel, ale osoba mimo školu (pamětník, historik, pracovník archivu či muzea). V tomto typu rozhovoru si žák otázky tvoří sám a učitel má pouze přípravnou roli při učení se správného formulování otázek a historicky kritickému zhodnocení odpovědí.⁷²

4.1.3.4 *Metody vícesměrné komunikace*

V tomto druhu komunikace je vždy zapojeno více osob a nejčastěji se jedná o osoby mimo školní prostředí. Formami vícesměrné komunikace jsou různé besedy, diskuze, debaty nebo disputace. Rozdíly mezi formami jsou malé a často jsou tato slova vnímána jakou souznačná. Učitel je této komunikace zúčastňuje též, ale zastává spíše funkci moderátora. Pomáhá žákům se vznášením dotazů a formulováním projevů, ale musí si dávat pozor na příliš velké zásahy, který by žáky mohly být vnímány jako manipulace a snižovaly by jejich zájem o účast v diskuzi.

---

⁶⁹ Alena NELEŠOVSKÁ, *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*, Praha 2005, s. 42.

⁷⁰ Alena VALIŠOVÁ – Hana KASÍKOVÁ, *Pedagogika pro učitele. 2., rozšířené a aktualizované vydání*, České Budějovice 2011, s. 204.

⁷¹ D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 35–37.

⁷² TAMTÉŽ, s. 39.

V dějepisném vyučování mají své místo také tzv. situační metody, v první řadě metoda simulace a hraní rolí. Předním záměrem situačních metod je vcítění se do osob a pochopení jejich chování a jednání v minulosti. Zvýšení porozumění motivace při rozhodování nahlédnutím na jeden problém z více úhlů.⁷³ Situační metody lze realizovat metodou plné rolové hry, což je improvizace ve fiktivní historické situaci, nebo také metodami částečné rolové hry jakými jsou např. živý obraz, pantomima, proxemizace postojů a jiné.⁷⁴

4.1.3.5 *Metody práce s textem*

V dějepisném vyučování je role textu nezanedbatelná, zastupuje historický pramen a literaturu. Práce s textem navíc poskytuje ideální podmínky pro mediální výchovu. Základem textu je verbální nebo ikonický symbol. Texty jejichž základem je slovo označujeme jako verbální. Příkladem jsou texty učebnic, odborná literatura, beletrie, deníky, denní tisk a další písemnosti. Na druhé straně texty ikonické se vztahují ke grafickým symbolům (ilustrace v učebnicích, dobové fotografie, pohlednice, plakáty, grafy či karikatury). Existují však také texty kombinované, které spojují verbální text s ikonickým a často jsou doplněny o složku zvukovou (filmy, videa nebo počítačové programy).⁷⁵ Základním textem pro výuku dějepisu je učebnice, jejím hlavním úskalím je fakt, že je napsána pro univerzálního žáka, proto žádná učebnice není ideální. Vždy záleží na konkrétních podmínkách výuky. Nezanedbatelnou dovedností učitele by tak mělo být vyhledávání didakticky vhodných textů, které však může být velice časově náročné. Snaha o modernizaci výuky však učitelům na internetu přibližuje nepřeberné množství předem upravených textů k výuce.

4.1.3.5.1 *Texty verbální*

Práce s verbálním textem zahrnuje nejenom jeho přečtení, ale i porozumění a interpretaci. Čtení s porozuměním se v poslední době ukazuje jako slabina českého školství, na kterou poukazuje mimo jiné i tematická zpráva Česká školní inspekce, která

---

⁷³ TAMTÉŽ, s. 42–43.

⁷⁴ Blíže: Veronika RODRIGUEZOVÁ, *Vzdělávací potenciál programů tematické kooperativní výuky v kontextu didaktiky dějepisu a dramatické výchovy*, Brno 2011.

Iva VACHKOVÁ, *Hra v roli ve vyučování dějepisu. Empirická analýza vybraných aspektů*, Praha 2015.

⁷⁵ D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 44.

doporučuje větší zařazování složitější práce s textem i do předmětů jiných, než je český jazyk či výuka cizího jazyka.⁷⁶

Úskalím práce s historickým textem bývá jeho jazyková zastaralost. Úkolem učitele je tedy předložit text přiměřené úrovně vzhledem ke schopnostem žáků.⁷⁷ Nejlépe text převést do současného jazyka a originální použít třeba jen pro ilustraci, ale ne pro skutečnou práci s textem. Pokud se v textu vyskytují složitější výrazy, musí být četba podpořena prací se slovníkem nebo internetem. Kromě samotného porozumění textu je důležité se zaměřit i na zamyšlení se nad textem, tj. provádět složitější myšlenkové operace jako jsou analýza, syntéza, generalizace a komparace. Dále je nutné věnovat pozornost také původu textu. Není třeba tyto informace k textu nutně předkládat žákům. Zamyšlení se nad původem pramene se může stát součástí práce žáků s textem.

4.1.3.5.2 *Texty ikonické*

Na práci s ikonickými texty se vztahují stejné požadavky jako na práci s texty verbálními. Opět je nutné předkládat texty žákům na příslušné úrovni srozumitelné a stejně tak zůstává požadavek na čtení s porozuměním. Obrazový materiál má svoji vlastní řeč symbolů, jimž se žáci mají naučit porozumět a interpretovat je. Podobně jako se věnuje pozornost kartografickým značkám při práci s mapou, tak musíme věnovat pozornost čtení symboliky při práci s karikaturou, jež má pro moderní výuku dějepisu nedocenitelnou hodnotu.⁷⁸

Jelikož se ikonický text používá zejména pro usnadnění pochopení a demonstraci historických jevů a procesů, je vhodné ve výuce provést i zjednodušení materiálu. Nejčastěji představované didaktickými kresbami, které využívají potlačení původní výtvarné symboliky ikonického textu a redukuje ho ve prospěch srozumitelnosti, např. eliminací postav na obraze a zvýrazněním didakticky podstatných rysů malby. Učitel žáka vhodně formulovanými otázkami vede ke správnému čtení kresby, a ten pak snadněji dokáže interpretovat ikonický text.⁷⁹

---

⁷⁶ Česká školní inspekce, *Rozvoj čtenářské gramotnosti na ZŠ a SŠ ve školním roce 2017/2018*, 20. 2. 2019, dostupné z <https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava-Rozvoj-ctenarske-gramotnosti-na-Z> [cit. 10. 11. 2019].

⁷⁷ blíže Jan PRŮCHA, *Teorie a analýzy edukačního média*, Brno 1998.

⁷⁸ Blažena GRACOVÁ, *Využití karikatury ve výuce dějepisu na SŠ*, in: Vratislav Čapek a kol., *Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005, s. 79–85, zde s.79.

⁷⁹ D. HUDECOVÁ, *Jak modernizovat výuku*, s. 50.

Součástí dějepisného vyučování by také mělo být vytváření ikonických textů žáky. Nejčastější formou tohoto tvoření je zapisování údajů do slepých map, vytváření časových přímek nebo mentálních map.⁸⁰

4.2 Typy pramenů v dějepisné výuce a práce s nimi

Práce s názornými vyučovacími prostředky se ve výuce dostává stále do popředí. Uplatňování názornosti je didaktickou nutností zejména pro absenci vlastních zkušeností žáků s probíraným tématem, čímž se didaktika dějepisu vyčleňuje od didaktiky jiných předmětů. Výuka dějepisu tak musí tento nedostatek kompenzovat jinými cestami ke zprostředkování poznání. Úkolem vyučujícího je uvážit, zda je názornost materiálu funkční a jeho frekvence optimální s přihlédnutím k věku a intelektuálním schopnostem žáků a obtížnosti vyučovaného tématu.⁸¹

Pro výuku moderních dějin mají svůj nesporný význam nejen písemné prameny, ale též prameny vizuální a audiovizuální a v neposlední řadě též využití orální historie, která žákům zprostředkovává historickou životní zkušenost.

4.2.1 Písemné prameny

Doporučení k výuce dějiny 20. století pro práci s písemnými prameny navrhuje: sledování písemných pramenů v chronologické posloupnosti; porovnávání zpravodajství o historických událostech v různých novinách; porovnávání písemných záznamů o očitých svědectvích; porovnávání sekundárních pramenů; používání nekonvenčních písemných pramenů (např. politických a ideologických sloganů); použití písemných pramenů (např. populárního tisku, reklamy, katalogů, kuchařských knih, časopisů o životním stylu) pro hodnocení způsobu života v konkrétním období.⁸²

Metodiku postupu práce s písemným pramenem uvádí např. Robert Stradling ve své příručce vydané Radou Evropy.⁸³ Učitel i žák by si při práci s písemným pramenem měl vždy položit tyto otázky:

1. Kdo jej napsal a proč?

---

⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 52.

⁸¹ S. JULÍNEK, *Základy*, s. 183.

⁸² *Doporučení*, s. 5.

⁸³ R. STRADLING, *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2003, s. 152.

2. Jak důvěryhodným pramenem pisatel je, jak může být zaujatý a zda obsahuje nějaký jasný důkaz zaujatosti nebo zkreslení?
3. Pro koho byl tento dokument napsán a proč?
4. Odkud pochází tyto informace a jak byly získány?
5. Je konzistentní s dalšími dokumenty vztahujícími se k danému tématu?

4.2.2 Vizualní prameny

Práce s vizualním médiem by měla vždy být podpořena konkrétními otázkami a úkoly a řídit se kroky didaktické analýzy. Prvním krokem při práci s ikonickým textem je popis pramene. Tím je myšlen popis toho, co vidíme na základě našich běžných zkušeností. Druhým krokem při rozboru popisu vizualního média je způsob, kterým je vyobrazena realita neboli ikonografie. Posledním krokem je interpretace zobrazení reality (ikonologie). Po patřičné analýze vizualního média je potřeba jej zařadit do historických souvislostí.

Pro výuku československých dějin v 50. letech se do popředí zájmu dostává historická fotografie. Postup práce při analýze historické fotografie uvádí Michael Sauer takto: prvním krokem je otázka vzniku snímku (situace a doba, objednavatel fotografie a cílové publikum), druhým krokem je vzhled snímku (postavy, předměty, kompozice, perspektiva, dalším krokem jsou úpravy (retušování, montáž) a prezentace snímku (komentář, legenda). Posledním krokem je shrnutí (Jaké informace o minulosti můžeme z fotografie vyčíst? Jaký odkaz fotografie zprostředkovává? Je tento účinek záměrný?).⁸⁴

Vedle tradičních reprodukcí uměleckých děl či fotografií historických objektů a portrétů dnes ve výuce dochází k implementaci dalších ikonografických materiálů. Příkladem jsou dokumentární a propagandistické fotografie, plakáty, které jsou vhodným nástrojem pro ilustraci životního stylu sledovaného období, v dějepisné výuce však častěji bývají využívány politické, propagandistické nebo volební plakáty. Propagandistické plakáty jsou vhodným materiálem pro analýzu manipulace s veřejným míněním. Volební plakáty poskytují vhodný materiál pro poznání vývoje politických stran.⁸⁵ Metodiku analýzy plakátu uvádí Michael Sauer ve třech bodech takto:

---

⁸⁴ Michael SAUER, *Bilder im Geschichtsunterricht: Typen Interpretationsmethoden Unterrichtsverfahren*, Seelze 2000, s. 173.

⁸⁵ D. HUDECOVÁ – D. LABISCHOVÁ, *Nebojme se výuky moderních dějin. Nejnovější a soudobé dějiny v současném dějepisném vyučování*, Praha 2009, s. 36.

- první dojem (Co vás zaujme při pohledu na plakát?)
- analýza jednotlivých prvků:
  - námět: postavy, předměty, stereotypizace, alegorie
  - obrazové ztvárnění: perspektiva, realističnost zobrazení, symbolika
  - text a písmo: velikost a typ písma, množství textu
  - barva: kontrast barev, dominující barvy a jejich symbolika, barvy dílčích prvků
  - vztahy prvků: množství textu a obrazu, kompozice, stylizace, technika
- interpretace: cílové publikum, výpověď, celkový charakter (agresivní, dynamický, karikující, argumentační)⁸⁶

V neposlední řadě mezi vizuálními prameny zaujímá své místo karikatura, která je velice specifickým, ale cenným pramenem pro interpretaci historické zkušenosti. Slovy Blaženy Gracové: „*karikaturou rozumíme kreslířské, grafické i sochařské dílo, které z etických, sociálně kritických nebo pouze humorných důvodů zveličuje a zvýrazňuje některé rysy společenského jevu, situace, osobnosti či objektu.*“⁸⁷ Užití karikatury ve výuce má především motivační náboj. Žáci vyvozují skrytý význam z dojmů, které z karikatury získali. Navíc aktivizuje dosavadní poznatky a nutí žáky přemýšlet o historických paralelách.⁸⁸

Robert Stradling práci s karikaturou rozdělil na tři fáze: popis, interpretaci a doplňující otázky.

1. fáze: Popis. Popsat postavy a jejich oblečení. Co dělají? Je vykreslení postav a předmětů realistické nebo přehnané?
2. fáze: Interpretace nebo také důkazy. Rozpoznáte, koho symbolizují postavy? Jsou postavy vykresleny pozitivně či negativně? Jaké jiné symboly jsou v karikatuře použity? K jaké historické události se karikatura vztahuje? Co o události a její problematice víte?
3. fáze: Doplňující otázky. V jakých historických pramenech lze ověřit váš výklad karikatury? Změnila tato karikatura vaši vlastní interpretaci dané události, problematiky nebo osoby, ke které se vztahuje?⁸⁹

---

⁸⁶ M. SAUER, *Bilder*, s. 90.

⁸⁷ B. GRACOVÁ, *Využití karikatury*, s. 79.

⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 82.

⁸⁹ R. STRADLING, *Jak učit evropské dějiny*, s. 83–84.

Do přehledu vizuálních médií bývá též včleňována tzv. grafická literatura v podobě komiksu, který je součástí masové kultury. Obrazová část je pro žáky motivací ke čtení textové části. Obrázky podněcují emoce, které vedou k lepší paměťové fixaci sdělení. Z tohoto hlediska se ještě efektivnějším řešením může stát vlastní tvorba komiksů.⁹⁰ Nejčastějším typem komiksu je kombinace textu a obrazu s patrnou vzájemnou závislostí, která jim umožňuje vyjádřit myšlenku, kterou samostatně vyjádřit nemohou. Proporce textu a obrazu je zcela na autorovi, který tím umožňuje zapojení čtenářovy fantazie. Komiks nese prvky literatury i obrazového materiálu, jehož obvyklá převaha však napomáhá k jeho zařazení mezi ikonické texty.⁹¹ Zkratkovitost a neúplnost takového textu poskytuje velký prostor symbolice, jejíž metodika již byla předmětem metodiky práce s karikaturou.

4.2.3 Audiovizuální prameny

Posledním typem médií ve výuce dějepisu jsou média audiovizuální. Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století uvádí: „*v současnosti je velmi účelné reflektovat televizní vysílání i dokumenty dostupné na internetu, sledovat pořady s historickou tematikou, doporučovat žákům vhodné pořady a v rámci vlastní výuky informace o minulosti získané z televize kriticky uchopit a komentovat.*“⁹² Mezi audiovizuální média vhodná pro výuku řadíme: televizní pořady a seriály, filmy a jakýkoli videozáznam s historickou výpovědní hodnotou. Filmy s historickou tematikou lze rozdělit na čtyři druhy: dobové filmové nahrávky, dokumentární filmy, ve kterých jsou autentické nahrávky doplněny komentářem, hrané historické filmy a didaktické filmy, přímo upravené pro dějepisnou výuku. Užití filmu, který mnohem konkrétněji ukazuje dějinnou skutečnost než samotný výklad učitele, je důležitým argumentem pro jeho zavedení do výuku s cílem zvýšit její atraktivitu. Školství by se nemělo vzpírat trendům dnešních žáků, kteří preferují film oproti knize. Důraz na knižní podobu vzdělání by měl začít ustupovat, aby bylo možné dojít k zefektivnění vzdělávání. Využití filmu ve výuce může vést k jejímu zkvalitnění, pokud si vyučující budou dostatečně uvědomovat fakt, že žáci nemusí být jen pasivními diváky.

Norbert Zwölfer uvádí tři důvody, proč ve výuce využívat film. První důvod je didaktický. Film události konkretizuje a tím podporuje představivost. Provokuje

---

⁹⁰ D. LABISCHOVÁ – B. GRACOVÁ, *Příručka*, s. 114–115.

⁹¹ Scott McCLOUD, *Jak rozumět komiksu*, Praha 2008, s. 153–154.

⁹² *Doporučení*, s. 6.

k analýze a zkoumání reprezentativnosti obrazu. Interpretace podněcuje k diskuzím. Druhým důvodem je funkce motivační. Film svojí názorností přesahuje možnosti výkladu i textového popisu v učebnici. Správně zvolený úryvek filmu se může stát funkčním prvkem v upoutání pozornosti a hledáním odpovědí v problémově–orientované výuce. Posledním důvodem využití filmu je funkce pedagogicko–psychologická. Film probouzí emoce a sympatie, čímž výuku dynamizuje a posiluje upevňování znalostí při správné analýze a konfrontaci s jinými prameny.⁹³

Filmy mají velkou sugestivní sílu a mohou formovat představy o minulosti. Pro efektivní přenos historického vědomí je však potřeba kritická práce s filmovým pramenem. Dějepisná práce s filmem by měla zahrnovat dva druhy kritiky: vnitřní a vnější. Vnitřní kritika cílí na estetickou hodnotu, sleduje herce, výpravu, zápletku a celkovou důvěryhodnost filmu. Vnější kritika se zaměřuje na vztah filmu k historické skutečnosti.⁹⁴

Vhodnou metodikou pro tuto práci s televizními programy, filmy a dokumenty s historickou tematikou je tvorba aktivit, které žáky nutí používat primární a sekundární důkazy z televizních programů a konfrontovat je s důkazy z jiných pramenů (může jimi být učebnice, populárně–naučná literatura, formulovaná interpretace historika, fotografický záznam. Práce žáků s filmovým materiálem je rozdělena do čtyř fází:

1. sledování televizního programu nebo jeho úryvku, výroba poznámek o tvrzeních a jejich zdrojích;
2. diskuze ve skupinkách a tvorba tvrzení shrnujícího historickou tematiku prezentovanou ve sledovaném programu;
3. porovnání sledované verze výkladu historické události s jiným pramenem, definování shod a rozdílů;
4. diskuze o objevených rozdílech, hledání odpovědi na otázku, zda médium ovlivnilo způsob popsání historické události.⁹⁵

Zajímavým dokladem o tom, jak je utvářeno historické vědomí je sociologický výzkum Jiřího Šubrta a Jiřího Vinopala, kteří uvádějí, že pro 97 % dotázaných jsou zdrojem televizní pořady, pro 93 % hrané historické filmy, pro 89 % historický dokument,

---

⁹³ Norbert ZWÖLFER, *Filmische Quellen und Darstellungen*, in: Hilke GÜNTHER–ARNDT (ed.), *Geschichts–didaktik: Praxishandbuch für die Sekundarstufe I in II*, Berlín 2011, s. 128.

⁹⁴ Kamil ČINÁTL – Jaroslav PINKAS a kol., *Dějiny ve filmu. Film ve výuce dějepisu*, Praha 2014, s.13.

⁹⁵ R. STRADLING, *Jak učit evropské dějiny*, s. 166–167.

pro 80 % škola, pro 67 % populárně–naučná literatura a pro 60 % noviny.⁹⁶ Z uvedeného průzkumu vyplývá, že sledování filmů a televizních pořadů je dominantním zdrojem při utváření historického vědomí. Nehledě na to, že se stopajícím věkem konzumentů filmové produkce, klesá jejich povědomí nabyté školní docházkou. Umění kritické percepce televizní a filmové tvorby je tak klíčovou záležitostí při výuce podložené prací s audiovizuálními médii.

---

⁹⁶ Jiří ŠUBRT – Jiří VINOPAL a kol., *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*, Praha 2013, s. 40.

4.3 Mediální výchova

V průběhu minulého století se mediální komunikace a postavení masových médií stalo jedním z faktorů kvality života. Každodenní život s médii je běžnou součástí života ve vyspělých zemích a stejně tak se stává běžnou součástí ve školním prostředí a výuce. Jedinec se v moderní době médií musí umět do mediálního procesu zapojit a zároveň kriticky zhodnotit jeho působení. Tento postřeh se odráží i v současném kurikulu českého školství. Mediální výchova se stala jedním z průřezových témat realizovaných podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy i pro gymnázia. RVP G považuje postavení masových médií a mediální komunikaci za významný faktor, proto s médii nelze zacházet pouze intuitivně, ale spíše poučeně. Je tedy potřeba dosáhnout poznatků a dovedností zastřešených pojmem mediální gramotnost.⁹⁷

Mediální gramotnost lze definovat jako „soubor poznatků a dovedností potřebných pro orientaci v málo přehledné a neprůhledně strukturované nabídce mediálních produktů, které vytvářejí prostředí, v němž se současný člověk pohybuje.“⁹⁸ Současné průzkumy uvádějí neuspokojivou úroveň mediální gramotnosti žáků v České republice. Pro ilustraci uvádím výsledky průzkumu Mediální gramotnost středoškoláků a jejich postoje k médiím realizovaný společností MEDIAN.⁹⁹ Výzkumu se zúčastnili středoškoláci z gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť. Respondenti byli rozděleni do 5 kategorií. Největší část žáků se umístila ve střední kategorii v počtu 43 % respondentů. Podíl v nejvyšší kategorii, tedy žáků s nejvyšší mediální gramotností byl pouhých 2 %. Uvedený průzkum upozorňuje na konkrétní nedostatky v požadovaných poznacích a dovednostech, kterým je záhodno se při realizaci mediální výchovy věnovat.

RVP–G dále uvádí, že mediální výchovu lze realizovat jako samostatný předmět nebo ji implementovat do výukového obsahu jiných předmětů. Zdůrazňuje souvislost mediální výchovy se vzdělávacími obory humanitní, sociálně–vědní a psychologické povahy, tedy především občanský a společenskovědní základ, český jazyk a literatura a dějepis. Konkrétní cíle mediální výchovy v dějepisné výuce uvádí takto:

---

⁹⁷ RVP G, s. 77.

⁹⁸ Marek MIČIENKA – Jan JIRÁK a kol., *Základy mediální výchovy*, Praha 2007, s. 9.

⁹⁹ *Mediální gramotnost středoškoláků a jejich postoje k médiím*, Praha 2018 [online], dostupné z https://www.jsns.cz/nove/projekty/pruzkumy-setreni/medialni_gramotnost_zaku_2018.pdf, [cit. 2. 1. 2020].

„Mediální výchova poskytuje žákům poznatky o souvislostech mezi vývojem médií a vývojem moderních společností, o institucích, na nichž tyto společnosti stojí, o vzniku a vývoji veřejné sféry. Poukaz na vnímání prostředků veřejné komunikace (obavy i naděje, které vyvolávalo každé „nové“ médium v dějinách lidské komunikace) umožňuje strukturovat a obohatit uvažování o současné situaci. Zvláštní téma představuje role médií ve vypjatých dějinných okamžicích (noviny v roce 1848, rozhlas v květnu 1945 a srpnu 1968 apod.). Samostatnou část představují dějiny technických prostředků rozšiřujících možnosti komunikace.“¹⁰⁰

Dále se RVP–G konkrétněji vyjadřuje k postojům a vědomostem, které jsou přínosem k rozvoji osobnosti žáka. V oblasti postojů má průřezové téma mediální výchova pomoci žákům k:

- rozvíjení kritického odstupu od podnětů přicházejících z mediálních produktů (tedy rozvíjení schopnosti přijímat a zpracovávat mediální produkty s vědomím toho, jak jsou konstruovány a s jakým komunikačním záměrem jsou nabízeny na trhu);
- posilování reflexe sebe sama a nacházení místa ve společnosti;
- uvědomění si významu nezprostředkovaných mezilidských vztahů (rodinných, partnerských) a jejich vnitřní emocionální i poznávací dynamiky (namnoze kontrastující s šablonovitou nabídkou jejich zobrazení v mediálních produktech);
- rozeznávání společenské a estetické hodnoty sdělení v různých sémiotických kódech, zvláště sdělení v mateřském jazyce (podpora rozvoje jazykové kultury) a obrazových sdělení;
- zvyšování citlivosti vůči kulturním rozdílům, chápání rozdílů jako obohacení života, učení se rozumět odlišnostem;
- vnímání životního stylu jako výrazu vlastní autenticity a jeho odlišení od spotřebních životních stylů nabízených masově mediální produkcí;
- získání představy o práci v týmu, o vztazích kooperace a nadřízenosti a podřízenosti při tvorbě společného díla, o vlastním tvůrčím potenciálu.

---

¹⁰⁰ RVP G, s. 77–78.

V oblasti vědomostí má mediální výchova žákům pomoci k:

- osvojení si postupů racionálního a kontrolovaného nakládání se symbolickými obsahy;
- podpoření schopnosti argumentace tím, že ho naučí vyhledávat „nedořečená“ místa v textu (zamlčené otázky, manipulaci slovem i obrazem apod.);
- získání základní představy o práci v jednotlivých „tradičních“ i „nových“ médiích;
- osvojení si dovedností umožňující práci v týmu, popřípadě jeho řízení a koordinaci jeho jednotlivých členů: vzhledem k tomu, že snaha o uplatnění ve sféře veřejné (resp. mediální) komunikace je v postindustriální (resp. „informační“) společnosti stále častější;
- posílení představy o profesích, které se v této oblasti uplatňují, a zvýšení možnosti poučeného rozhodování při volbě povolání či dalšího studia;
- osvojení si poznatků usnadňujících orientaci v současném světě;
- podpoření svobodného rozhodování na základě kritického vyhodnocení nabídnutých informací nerovnocenné povahy, zvláště rozhodování v rovině občanského rozměru života ve společnosti a jeho oddělení od rozměru spotřebitelského;
- učení se vyhodnocovat kvalitu a význam informačních zdrojů;
- získání představy o roli médií v jednotlivých typech společnosti a různých historických kontextech;
- pochopení podstaty a projevů současných trendů ve vývoji světa, zvláště integračních a globalizačních procesů, a vnímání, jak se tyto trendy projevují v každodenním životě (včetně mediální nabídky) i v dlouhodobém směřování společnosti.¹⁰¹

Poslední informací, kterou k průřezovému tématu RVP–G uvádí jsou tematické okruhy k jeho výuce a jednotlivé oblasti, kterými jsou těmito okruhy definovány. Upozorňuje však, že složky těchto okruhů jsou vzájemně propojené a nelze je proto vnímat zcela odděleně.

1. Média a mediální produkce (vývoj a typy médií, vlivy na chování médií, práva ve vztahu k médiím, profesně etický kodex)

---

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 79.

2. Mediální produkty a jejich významy (kategorie mediálních produktů a jejich vztah ke skutečnosti, výrazové prostředky, stereotypy, hodnoty, reklama a její percepce)
3. Uživatelé (veřejnost, cílová skupina, sémantická moc publika, ohlasy a reakce)
4. Účinky mediální produkce a vliv médií (vliv médií na každodenní život)
5. Role médií v moderních dějinách (postavení médií ve společnosti, masová kultura, média a dějiny, role médií v dějinách obce)¹⁰²

Klíčová témata, postoje, hodnoty, vědomosti a dovednosti by se měla prolínat výukou dějepisu ve všech probíraných obdobích a epochách s obzvláštním důrazem na rozvoj masmédií ve 20. a 21. století.

Období padesátých let 20. století, které je vybranou historickou periodou této práce, je poslední dekadou, ve které zaujímal tisk a rozhlas vedoucí roli při utváření vědomí. Od 60. let se této role pomalu postupně začínala ujímat stále více populární televize. V Čechách bylo televizní vysílání poprvé zahájeno 1. května 1953 a v prvních letech se vysílalo pouze v některé dny, teprve od roku 1958 každodenně.¹⁰³ Rozhlasových a audiovizuálních nahrávek z padesátých let se však příliš mnoho nedochovalo, proto se do středu materiálů pro mediální výuku dostaly především ikonografické prameny otištěné v denním tisku. Tyto prameny kombinují ikonografický materiál s písemným pramenem a mohou tak být vhodným materiálem především pro tematickou analýzu mediální komunikace v 50. letech v Československu.

Zvolené materiály, které jsou součástí předkládané edice materiálů k mediální výuce v padesátých letech, jsou tematicky rozděleny podle klíčových událostí a procesů, které se ve zvoleném období odehrály a zaznamenaly dostatečnou odezvu v tisku. Nejedná se o seznam kompletní, neboť není v mezích výuky dějepisu zařadit vybrané historické období do plánu na delší dobu než nezbytně nutnou. Edice písemných, vizuálních a audiovizuálních pramenů tak nabízí stěžejní témata, z kterých si vyučující mohou vybrat téma podle vlastní preference s přihlédnutím k možnostem žáků a časovým možnostem výuky.

Edici těchto pramenů doplňuje soubor několika modelových pracovních listů, které ilustrují návrhy práce s prezentovaným materiálem. Konkrétní práce s materiálem je vždy závislá na schopnostech učitele a na způsobu realizace úkolu. Proto je potřeba přistoupit k vlastním úpravám, které by umožnily konkrétnímu vyučujícímu efektivně

---

¹⁰² TAMTÉŽ, s. 80–81.

¹⁰³ Jakub KONČELÍK – Pavel VEČEŘA – Petr ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010, s. 157.

pracovat s tímto materiálem. Výběr témat v edici je tak záměrně širší než výběr témat analyzovaných v následující kapitole.

5 Vybraná témata

V této kapitole jsou uvedeny vybrané historické události a procesy, které jsou vhodnými tématy pro ilustraci mediálního pojetí událostí v padesátých letech. Částečně se jedná o témata reflektovaná v učebnicích dějepisu, ale zároveň jsou zde prezentována témata, na kterých lze snadno demonstrovat sílu mediálního vlivu režimu, ačkoli nejsou typickým tématem v učebnicích dějepisu.

5.1 Politické procesy a perzekuce po únoru 1948

Únor 1948 odstartoval proces upevňování moci komunistického režimu. Základem nového režimu se stal komunistický monopol moci. Oficiální ideologie vysvětlovala mocenský monopol jako uplatňování vedoucí role strany, ve skutečnosti však šlo o absolutní a totalitní moc komunistických institucí. Nejsnadnějším způsobem udržení moci se stalo zbavování se nepřátel režimu a jiných politicky nepohodlných občanů. Bezprostředně po únoru došlo k propuštění téměř 4000 dělníků pro neúčast na generální stávce 24. února. Propuštění se týkalo i úředníků, o práci jich přišlo více jak 11 tisíc, dalších 3000 bylo propuštěno z Bezpečnosti. Pro své politické názory bylo více jak 5000 rodin národních správců vystěhováno z pohraničí. Také došlo k nucenému přesunu téměř 9000 lidí německé národnosti do vnitrozemí. Poúnorové čistky se nevyhnuly ani vysokým školám. Z tehdejších 48 tisíc vysokoškoláků bylo vyloučeno 18 % studentů a přes 500 profesorů a docentů.¹⁰⁴

Politické čistky proběhly i v armádě. Přes 4800 důstojníků muselo pro negativní postoj k novému režimu opustit armádu. To se týkalo především aktivních odbojářů, nejdříve západních, pak východních, a nakonec i domácích. Přes 250 důstojníků bylo odesláno na nucené práce do tábora na Mírově. Na podzim 1949 docházelo k vystěhování perzekvovaných rodin důstojníků z bytů ve velkých městech.¹⁰⁵ Pro nepřátele režimu byly v armádě zřízeny tzv. pomocné technické prapory, které začaly fungovat od 1. září 1950 a zrušeny byly k 1. lednu 1954. Příslušníci PTP byli nejčastěji využíváni pro práci v dolech, lomech, stavebnictví a zemědělství. Tímto útvarem prošlo více jak 60 000 nepohodlných občanů, kteří tak byli prakticky drženi v internaci.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ K. KAPLAN, *Československo 1948–1953*, s. 10.

¹⁰⁵ Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001, s. 30.

¹⁰⁶ Jiří BÍLEK, *Pétápáci aneb Černí baroni úplně jinak*, Plzeň 1996, s. 137.

K dalším formám politické perzekuce patřilo odejmutí volebního práva. Tento zásah se týkal 65 796 občanů. Nejmasovější formou perzekuce se stalo zbavování funkcí v organizacích a celkově přeřazování nepohodlných občanů na méně kvalifikovanou práci. Tato opatření však mohla mít i dlouhodobější charakter, nejtypičtějším bylo zamítnutí přijetí dětí perzekvovaných osob na studia.¹⁰⁷ Z národních výborů muselo odejít okolo 60 000 členů nekomunistických stran. Okolo 20 000 lidí muselo opustit odborové organizace.¹⁰⁸ Přesný údaj o počtu lidí postižených poúnorovými čistkami není k dispozici. Na základě dostupných informací jej lze pouze odhadnout na 250–280 tisíc lidí.¹⁰⁹

Role občanské společnosti byla komunistickým režimem okleštěna na minimum. Nadále již nemohla svobodně plnit své funkce: reprezentovat zájmy občanů, vyvíjet tlak na moc a její veřejnou kontrolu a celkově působit jako samosprávný článek politického systému. Občanská společnost se proměnila ve svůj opak – poslušný nástroj moci, který zanikl jako samostatný faktor politického systému. Po únoru 1948 následovalo omezení ustavování zájmových organizací spojené s jejich rušením. Z 60 000 se počet dosavadních organizací a spolků snížil na 683.¹¹⁰ Činnost zájmových spolků byla silně zpolitizována, svou činností museli projevovat souhlas s režimem. Tato přeměnu jednotlivých organizací se neobešla bez těžkostí. Část členů a funkcionářů se zdráhala přijmout roli poslušných oveček. Většina sporů však nakonec končila dobrovolným odchodem členů nebo odvoláním a výměnou jednotlivých funkcionářů.

Masové perzekuce s cílem zbavit se nepřátel režimu zafungovaly i na skupinu nejistých občanů. S časovým odstupem od únorových událostí se skupina vystrašených a nejistých mlčících občanů zvětšovala. K sociálním příčinám tohoto nárůstu patřila obava z budoucnosti. V úřednické sféře se ve snaze o záchranu nekomunisté masově hlásili ke vstupu do KSČ, ani to však nebylo jistotou, neboť k poúnorovým komunistům panovala obecná nedůvěra a následovaly časté prověrky. Stejná nejistota rostla i mezi dělníky. Mnozí z nich nebyli přijati do odborů a dále byli nuceni k přechodu na méně kvalifikovanou práci. Sociální nejistota, ale především zasáhla střední vrstvy. Množství rolníkům přidělované půdy bylo stále menší a menší, většina přidělené půdy připadla státním statkům, lesům a družstvům. A dalším strašákem se pro rolníky staly zprávy

---

¹⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 11.

¹⁰⁸ K. KAPLAN – P. PALEČEK, *Komunistický režim*, s. 27.

¹⁰⁹ K. KAPLAN, *Proměny české společnosti (1948–1960)*, Praha 2007, s. 65.

¹¹⁰ K. KAPLAN, *Československo 1948–1953*, s. 25.

o chystané kolektivizaci. Příčiny však nebyly jen sociální, ale i politické. Likvidace demokratických institucí, vyvolávala narůstající obavy z nových metod vládnutí. Jednotlivé vrstvy si postupně více začaly uvědomovat svoji bezmocnost proti narůstající diktatuře. A strach z perzekuce jednotlivců i jejich rodin se stal hlavní příčinnou pasivního souhlasu s novou mocí. Ten se projevoval především účastí na veřejných schůzích, oslavách a volbách. Rychlé narůstání politické lhostejnosti patřilo k typickým rysům poúnorového vývoje.¹¹¹

V první polovině roku 1948 se však také začala množit kritika vážných poruch v potravinovém zásobování, stejně tak i v průmyslovém, zejména textilním. Projevy nespokojenosti byly provázeny hrozbami stávkou. Nejzávažnější hrozbou se pro režim stala nespokojenost dělníků, považovaných za oporu moci. Dělnické rezoluce směřované vládě stále častěji vyslovovaly nedůvěru vládě a straně. Stejná nálada však vzrůstala i mezi jednotlivými členy a funkcionáři KSČ.¹¹²

Nejzávažnější konflikty v boji s režimem se projevily u přeměny Sokola a katolické církve. Sokol byl významnou a největší tělovýchovnou organizací v Československu. Na počátku roku 1948 čítal 570 tisíc členů a 465 tisíc žáků a dorostenců. Ideovou základnou Sokola bylo vlastenectví a principy demokracie formulované T. G. Masarykem a E. Benešem. Příslušníci Sokola byli nejvíce zastoupeni ve střední vrstvě obyvatelstva se silným zastoupením inteligence. Konflikt členské základny Sokola s režimem eskaloval postupně a vyvrcholil zrušením akčních výborů NF v samotné organizaci v květnu 1948. Jelikož se blížily volby a sokolský slet, rozhodlo se vedení KSČ řešit spor dohodou. Situace se však nadále vyhrcovala, a tak XI. všesokolský slet ve dnech 19. – 27. června 1948 vyzněl jako manifestace proti novému režimu. Cvičící provolávali: „Ať žije prezident Beneš!“ Ačkoli v té době už byl po několik dní prezidentem Gottwald.¹¹³ Během pochodu kolem hlavní tribuny, na které byl přítomen sám prezident Gottwald, procházela část cvičenců s odvrácenou tváří od prezidenta, a když minuli tribunu, tak znovu provolávali slávu předcházejícímu prezidentovi. Někteří jedinci byli vytaženi z průvodu a na místě zatčeni, další zatýkání následovalo po ukončení sletu.¹¹⁴ Vedení KSČ se rozhodlo proti provokatérům z řad Sokola rázně zasáhnout a proměnit organizaci vnitřně. 9. července 1948 vláda pověřila

---

¹¹¹ K. KAPLAN, *Československo 1948–1953*, s. 12–13.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 14.

¹¹³ Prezidentem byl k. Gottwald zvolen 14. června 1948.

¹¹⁴ Zlata KOZÁKOVÁ, *Sokolské slety 1882–1948*, Praha 1994.

výbory NF očistou Sokola. Přes rozsáhlý odpor vůči čistce pokračovalo zatýkání funkcionářů, silnější vlna zatýkání nastala během dnů kolem pohřbu E. Beneše. Do listopadu bylo nejméně 11 500 členů vyloučeno ze Sokola a přes 1600 funkcionářů bylo zbavenou svých funkcí. Ve snaze rozšířit prořídle řady Sokola, byli do organizace přijímáni zaměstnanci ROH a armády.¹¹⁵

V době probíhajících čistek v řadách Sokola se konal pohřeb prezidenta Beneše. Vedení Sokola nabídlo své muže jako pořádkovou službu a vyzvalo řadové členy k hojně účasti na pohřbu, aby vzdali poctu prezidentu Benešovi. S tímto záměrem se do Prahy chystaly desetitisíce občanů. Na poslední chvíli však režimu došlo, že pohřeb se může proměnit v politickou manifestaci, a tak proti sokolské účasti na pohřbu zakročil. Příjezd mimořádných vlaků a zájezdů do Prahy dne 8. září 1948 byl zrušen, Bezpečnost převzala pořádkovou službu na pohřbu. V předvečer pohřbu tak došlo k několika střetnutím, které skončilo zatknutím několika desítek občanů.¹¹⁶

Následkem těchto událostí došlo 9. září ke schválení tzv. politiky ostrého kurzu proti reakci, která vyústila vydáním Zákona na ochranu lidově demokratické republiky ze dne 6. října 1948. Ke konkrétním opatřením této politiky patřilo: zřízení táborů nucené práce, ostrý přístup k živnostníkům a kulakům, vystěhování občanů s nepřátelským poměrem k režimu z velkých měst. Dalším následkem „ostrého kurzu“ se stalo třídní zásobování, které spočívalo v přednostním zásobování dělníků v závodech a zavedení dvojího trhu. Vázaného trhu pro zaměstnance, penzisty a většinu rolníků za nízké ceny a pro živnostníky a soukromé podnikatele trhu volného s několikanásobně vyššími cenami. Veřejně projevovaný odpor k režimu a nespokojenost tzv. opor moci znamenal první politickou krizi režimu, ta však byla zažehnána schválením „ostrého kurzu“. Represe jako hlavní způsob udržení stability režimu se staly typickým rysem oficiální politiky v letech 1948–1953.¹¹⁷

Nejsilnějším odpůrcem nového režimu se stala katolická církev. Procento občanů hlásících se v roce lze pouze odhadnout na základě údajů ze sčítání lidu v letech 1930 a 1950. Český statistický úřad uvádí, že v roce 1930 se k římskokatolickému vyznání hlásilo 78,49 % obyvatel a v roce 1950 to bylo 76,35 % obyvatel. S přihlédnutím k úbytku

---

¹¹⁵ Jan B. UHLÍŘ – Marek WAIC, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, Praha 2001, s. 140.

¹¹⁶ Jindřich DEJMEK, *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*, Praha 2008, s. 694–695.

¹¹⁷ K. KAPLAN, *Československo 1948–1953*, s. 16.

obyvatel po válce, odsunu německé menšiny lze konstatovat, že s k římskokatolickému vyznání hlásilo okolo 75 % obyvatel.¹¹⁸

Vedení KSČ vyhodnotilo katolickou církev jako jediného skutečného protivníka a usilovalo o její podřízení státu a vznik národní církve nezávislé na Vatikánu. Obě strany sporu se nejprve pokoušely vyřešit střet zájmů dohodou. Režim po církvi požadoval prohlášení o loajalitě režimu a povolení kandidatury kněží ve volbách. Ve středu jejich zájmu stál poslanec Josef Plojhar.¹¹⁹ Na druhé straně se církev nechtěla zavazovat příslibem totality režimu, který se jasně definuje jako ateistický a její rezervovanost umocňovalo rušení katolického tisku, spolků, škol a zabírání církevních budov. Během května proběhlo několik rozhovorů mezi arcibiskupem Josefem Beranem¹²⁰ a ministrem Čepičkou.¹²¹ Rozhovory směřovaly k dohodě, ale pokračující omezování církve vedlo k odmítnutí kandidatury Plojhara ve volbách a požadavku vyjádření loajality. Po volbách byla vyjednávání mezi církví a vládou obnovena, neboť církev měla zájem na umožnění zápisu žáků do katolických škol, kterým hrozilo zestátnění. Vedením církevní delegace byl pověřen litoměřický biskup Štěpán Trochta, který ostře kritizoval nedostatek dobré vůle ze strany režimu.¹²² Přes všechny obtíže však nakonec k dohodě došlo. Zápis do církevních škol byl povolen a církev na oplátku souhlasila s účastí při volbě prezidenta. Ihned po volbě sloužil arcibiskup Beran *Te Deum* za přítomnosti Gottwalda, který ač

---

¹¹⁸ Český statistický úřad, *Náboženské vyznání obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu v letech 1921–1991*, Praha 1995, s. 77.

¹¹⁹ Josef Plojhar (1902–1981), římskokatolický kněz a politik, člen ČSL, od roku 1945 spolupracoval s KSČ, ve volbách v roce 1946 zvolen poslancem; po únoru 1948 zahájil otevřenou spolupráci s komunisty, za což byl vyloučen z ČSL, své vyloučení ignoroval a v květnových volbách byl zvolen poslancem za České Budějovice; v letech 1948–1968 byl československým ministrem zdravotnictví. S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 149–150.

¹²⁰ Josef Beran (1888–1969), pražský arcibiskup (1946–1969), kardinál (1965–1969), za druhé světové války vězněn v koncentračních táborech, od roku 1949 internován na různých místech, v roce 1965 v rámci dohody Svatého stolce s představiteli komunistické vlády trvale přesídlil do Říma a pracoval v římské kurii, pohřben v bazilice sv. Petra, v roce 2018 ostatky přeneseny do České republiky a uloženy v katedrále sv. Víta. Jiří HANUŠ, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005, s. 13–14.

Repatriace kardinála Berana, Arcibiskupství pražské [online], dostupné z <https://www.apha.cz/repatriace-kardinála-berana>. [cit. 19. 11. 2019].

¹²¹ Alexej Čepička (1910–1990), politik, zeť Klementa Gottwalda, od roku 1947 vystřídal v československých vládách řadu postů: ministr vnitřního obchodu, spravedlnosti, obran, v roce 1953 náměstek předsedy vlády, poté do roku 1956 první náměstek československé vlády, jeho politická moc začala upadat po úmrtí tchána, v 50. letech se stal hlavním strůjcem zápasu s římskokatolickou církví, blíže Jiří PERNES – Jaroslav POSPÍŠIL – Antonín LUKÁŠ, *Alexej Čepička – šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008.

¹²² Štěpán Trochta (1905–1974), litoměřický biskup (1947–1974), za války vězněn v koncentračních táborech, ve 20. letech jeden ze zakladatelů salesiánské provincie v Československu, blíže Jiří KUČERA, *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*, Praha 2006.

ateista usiloval o uklidnění věřících a zahnání strachu z pronásledování. Obřad byl obecně chápán jako vyjádření souhlasu s novým režimem.¹²³

Proti tomuto názoru se však arcibiskup ohradil prohlášením, čteným v kostelích: „*V okamžiku, kdy tento stát dostal novou hlavu, cítím ve svědomí povinnost vyslovit jasně tyto zásady: Církev není instituce, která má organizovat politický souhlas nebo odpor. Církev nemůže nikomu bránit, chce-li si vyžádat pro své činy Boží pomoc. Se vši vážností však připomínám, že liturgickým úkonem tím církev nepřijímá světový názor směru a hnutí, která odporují jejímu názoru.*“¹²⁴

18. června vláda přerušila další jednání. Tato pauza vydržela zhruba půl roku a vzájemné výhrady mezi církví a vládou se stupňovaly. Církevní obrana byla ze strany vlády vykládána jako snaha o odpor vůči režimu. Reakcí na to se staly jen další omezení církve a duchovních. Pozornost režimu se nejvíce zaměřila na Berana, který byl vůdčí osobností římskokatolické církve a byl považován za tlumočitele názoru Vatikánu. V biskupském sboru nakonec převážil názor, že je potřeba s vládou dále jednat. Jednání tedy byla obnovena 17. února. Vládu zastupovalo 7 ministrů a církve biskupové Trochta a Čársky.¹²⁵ Režim po církvi požadoval deklarování podpory režimu. V církvi však panovala nejednota postojů ke komunistickému režimu, která jednání uvnitř církve značně komplikovala. Názor kněží na nový režim lze rozdělit do tří kategorií: radikálně odmítavý, smířlivý a kapitulantsko–kolaborantský. Pro poslední jmenovanou kategorii kněží byla 10. června 1949 založena organizace tzv. Katolická akce (KA). Ta sdružovala vlastenecké kněze (též zvané pokrokoví), kteří se otevřeně hlásili k podpoře režimu. Cílem této akce bylo získat podporu pro přetvoření římskokatolické církve v Československu v církev národní. KA se velice záhy dočkala odmítavého postoje biskupů, kteří 15. června 1949 vydali pastýřský list, v němž celou akci odsoudili.¹²⁶ Ihned po přečtení byl internován arcibiskup Beran a postupně následovala internace všech biskupů. Vatikán na vznik KA zareagoval 20. června exkomunikací všech podporovatelů a účastníků akce.¹²⁷

---

¹²³ K. KAPLAN, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, Brno 1993, s. 39–40.

¹²⁴ Bohumil SVOBODA – Jaroslav V. POLC, *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*. Praha 2008, s. 151.

¹²⁵ Jozef Čársky (1886–1962), římskokatolický kněz, košický biskup (1925–1962), jeden k biskupů, kteří 12. března podepsali slib věrnosti ČSR. Július PAŠTEKA, *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava 2000, s. 257.

¹²⁶ dostupné z <http://home.tiscali.cz/farnostkyjov/soubory/hlas.htm>. [cit. 27. 11. 2019].

¹²⁷ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 23–24.

I přes internaci Berana pokračovala jednání s vládou nadále. Na březnové schůzi ve Starém Smokovci však bylo objeveno odposlouchávací zařízení, takže jednání skončila, ačkoli režim ze špionáže obviňoval Vatikán.¹²⁸ Čepička dal církvi jasně najevo, že pro ni existují jen dvě řešení konfliktu: souhlas nebo boj. Předsednictvo ÚV KSČ se 25. dubna 1949 dohodlo na řešení situace pomocí boje. Vláda usilovala o podřízení církve státnímu dozoru, její rozvrat a vytvoření národní církve. 14. října 1949 došlo ke schválení zákonů o zřízení Státního úřadu pro věci církevní (dále jen SÚC) a hospodářském zabezpečení církve. Státní úředníci tak mohli vydávat a odmítat povolení kněžím k výkonu povolání a následně tak plat od státu obdrželi jen ti kněží, kteří složili přísahu věrnosti ČSR. Činnost církve byla postupně více omezována, došlo ke zrušení církevních spolků, škol a vydávání církevního tisku. Neúspěch KA povzbudil režim k organizaci dalších vystoupení s podporou pokrokových kněží. Největší akcí se stala v červenci 1950 zorganizovaná konference prorežimního duchovenstva na Velehradě.¹²⁹

V prvních letech po únorovém převratu se režim snažil o stabilizaci situace likvidací svých odpůrců. Následující kapitoly uvádí klíčové procesy a akce, které měly za cíl likvidaci odpůrců režimu či lidí potenciálně nebezpečných. Zároveň sem však spadají také procesy, jejichž cílem byla především demonstrace síly režimu a preventivní varování nepřátelům.

---

¹²⁸ Václav VAŠKO, *Dům na skále I., Církev zkoušená*, Kostelní Vydří 2004, s. 110.

¹²⁹ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 26.

5.1.1 Heliodor Píka

Prvním z politických procesů, které měly za cíl likvidaci nepřátel, se stal proces s Heliodorem Píkou. Tento proces je ukázkou rané perzekuce a nevykazuje tedy rysy dalších procesů, které provázela silná mediální kampaň. I tento fakt však může posloužit při snaze ilustrovat vývoj režimu a jeho mediální sebe prezentace. Práce s tímto tématem v dějepisném vyučování může při srovnání s jiným procesem ukázat nejenom zajímavou osobnost vojenské historie Československa, ale také odhalit, jak masová média ovlivňují názory populace na určitou problematiku.

Heliodor Píka se narodil 3. července 1897 ve Štítině u Opavy do rodiny vesnického koláře.¹³⁰ Po dostudování opavského gymnázia se chtěl věnovat studiu farmacie, jeho plán však narušilo propuknutí první světové války. Po výcviku byl v červnu 1916 poslán na frontu do Haliče, kde byl ještě toho roku zajat Rusy. V zajateckém táboře se přihlásil do československých legií a byl odeslán do Francie, kde bojoval až do konce války.¹³¹ Po konci války se vrátil do nově vzniklého Československa a v lednu 1919 byl nasazen na Těšínsku ve sporu o česko–polskou hranici, v květnu 1919 byl převelen na slovenskou frontu, ze které byl v září povolán na kurz pro důstojníky v Milovicích. V říjnu se stal jedním ze čtyřiceti vybraných důstojníků pro studium ve Francii. Po návratu do vlasti byl povýšen na nadporučíka a převelen jako instruktor na nově vzniklou Vojenskou akademii v Hranicích, zde potkal Martu Sehnalovou, se kterou se v roce 1921 oženil a roku 1922 se jim narodil syn Milan.¹³²

Poté vystudoval Vysokou školu válečnou v Paříži, roku 1932 se stal vojenským atašé v Rumunsku, odkud byl roku 1937 přemístěn na ministerstvo obrany. Po zahájení 2. světové války se rozjel do Paříže jednat s československými generály a do Londýna s Edvardem Benešem, který ho opět pověřil pro práci v Rumunsku a Píka se stal *zvláštním československým zplnomocněncem pro Rumunsko a celý Balkán*.¹³³ V Rumunsku organizoval ilegální přechody stovek uprchlíků přes rumunské hranice.¹³⁴ V září 1940 proběhl v Rumunsku fašistický převrat a Píka se přesunul do Istanbulu. V dubnu 1941 byl přemístěn do Sovětského svazu, kde byl pověřen velením československých jednotek.

---

¹³⁰ Neobvyklé křestní jméno dostal podle tehdejšího zvyku, pokřtít dítě jménem, které je nejbližší k jeho datu narození v kalendáři. Antonín BENČÍK – Karel RICHTER, *Kdo byl generál Píka. Portrét československého vojáka a diplomata*, Brno 1997, s. 18.

¹³¹ TAMTÉŽ, s. 22.

¹³² A. BENČÍK – K. RICHTER, *Tragický osud generála Heliodora Píky*, Praha 2001, s. 27–28.

¹³³ TAMTÉŽ, s. 50.

¹³⁴ A. BENČÍK – K. RICHTER, *Kdo byl generál*, s. 53.

V době působení v SSSR si uvědomoval hrozbu plánů na bolševizaci Evropy a varoval před tím i Edvarda Beneše, čímž si značně zneprátelil představitele československých komunistů.¹³⁵ Roku 1943 se v Moskvě zúčastnil podpisu *Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a Svazem sovětských socialistických republik*. V roce 1944 se stal horlivým organizátorem pomoci československému odboji na Slovensku.

Po skončení války byl jmenován divizním generálem a náměstkem náčelníka generálního štábu. V roce 1946 však začal být z popudu Bedřicha Reicina sledován.¹³⁶ V únoru 1948 byl během převratu nemocný a v březnu podstoupil operaci žlučníku a v průběhu zotavování byl v květnu 1948 zatčen. Samotný soudní proces, při němž byl obviněn z velezrady, se odehrál 26. – 28. ledna 1949 ačkoli o rozsudku bylo již předem rozhodnuto. Rozsudek zněl trest smrti provazem a proti rozsudku se postavila pouze jeho rodina a zastupitelé rodné obce. Žádostem o milost nebylo vyhověno a generál Píka byl 21. června 1949 popraven. Píkův syn Milan byl v procesu uvězněn také, pod záminkou že organizoval útěk otce. Nakonec však byl obvinění zproštěn. Poté zasvětil celý svůj život snaze o rehabilitaci jména svého otce. Spolu s obhájcem Rastislavem Váhalou dokázali, že obvinění bylo vykonstruované a důkazy, který byl v soudním procesu předneseny, byly falzifikátem, jak v roce 1953 přiznala Ludmila Uhlířová, jedna z pracovníků hlavního štábu B. Reicina.¹³⁷ V uvolněné době Pražského jara se Milanu Píkovi podařilo přednést žádost o rehabilitaci otce, což se stalo 13. prosince 1968 a Heliodor Píka tak byl zproštěn obžaloby v plném rozsahu.¹³⁸

Proces s Heliodorem Píkou byl prvním z vykonstruovaných procesů a nebyl doprovázen žádnou silnou mediální kampaní. O rozsudku v jeho případě informuje tisk den po skončení procesu pouze v kratší zprávě, která shrnuje závěry soudu a uvádí, že byl ve styku britskými zpravodajskými službami a vyzrazoval jim důležitá vojenská, průmyslová a státní tajemství. Dále sděluje že: „*obžalovaný pod tíhou důkazů přiznal tři případy takové zrady*“.¹³⁹ Druhá zmínka se objevuje den po jeho popravě. Informuje o zamítnutí odvolání a vykonání popravě.¹⁴⁰

---

¹³⁵ TAMTĚŽ, s. 118.

¹³⁶ Bedřich Reicin (1911–1952), československý generál, předseda 5. oddělení hlavního štábu, po komunistickém převratu náměstek ministra obrany, roku 1951 zatčen a roku 1952 odsouzen k trestu smrti jako jeden z členů protistátního spikleneckého centra v čele s R. Slánským. Josef TOMEŠ, *Český biografický slovník XX. století. Svazek 3: Q–Ž*, Litomyšl 1999, s. 28.

¹³⁷ Rastislav VÁHALA, *Smrt generála*, Praha 1992, s. 45.

¹³⁸ Zdeněk VALIŠ, *Divizní generál Heliodor Píka*, Praha 1991, s. 23.

¹³⁹ *Rudé právo* ze dne 29. 1. 1949.

¹⁴⁰ *Rudé právo* ze dne 22. 6. 1949.

Ačkoli tento proces nebyl provázen silnou mediální kampaní, tak jak bylo později obvyklé. Je jeho zařazení do výuky tematiky 50. let vhodné zejména pro srovnání úrovně manipulace s publikem. Okolnosti jeho procesu jsou velmi podobné okolnostem ostatních procesů a taktéž zde nescházejí vykonstruovaná obvinění. Konfrontace materiálů spojených s osobností Heliodora Píky s materiály k procesům s představiteli řádů, nekomunistických stran i se samotnými komunisty, tak může pomoci doložit, jak snadno mohou média manipulovat s veřejností.

5.1.2 Číhošťský zázrak

Perzekuce katolické církve bývají často příliš opomíjenou tématikou na stránkách učebnic dějepisu. Cílem výuky dějepisu by však nemělo být bezmezné respektování majoritního postoje společnosti vůči náboženství, ale spíše poskytování vzdělání, které žákům umožní uvědomit si možné důsledky perzekuce církví v době komunistické nadvlády na našem území na formování současného postoje k náboženství. Totéž platí i pro výchovu žáků k uvědomělé péči o památky, ke které by dějepisná výuka měla též přispívat. Přístup režimu k církevním statkům je vskutku vhodnou ukázkou toho, jaký vliv může mít nedostatečná péče o kulturní dědictví na stavby i krajinu kolem nás.

Komunistický režim se chopil každé příležitosti k očernění církve a jejích představitelů. První takovou příležitostí byl tzv. Číhošťský zázrak. Dne 11. prosince 1949 se údajně při mši rozkýval jeden z křížů na hlavním oltáři v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Číhošti. Svědky tohoto „zázračného pohybu“ se stalo 20 farníků přítomných na mši. Zdejší farář Josef Toufar se o události doslechl až o pár dní později.¹⁴¹

S rostoucím zájmem věřících o zázrak se o událost začala zajímat i Státní bezpečnost. Na konci ledna došlo k zatčení P. Toufara a poté následovalo zatýkání jeho přátel, známých a svědků události.¹⁴² Po zatčení začala dlouhá série tvrdých výslechů spojených s mučením. Po Toufarovi se vyžadovalo přiznání, že s křížem manipuloval on a o žádný zázrak se nejedná. Usvědčení Toufara se pro režim stalo prioritou, neboť číhošťská událost se stala jasnou záminkou vyhlášení boje s katolickou církví. 19. února za využití všech donucovacích prostředků Toufar podepsal přiznání, které bylo zcela vykonstruované, a kromě doznání inscenace celého zázraku se v něm Toufar přiznal i k pedofilním stykům s ministranty. Toto přiznání však druhý den ráno odvolal.¹⁴³

V noci z 23. na 24. února byl Toufar převezen do Číhoště, kde se odehrávala rekonstrukce celé události. Rekonstrukce byla filmována a později byly záběry z ní využity do propagandistického filmu *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*. Toufar byl po soustavném mučení ve velmi špatném stavu, a tak musel být při pohybu podpírán a ve filmových záběrech musel být nahrazen hercem. Ještě té noci při převozu zpět do Valdické věznice, praskne Toufarovi žaludeční vřed a následkem svého celkového zdravotního stavu umírá 25. února na zánět pobřišnice pár hodin po operaci. Mrtvé

---

¹⁴¹ Miloš DOLEŽAL, *Jako bychom dnes zemřít měli*, Pelhřimov 2012, s. 136.

¹⁴² TAMTÉŽ, s. 164, 167.

¹⁴³ TAMTÉŽ, s. 174–175, 178.

neoblečené tělo bylo převezeno a bezprostředně pohřbeno v zadním traktu d'áblického hřbitova.¹⁴⁴

V následujících týdnech byl tisk plný článků a karikatur zesměšňujících celý „čichošťský zázrak“. Příkladem může být článek Rudého práva s názvem *Jak se udál čichošťský „zázrak“*¹⁴⁵, který o této události mluví takto: „*Skutečnosti, které vyšly najevo při šetření tzv. zázraku v Čichošti jsou novým svědectvím o tom, že církevní hierarchie jedná podle nepřátelských pokynů Vatikánu, který stojí plně ve službách anglo–amerických válečných štváčů. »Zázrak« v Čichošti byl hanebným podvodem, při kterém bylo nejhrubějším způsobem zneužito cítění věřících. [...] Čichošťský farář Toufar při vyšetřování doznal, že po únorovém vítězství našeho lidu před dvěma lety vystoupil z obrozené lidové strany a začal se zabývat aktivní protistátní činností. V této snaze, jak sám udává byl utvrzen biskupskými pastýřskými listy. Koncem minulého roku přistoupil pak po schůzích s ordináři, k přípravám na organizování »zázraku«.*

Dokonce „cituje“ Toufarova slova při vysvětlování mechanismu, kterým umožnil pohyb křížku: „*Zatažení drátkem jsem provedlo tak, že nikdo nemohl pozorovat, že jsem to já, který tímto způsobem pohybuje křížkem. Můj pokus se velmi dobře podařil a očiti svědkové vůbec nepostřehli, že jsem je tímto způsobem klamal a fakticky podvedl.*“

Jako důkaz tvrzení, že organizace zázraku je dílem Vatikánu se v článku uvádí, že do Čichoště tajně přijel papežský internuncius Ottavio De Liva a nařídil svou přítomnost zatajit, aby se nemohlo tvrdit, že: „*Vatikán v tom má prsty*“, aby zneužila cítění věřících pro štvavou válečnou propagandu anglo–amerických imperialistů. To je podle článku důkazem že: „*vysoká hierarchie ve svých rozvratných plánech proti republice inspirovaných Vatikánem, se neštítí ani nejhanebnějšího podvodu.*“

O dva dny později vyšel v Rudém právu opět článek s touto tematikou, který uvádí další aktéry (např. želivský opat Vít Tajovský, královéhradecký biskup Mořic Pícha) této události a očerňuje jejich jména a opět dodává že: „*skrytá pravda vyšla najevo a znovu potvrdila skutečnost, že Vatikán stojí ve službách anglo–amerických válečných štváčů.*“¹⁴⁶

---

¹⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 192, 194, 199.

¹⁴⁵ *Rudé právo* ze dne 7. 3. 1950.

¹⁴⁶ *Rudé právo* ze dne 9.3.1950.

Tzv. Číhošťský zázrak a problematika postoje ke katolické církvi a tím zprostředkovaně k Vatikánu a Západu se projevila i na stránkách časopisů v četných karikaturách.

5.1.3 Proces Machalka a spol.

Plánovaným exemplárním procesem, který měl za cíl ztrestat církevní představitele se měl stát proces s organizátory „Číhošťského zázraku“, jelikož však Josef Toufar, hlavní „strůjce“ tohoto podvodu zemřel na následky týrání ve vazbě, muselo nutně dojít k vytvoření procesu nového, na němž by režim mohl demonstrovat zrádnost církve napojené na Vatikán. Tímto novým procesem se stal tzv. Proces Machalka a spol.

Celý proces se stal předeherou pro připravovanou akci K, proto se cílovou skupinou procesu stali představitelé řeholních řádů. Prvním ze zatčených se stal želivský opat premonstrát Bohumil Vít Tajovský, který byl zatčen 30. ledna 1950 pro dvě předchozí návštěvy Číhoště, v čemž byl pozorován podíl na organizaci „zázraku“.¹⁴⁷ Druhým zatčeným se dne 3. února 1950 stal premonstrát Augustin Machalka, opat v Nové Říši, který se sice stýkal s Tajovským, ale s Toufarem se velice pravděpodobně vůbec neznal.¹⁴⁸ V další vlně zatýkání byli zatčeni: premonstrát Stanislav Barták, provinciál jezuitů František Šilhan a dva další jezuité František Mikulášek a Adolf Kajpr, dominikán Silvestr Braitto, františkán Jan Evangelista Urban a redemptoristé Ján Ivan Mastiliak a Jan Blesík.¹⁴⁹

Soudní proces s deseti obviněnými započal 3. března 1950. Obžaloby jednotlivých řeholníků se lišila a jednotlivým řádům přisuzovala jiný prohřešek. Řád premonstrátů byl obviněn z organizace povstání a hromadění zbraní, jezuité ze špionáže, redemptoristé z ohrožení mravní výchova mládeže, dominikáni z dohlížení na plnění rozkazů z Vatikánu a františkáni z rušení socialistické výstavby mládeže.¹⁵⁰

Proces skončil 5. dubna 1950. Všichni obžalovaní až na Stanislava Bartáka byli shledáni vinnými z velezrady. Nejvyššího trestu v procesu se dočkal Ján Mastiliak, který dostal doživotí. Pro své kontakty se zahraničím byl obviněn ze špionáže a podpory vatikánské snahy o spojení řeckých a římských katolíků, které by pro Vatikán znamenalo

---

¹⁴⁷ Aleš PALÁN – Jan PAULAS, *Bohumil Vít Tajovský. Člověk musí hořeti*, Praha 2001, s. 218.

¹⁴⁸ Daniel Atanáz MANDZÁK, *Agent a špion Vatikánu. Redemptorista Ján Ivan Mastiliak – slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol.*, Bratislava 2008, s. 94.

¹⁴⁹ Církevní procesy padesátých let: sborník příspěvků z konference pořádané Českomoravskou generální delegaturou Řádu karmelitánů, Českou křesťanskou akademií a Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským 21. –22. 5. 2002 v Praze, Kostelní Vydří 2002, s. 16–17.

¹⁵⁰ D. A. MANDZÁK (ed.), *Dokumenty k procesu s Augustinom Machalkom*, Bratislava 2009, s. 204.

rozšíření sítě špiónů. Mastiliakovi též přitížilo studium na tzv. Východním papežském ústavu. Augustin Machalka a František Šilhan obdrželi 25 let těžkého žaláře, Vít Tajovský 20 let, Silvestr Braitto 15 let, Jan E. Urban 14 let, Adolf Kajpr 12 let, Jan Blesík 10 let, František Mikulášek 9 let a Stanislav Barták 2 roky.¹⁵¹

Z obdržných trestů si ho v plné délce odpykali jen S. Barták, F. Mikulášek a J. Blesík. Při amnestii v roce 1960 byli předčasně propuštěni: A. Machalka, V. Tajovský, S. Braitto a J. E. Urban. Po patnácti letech věznění byli amnestií z roku 1965 propuštěni F. Šilhan a J. Mastiliak. Jediný A. Kajpr zemřel v průběhu trestu v roce 1959.¹⁵²

Odraz procesu v médiích byl velký, přední stránky tisku byly zaplněny titulky, které odsuzovaly představené řádů a jejich údajnou činnost. Novinová kampaň vedená proti členům skupiny Machalka a spol. se stala předehrou k mediální kampani provázející následné perzekuce nejen římskokatolické církve.

5.1.4 Akce K

Po skončení procesu Machalka a spol. nastal vhodný čas na uskutečnění delší dobu připravované akce, pod názvem *Akce K*. První etapa této akce proběhla pouhých osm dní po skončení procesu s představiteli řádů v noci z 13. na 14. dubna 1950. Druhá etapa se odehrála o dva týdny později, v noci mezi 27. a 28. dubnem. Na Slovensku pak druhá fáze proběhla o týden později v noci z 3. na 4. května 1950. Akce proběhla za přítomnosti příslušníků SNB, StB a Lidových milicí, kteří o půlnoci probudili řeholníky a přinutili je sbalit si pouze nejnnutnější věci, a poté je přemístili podle seznamů na jednotlivá internační místa. Díky pečlivě vedeným seznamům byli velmi záhy přesunuti i řeholníci nacházející se osudné noci mimo kláštery a řeholní domy. Zůstat na místě mohli pouze staří a těžce nemocní řeholníci, kteří byli později umístěni do pečovatelských domů. Jedinými výjimkami byly salesiánské domy v Přestavlkách a Hodoňovicích, které byly vedeny jako majetek Charity nebo Jednoty salesiánských spolupracovníků, a tak se jich Akce K nedotkla, šlo však pouze o administrativní omyl SÚC při sepisování seznamů. Internace proběhla bez větších konfliktů a majetek okamžitě přešel do rukou SÚC.¹⁵³

---

¹⁵¹ V. VAŠKO, *Neumlčená, kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*, Praha 1990, s. 147.

¹⁵² TAMTÉŽ, s. 148.

¹⁵³ Vojtěch VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004, s. 69–70.

V první fázi bylo v českých zemích přesunuto 809 řeholníků z 75 klášterů. 224 řeholníků (dominikáni, redemptoristé a salvatoriáni) bylo umístěno do internačního tábora v Králíkách, 197 jezuitů do Bohosudova, 181 salesiánů do Oseku, 96 premonstrátů a těšitelů do Broumova, 111 františkánů do Hejnice, 67 řeholníků, především představených řádu bylo umístěno v Želivě a 21 vážně nemocných bylo odvezeno do nemocnice v Semilech.

V druhé fázi došlo k internaci řeholníků ze zbylých osmnácti řádů, které v Československu působily. Internace byla ušetřena pouze kongregace milosrdných bratří.¹⁵⁴ Důvodem zřejmě bylo to, že komunistický režim nechtěl perzekvovat stejný řád jako nacisté, navíc nebyli zajištěni náhradní pracovníci pro péči o nemocné. V druhé etapě bylo z 69 klášterů odvezeno 355 řeholníků.¹⁵⁵

Akce K nebyla doprovázena mediální kampaní, tak jako soudní procesy. O celém vyklízení klášterů informuje tisk pouze jednou zprávou zprostředkovanou ČTK. Znění zprávy otištěné v Rudém právu:

„V poslední době bylo zjištěno, že nástrojem zahraničních nepřátel republiky se staly katolické kněžské řády. Při soudním projednávání rozvratné protistátní činnosti bylo prokázáno, že v četných kláštorech byli ukrýváni nepřátelští agenti, vyzvědači a dokonce vrahové. kláštorech byla odhalena skladiště zbraní, tajné vysílací stanice a mnohé kláštery se staly základnami vyzvědačské a rozvratné činnosti. Zejména od vydání nových církevních zákonů, které učinily konec nadějím, že by světské duchovenstvo bylo možno dále pověřovati úkoly rozvratného rázu, předurčila reakční katolická hierarchie z rozkazu Vatikánu především mužské řády jako své hlavní pomocníky při uskutečňování svých rozvratných cílů. Aby bylo znemožněno pokračování v této nepřátelské činnosti katolických řádů, bylo přikročeno k opatřením, která znamenají návrat řádů k jejich původnímu a pravému náboženskému poslání. Poněvadž bylo zjištěno, že v prostorných klášterních budovách žilo vždy jen několik jednotlivců, kteří nepracovali a zabývali se ponejvíce štváním a pobuřováním, byly řády soustředěny do několika klášterů, kde budou mít možnost, aby se věnovaly ryze náboženskému poslání,

---

¹⁵⁴ Hospitálský řád sv. Jana z Boha, v roce 1941 zrušený nacisty. Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991, s. 73.

¹⁵⁵ V. VLČEK, *Perzekuce*, s. 73–74.

*podle zvláštních předpisů vlastní řehole. Uprázdňené klášterní budovy budou dále sloužit především potřebám katolické Charity a sociálním a zdravotním účelům. Některé bude možno přeměnit na byty, jichž obyvatelstvo v okolí klášterů tak citelně postrádá.*¹⁵⁶

První etapa na Slovensku zasáhla 62 klášterů a řeholních domů. V druhé etapě se dotkla zbylých 13 klášterů. Celá akce však proběhla komplikovaněji než v českých zemích. V obci Pruské se například kolem kláštery shromáždily ženy a po příslušnicích Bezpečnosti začaly házet kamení. Ve Spišském Štvrtku proti protestujícímu davu zakročila Bezpečnost slzným plynem. V Podolinci na organizátory přesunu řeholníků zaútočil dav s klacky, tyčemi a kamením. Bezpečnost dav rozháněla slzným plynem, a když to nepomohlo, začali příslušníci střílet do vzduchu a později i do lidí.¹⁵⁷

Akce K během obou etap v celém Československu zasáhla 2376 řeholníků z 219 řeholních domů.¹⁵⁸ Důsledkem celé akce byl zisk 19 milionů korun a 650 vkladních knížek. Dále získala Národní knihovna a další knihovní a archivní instituce přes 1 260 000 knih. Národní galerie obdržela 624 obrazů, 247 plastik a 61 kreseb. Uměleckoprůmyslové muzeum získalo přes 1100 předmětů. Během přesunu však byla nezanedbatelná část uměleckých předmětů a spisů značně poničena a také rozkradena. To stejné se týkalo 429 zabavených klášterních budov. Velkou část z nich obsadilo ministerstvo vnitra a armáda. Ze zbylé části se staly jiné užité budovy. Jen málokterý klášter byl určen pro bydlení, jak bylo avizováno v tisku. Některé stavby však zůstaly nevyužité a začaly chátrat a byly nenávratně zničeny.¹⁵⁹

K rušení centralizačních a internačních středisek pro řeholníky začalo v českých zemích docházet v druhé polovině padesátých let. Na Slovensku jejich likvidace proběhla do roku 1952, v průběhu roku 1951 a následujícího byli řeholníci převáženi do charitních domů nebo puštěni na svobodu. Pouze ti, kteří byli považováni za nebezpečné byli převezeni do českých internačních zařízení.¹⁶⁰

---

¹⁵⁶ *Rudé právo* ze dne 19. 4. 1950.

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 539–540.

¹⁵⁸ K. KAPLAN (ed.), *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950: dokumenty a přehledy*, Praha 1993, s. 170–171.

¹⁵⁹ V. VLČEK, *Perzekuce*, s. 75.

¹⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 540.

5.1.5 Akce Ř

Cílem Akce Ř byla likvidace ženských klášterů. Tato akce bezprostředně navázala na Akci K. Oproti mužským klášterům proběhlo soustředování řeholnic pozvolněji. Opět ve dvou etapách. První etapa se uskutečnila od 26. července do 15. srpna 1950. Druhá fáze proběhla mezi 28. srpnem a 28. zářím 1950. Do soustředovacích táborů bylo převezeno 4262 řádových sester.¹⁶¹ V další fázi pak bylo kolem 2000 sester převedeno na práci v průmyslu, kde i v těžkých podmínkách stále pracovaly v hábitu.¹⁶² Ne všechny sestry však mohly být internovány, značná část jeptišek pracovala v nemocnicích, kde se pro nedostatek ošetřovatelů staly nepostradatelnými. Propouštění řeholnic z nemocnic se tak dělo postupně. Na Slovensku proběhla centralizace opět bouřlivěji než v českých zemích. Vyklizení klášterů probíhalo od 29. do 31. srpna 1950. V průběhu akce bylo internováno 1962 sester. Na 16 místech proběhly protestní akce s cílem zmařit převoz řeholnic. V Novákách se kvůli davu, který obsadil klášter, podařilo řeholnice převézt až na druhý pokus.¹⁶³

V roce 1953 připravoval režim *Akci B*, jejímž cílem zrušení všech ženských řeholních řádů a kongregací a povinný odchod sester do civilu. Od tohoto záměru bylo upuštěno v důsledku úmrtí J. V. Stalina a bouřlivé situací v okolních státech¹⁶⁴ i v Československu v důsledku měnové reformy. Řeholnice byly vytlačovány do pečovatelských ústavů, ale z veřejného života nikdy úplně nevymizely.¹⁶⁵

Akce K i Akce Ř byly akcemi natolik kontroverzními, že i přes předcházející mediální kampaň očerňující církev, nemohly být příliš prezentovány v tisku. V příloze věnované odrazu procesu v tisku lze spatřit, že se režim omezil pouze na krátké zprávy, kterými sdělil, že došlo k přemístění řeholníků a řeholnic s cílem jejich zvýšené kontroly a v rámci obhájení tohoto činu nabízel informaci o chystaném záměru poskytovat v bývalých kláštrech ubytování pro běžné občany.

---

¹⁶¹ V. VLČEK, *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*, in: Vlček, Vojtěch (ed.): *Ženské řehole za komunismu 1948–1989. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. Olomouc 2005. s. 601.

¹⁶² K. KAPLAN, *Stát*, s. 121.

¹⁶³ S. BALÍK – J. HANUŠ, *Katolická církev*, s. 179.

¹⁶⁴ Příkladem může být Východoněmecké povstání v červnu 1953. 16. června se uskutečnila stávková akce dělníků, následovaná druhý den povstáním proti diktatuře, které muselo být potlačeno sovětskými jednotkami. Blíže Hermann WEBER, *Dějiny NDR*, Praha 2003, s. 133–139.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 181.

5.1.6 Akce P

Po vzoru Sovětského svazu se komunistický režim snažil o likvidaci řeckokatolické církve. Zde byli systematicky pronásledováni už od dvacátých let, ale nucené připojení k pravoslaví se odehrálo až v roce 1946. Již od tohoto roku se zvažovalo připojení řeckokatolických věřících k pravoslaví i v Československu. S upevňováním moci režimu a rostl požadavek na likvidaci řeckokatolické církve, který vyvrcholil tzv. *Akcí P*, která prohlásila řeckokatolické věřící za pravoslavné a řeckokatolické vyznání se stalo ilegálním. Stalo se tak po návštěvě delegace 28. dubna 1950 byl do Prešova svolán církevní sněm, kam byli dobrovolně či nuceně dopraveni řeckokatoličtí kněží, ale také osoby, které s tematikou neměly nic společného a účastnili se jen pod příslibem odměny.¹⁶⁶ Sněm, svolaný na žádost státu, a ne řeckokatolických biskupů, odsouhlasil přestup k pravoslaví a zrušení řeckokatolické církve, ačkoli to nebyl právoplatný církevní sněm.¹⁶⁷

Při sčítání lidu v roce 1950 bylo v ČSR okolo 300 000 řeckokatolíků a 53 000 lidí se přihlásilo k pravoslaví. Většina řeckokatolíků žila na východním Slovensku. K pravoslavnému vyznání se hlásili spíše obyvatelé Čech.¹⁶⁸ Po přechodu řeckokatolických farností patřilo na Slovensku pravoslavné církvi 259 far z původních 22. Nedostatek duchovních byl řešen přesunutím pravoslavné teologické fakulty z Prahy do Prešova. 28. července 1950 se v Prešově konalo eparchiální shromáždění, které schválilo vznik nové eparchie s centrem v Michalovicích. To byl poslední předstupeň vyhlášení československé pravoslavné církve, ke kterému došlo 8. prosince 1951. Celá likvidace řeckokatolické církve byla opět podpořena inscenovanými procesy s řeckokatolickým biskupem Pavolem Gojdičem a pomocným biskupem Vasilěm Hopkem.¹⁶⁹ Dne 13. června 1968 došlo k uznání řeckokatolické církve státem, a tím bylo umožněno její obnovení.¹⁷⁰

Likvidace řeckokatolické církve je téma, které se sice nábožensky příliš nedotýká oblasti České republiky, ale Slovenska. Význam tohoto tématu ve výuce dějepisu lze

---

¹⁶⁶ Zvaný Prešovský sobor nebo také lžisorbor, protože nebyl legální.

¹⁶⁷ V. VAŠKO, *Neumlčená*, s.172.

¹⁶⁸ Peter ŠTURÁK, *Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989*, Prešov 2008, s. 82.

¹⁶⁹ Zdeněk BOHÁČ, *Násilné zrušení řeckokatolické církve na počátku 50. let v Československu*, in: Jiří HANUŠ – Jiří STRÍBRNÝ, *Stát a církev v roce 1950*, Brno 2000, s. 92–93.

¹⁷⁰ Karel SLÁDEK a kol., *Řeckokatolická církev v českých zemích: dějiny, identita, dialog*, Červený Kostelec 2013, s. 100.

spíše spatřovat, jako ukázkou práce režimu, která cílí na zavedení stavu, který Československo, co nejvíce přiblíží Sovětskému svazu.

5.1.7 Milada Horáková a spol.

Proces se skupinou kolem Milady Horákové se stal jedním ze symbolů politické perzekuce nepřátel režimu. Toto tvrzení dokazuje i odraz tohoto procesu na stránkách učebnic dějepisu. Proces a následná poprava členů skupiny Horáková a spol. je tématem přítomným na stránkách všech analyzovaných učebnic a mezi doprovodným didaktickým materiálem v učebnicích zaujímají písemné a vizuální prameny týkající se tohoto procesu první místo.

5.1.7.1 *Stručný životopis Milady Horákové*

Narodila se 25. prosince 1901 na Královských Vinohradech jako Milada Králová. Měla starší sestru Martu a mladšího bratra Jiřího, kteří zemřeli v roce 1914 na septickou spálu. V roce 1915 se pak narodila její sestra Věra. Po dostudování gymnázia se chtěla stát lékařkou, to jí však otec vymluvil a na jeho přání začala studovat práva. Její touha lidem pomáhat našla uplatnění po jejím vstupu do Československého červeného kříže, kde se později seznámila s Alicí Masarykovou, předsedkyní organizace a dcerou T. G. Masaryka. Po ukončení studií se vdala za zemědělského inženýra Bohuslava Horáka, kvůli jehož rodině přestoupila od katolictví do Českobratrské církve evangelické. V roce 1933 se jim narodila jediná dcera Jana. Ve stejném roce zemřela i matka Horákové.¹⁷¹

Ještě v průběhu studia vstoupila do Ženské národní rady, vedené Františkou Plamínkovou.¹⁷² Tato organizace usilovala o zrovnoprávnění žen s muži v Československu. V roce 1927 začala pracovat pro Ústřední sociální úřad v Praze. Jejím vedoucím zde byl Petr Zenkl.¹⁷³ Zkušenosti z tohoto úřadu jí velmi ovlivnily. V roce 1929 vstoupila do Československé strany národně sociální (ČSNS). Díky svým jazykovým znalostem navštívila řadu zemí. V centru jejího zájmu byla zejména Velká Británie a Francie, které ji později velice zklamaly při podpisu mnichovské dohody. Následná okupace pro ni neznamenal konec. Ačkoli v důsledku nového zákona přišla o práci,

---

¹⁷¹ Zora DVOŘÁKOVÁ, *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*, Praha 2001, s. 7, 11, 14, 19.

¹⁷² Františka Plamínková (1875–1942), novinářka, politička, aktivní feministka, popravená za heydrichiády. Blíže Eva UHROVÁ, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, Praha 2014.

¹⁷³ Petr Zenkl (1884–1975), v letech 1937–1939 a 1945–1946 primátor města Prahy, za války vězněný v koncentračních táborech v Dachau a Buchenwaldu. V srpnu 1948 uprchl do exilu, kde se stal předsedou Rady svobodného Československa. Blíže Martin NEKOLA, *Petr Zenkl. Politik a člověk*, Praha 2014.

nezoufala si a stala se součástí domácího odboje.¹⁷⁴ Udržovala kontakty s lidmi z vedení Politického ústředí a tvůrci Petičního výboru „Věrní zůstaneme“ (dále jen PVVZ), s nimiž pracovala na znění nové ústavy Československa po osvobození.¹⁷⁵

Její spojení s PVVZ nezůstalo gestapu utajeno, a tak byla spolu se svým manželem roku 1940 zatčena a vězněna nejprve v Terezíně, a poté v německých věznicích. Při soudním procesu se sama hájila německy a z původního návrhu obžaloby na trest smrti, se stalo 8 let odnětí svobody. To však narušil konec války a Milada i její manžel se z vězení vrátili zpět do Prahy. Po návratu navázala na své členství ve straně a ve volbách do Národního shromáždění v roce 1946 byla zvolena jako poslankyně za Českobudějovický kraj. Ve své politické práci zastávala názor, že obnovené Československo musím mít vlastní politiku, která se nebude vázat pouze na spolupráci se Západem nebo Východem, ale bude tuto spolupráci vyvažovat.¹⁷⁶

Po únorové převratu zvažovala své působení v ČSNS a pod vlivem úmrtí Jana Masaryka podala 10. března 1948 rezignaci na svůj poslanecký mandát. Stále však udržovala kontakty se svými stranickými kolegy Petrem Zenklem a Hubertem Ripkou. Nabídla jim nabízenou emigraci, protože chtěla být posilou domácího odboje. Tak se stala členkou tzv. Politické šestky, která komunikovala se zahraničními představiteli strany.¹⁷⁷ Protirežimní činnost manželů Horákových neunikla pozornosti StB. 27. září 1949 byl nejprve u sebe doma zatčen Bohuslav Horák, ve chvílce nepozornosti příslušníků StB však prchl, aby varoval svou ženu. To se mu však nepovede a Milada Horáková je zatčena ve své kanceláři. Její manžel prchnul do Německa, odkud mu byl v roce 1954 umožněn odjezd do USA.¹⁷⁸

5.1.7.2 *Proces a jeho příprava*

Ve vazbě vypovídala Milada Horáková opatrně, netajila se svou kritikou komunistického režimu, ale o své práci uváděla pouze údaje, které již vyšetřovatelé znali nebo o osobách, která byly v zahraničí. Po zatčení Horákové následovalo zatýkání dalších představitelů z řad ČSNS a osob na ně navázaných. Zlom ve vyšetřování nastal, když dva z jejích stranických kolegů Jaromír Kopecký a Václav Sýkora v důsledku fyzického násilí

---

¹⁷⁴ Na základě zvláštního zákona byly všechny vdané ženy propuštěny z veřejné a státní služby, aby přenechaly místo mužům. Z. DVOŘÁKOVÁ, *To byla Milada Horáková ve fotografiích a dokumentech*, Praha 2009, s. 42.

¹⁷⁵ Z. DVOŘÁKOVÁ, *O Miladě*, s. 20, 24, 32–33.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 40–41, 43, 47, 51

¹⁷⁷ TAMTÉŽ, s. 60, 66,

¹⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 81, 91,

při vyšetřování odhalili existenci politické šestky.¹⁷⁹ Po tomto odhalení nastalo velké zatýkání, jehož cílem byli především představitelé třech nekomunistických stran: ČSNS, Československé strany lidové (ČSL) a Československá sociální demokracie (ČSSD). Během listopadu 1949 tak došlo k zatčení 380 dalších politických funkcionářů, kteří byli režimu „nepohodlní“.¹⁸⁰ Během dalších měsíců se z původního plánu procesu s tzv. Direktoriem domácího odboje stal proces zaměřený na zahraniční reakci, především USA a dostal nové jméno – Vedení záškodnického spiknutí proti republice. Připravovaný scénář procesu se několikrát změnil, stejně tak i osoby v jeho čele. Konečná verze obžaloby postavila do čela spiknutí Miladu Horákovou a do její skupiny bylo přičleněno dalších 12 obžalovaných, kteří se mezi sebou však často ani neznali.¹⁸¹

Obžalovanými v procesu byli kromě Milady Horákové také:

- Josef Nestával (1900–1976), právník, člen ČSNS a politické šestky, odsouzen na doživotí,¹⁸²
- Jiří Hejda (1895–1985), spisovatel, národohospodář, člen ČSNS, odsouzen na doživotí,¹⁸³
- Františka (Fráňa) Zemínová (1882–1962), redaktorka, aktivistka ženského hnutí, členka ČSNS, odsouzena na 20 let,¹⁸⁴
- František Přeučil (1907–1996), nakladatel, člen ČSNS, odsouzen na doživotí,¹⁸⁵
- Jan Buchal (1913–1950), policista, člen protikomunistického odboje na Ostravsku, odsouzen k trestu smrti,¹⁸⁶
- Antonie Kleinerová (1901–1982), sociální pracovnice, členka ČSNS, odsouzena na doživotí,¹⁸⁷
- Oldřich Pecl (1903–1950), obchodník, majitel dolů, právník odsouzen k trestu smrti,¹⁸⁸

---

¹⁷⁹ K. KAPLAN, *Největší politický proces: "M. Horáková a spol."*, Praha 1995, s. 113.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 121.

¹⁸¹ Z. DVOŘÁKOVÁ, *O Miladě*, s. 213–214.

¹⁸² Pavlína KOUROVÁ, *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.*, Praha 2008, s. 137–139.

¹⁸³ TAMTÉŽ, s. 139–140.

¹⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 140–141.

¹⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 141–142.

¹⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 142–143.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 143–144.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 144–145.

- Závěš Kalandra (1902–1950), novinář, člen KSČ, pro kritiku režimu vyloučen, odsouzen k trestu smrti,¹⁸⁹
- Zdeněk Peška (1900–1970), univerzitní profesor, právník, člen ČSSD, odsouzen k 25 rokům vězení,¹⁹⁰
- Vojtěch Dundr (1879–1957), novinář, odborový pracovník, člen ČSSD, odsouzen k 15 rokům, zemřel ve vězení,¹⁹¹
- Bedřich Hostička (1914–1996), právník, člen ČSL, odsouzen k 28 rokům vězení,¹⁹²
- Jiří Křížek (1895–1970), advokát, soudně hájil šlechtické rody či britské velvyslanectví, odsouzen na 22 let věznění.¹⁹³

Proces začal 31. května a skončil 8. června 1950. Celé soudní přelíčení se odehrávalo podle předem připraveného a nacvičeného scénáře, pokud některý z obžalovaných odpovídá jinak, byl odveden za soudní síně a po návratu vypovídal, tak jak se po něm vyžadovalo. Můžeme se jen dohadovat, jakých prostředků k tomu bylo využito.¹⁹⁴

Soudního procesu se nesměly zúčastnit rodinní příslušníci obžalovaných a diváci v síni se měnili každý den, aby nikdo nemohl získat ucelený obraz situace. Při procesu s Miladou Horákovou a spol. prošlo soudní síní na čtyři tisíce „diváků“ reprezentujících dělníky, mládež, ženy, armádu atd.¹⁹⁵

Během soudního přelíčení obdržel soud více jak 6300 rezolucí, vyjadřujících požadavek nejtvrďšího potrestání členů spiknutí, které byly do síně přinášeny ve velkých koších.¹⁹⁶ Celý proces byl každodenně komentován v tisku a obžalovaní byli patřičně propagandisticky zatracováni. Čtenáři a posluchači rozhlasu byli propagandou zfanatizováni natolik, že např. v Rudém právu již rezoluce nebyly otiskovány, tak jako u jiných procesů předtím, ale byl pouze vypisován seznam podniků a organizací, které rezoluci zaslaly.¹⁹⁷ S postupným vyhrocováním situace začalo být jasné, že hrozba nejtvrďších trestů je reálná a národem vynuceně žádaná.

---

¹⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 145–146.

¹⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 146–148.

¹⁹¹ TAMTÉŽ, s. 148–149.

¹⁹² TAMTÉŽ, s. 149–150.

¹⁹³ TAMTÉŽ, s. 150–151.

¹⁹⁴ Jiří RADOTÍNSKÝ, *Rozsudek, který otřásl světem*, Praha 1990, s. 28.

¹⁹⁵ Vilém HEJL, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990, s. 224.

¹⁹⁶ Z. DVOŘÁKOVÁ, *O Miladě*, s. 215.

¹⁹⁷ Srov. *Rudé právo* ze dne 9. června 1950.

Rozsudek byl vynesena 8. června. Jeho vynesení předcházely závěrečné řeči prokurátorů: Josefa Urválka,¹⁹⁸ Juraje Viesky a dělnické prokurátorky Ludmily Brožové–Polednové.¹⁹⁹ Po sdělení rozsudku a zamítnutém odvolání bylo pro čtyři odsouzené na smrt jedinou možností žádat prezidenta o milost. Milada Horáková to odmítla, ale žádost o udělení milosti napsal její otec a dcera, žádost však byla zamítnuta.²⁰⁰ Odsouzení Milady Horákové k trestu smrti vyvolalo i mimořádný ohlas v zahraničí. Zahraniční osobnosti apelovaly na to, že je matkou šestnáctileté dcery, a že si prošla nacistickým vězením. Mezi osobnostmi, které se kriticky vyjádřily k její popravě byl např. Winston Churchill, Eleanor Rooseveltová. Albert Einstein dokonce zaslal telegram s žádostí o milost i prezidentu Gottwaldovi.²⁰¹ Ani tento nátlak nic nezměnil a Gottwald rozsudek potvrdil. K popravě odsouzených došlo 27. června 1950 na Pankráci.²⁰²

Kampaň proti skupině Horáková a spol. pokračovala i po popravě. Ministerstvo spravedlnosti vydalo krátce po procesu publikaci, která obsahovala zfalšované výpovědi obžalovaných a ukazovala je v nejhorsím možném světle.²⁰³

Po exemplárním procesu s představiteli domácího odboje nastala další vlna zatýkání a 35 menších soudních procesů, ve kterých bylo obžalováno 639 občanů. Z toho 10 osob odsouzeno k trestu smrti a 48 osob na doživotí.²⁰⁴

K rehabilitačnímu procesu osob odsouzených ve skupině kolem Milady Horákové docházelo postupně, nejprve se po odsouzení Stalinova kultu osobnosti začalo jinak pohlížet na vykonstruovaná procesy, v období Pražského jara byli rozsudky zneplatněny, období normalizace však potlačilo snahy o rehabilitaci odsouzených, ke které tak došlo až v roce 1990.²⁰⁵

---

¹⁹⁸ Blíže Alžběta VAŠÁKOVÁ, *Život Josefa Urválka*, Praha 2018 (=diplomová práce, Pedagogická fakulta UK).

¹⁹⁹ Blíže Petr ZÍDEK, *Příběh herečky: Ludmila Brožová a její svět*, Praha 2010.

²⁰⁰ Z. DVOŘÁKOVÁ, *O Miladě*, s. 216.

²⁰¹ P. KOUROVÁ, *Žádáme trest*, s.104.

²⁰² Na památku popravených se od roku 2004 slaví 27. června tzv. významný den – Den *památky obětí komunistického režimu*.

²⁰³ *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a spol.,* Praha 1950.

²⁰⁴ K. KAPLAN, *Největší politický proces*, s. 176.

²⁰⁵ Blíže K. KAPLAN, *Druhý proces. Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990*, Praha 2008.

5.1.8 Rudolf Slánský a spol.

Komunistický režim se nezastavil ani před perzekucí cílenou do vlastních řad. Manifestací tohoto pronásledování se stal tzv. Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Tomuto procesu však předcházelo několik událostí mezinárodní politické scény.

První z těchto událostí bylo osamostatnění Jugoslávie mezi socialistickými státy navázanými na SSSR. Představitel jugoslávských komunistů Josip Broz Tito usiloval o autonomní politiku Jugoslávie. Prvním z projevů osamostatnění se v roce 1948 stalo umístění leteckého pluku Jugoslávie na území Albánie a dalším projevem se stala snaha o vytvoření většího státního celku na Balkáně bez porady se Sovětským svazem. Obě tyto události Stalin považoval za pokus narušit vedoucí roli SSSR mezi socialistickými státy. Stalin se pokoušel podlomit Titovu pozici diplomatickými nótami, odchodem sovětských poradců i omezením hospodářského kontaktu s východním blokem. Tato situace se během let 1949–1950 ještě více vyostřila a Jugoslávie zcela vystoupila z jednotného východního bloku. To samozřejmě vyvolalo odezvu v Sovětském svazu, který se obával ztráty své pozice i u ostatních socialistických států. Proti Jugoslávii byla vyvolána ostrá kampaň a zesílil tlak na hledání nepřátel loajality k Sovětskému svazu v socialistických státech.²⁰⁶

Tlak na hledání nepřátel socialismu ve vlastních řadách komunistických stran získalo svůj vzor v Maďarsku. Hledání tzv. titoistů našlo nejrychlejší ohlas právě v Maďarsku, kde byl již v květnu 1949 zatčen László Rajk, ministr vnitra a zahraničních věcí. Při procesu v září 1949 byl označen za Titova špióna a zrádce a obviněn ze snahy o zavedení kapitalismu v Maďarsku. Rajk byl popraven 15. října 1949. Tento proces znamenal impulz pro uskutečnění podobných procesů v dalších socialistických státech.²⁰⁷

Poslední událostí, která ovlivnila postup v procesu s Rudolfem Slánským spol. byl vznik státu Izrael. Sovětský svaz se již od roku 1947 snažil o zajištění převažujícího vlivu v nově vznikajícím státu. Tato snaha však nenalezla v Izraeli dostatečný ohlas a ve volbách zvítězily síly orientované na spolupráci se Západem. Sovětský svaz se této situaci postavil vyvoláním silné antisemitské kampaně, která našla mimořádný ohlas právě

---

²⁰⁶ Jan PELIKÁN, *Dějiny Jugoslávie*, Praha 1996, s. 39–44.

²⁰⁷ László VARGA, *Rajkův proces*, in: Jiří PERNES – Jan FOITZIK (edd.), *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14. – 16. dubna 2003 v Praze, Brno 2005, s. 273–281.

v Československu.²⁰⁸ Z celého východního bloku bylo Československo největším pomocníkem při vzniku státu Izrael. Dodávky zbraní z Československa hrály nezanedbatelnou roli v obraně nově vzniklého státu. Po ukončení Stalinovy podpory židovského státu se proces s Rudolfem Slánským a spol. stal symbolickým ukončením československé spolupráce.²⁰⁹

Již v průběhu procesu s maďarskými komunisty v čele s Rajkem zaslal ÚV KSČ do Sovětského svazu žádost o přidělení poradců, kteří budou pomáhat s konstrukcí procesu se zrádci ve vlastních řadách komunistické strany.²¹⁰

Prvním zatčeným, který byl přiřazen do procesu se Slánským se stal Eugen Löbl, náměstek ministra zahraničního obchodu, který byl zatčen v listopadu 1949. Dalším účastníkem procesu se stal Vladimír Clementis, bývalý ministr zahraničí, který byl v nelibosti Moskvy již delší dobu, a proto měl být původně postaven do čela spiknutí.²¹¹ Toho však brzy nahradil Otto Šling zatčený v říjnu 1950. Šling byl jedním z nejvýše postavených funkcionářů v Brně a dalším aspektem, který přispěl k jeho „povýšení“ do čela skupiny byl jeho židovský původ, který vyhovoval sovětskému požadavku antisemitského procesu.²¹² V průběhu ledna a února 1951 byli zatčeni další vysoce postavení komunističtí funkcionáři. Většina z nich byla vězněna ve vězení na zámku Koloděje u Prahy v nelidských podmínkách.²¹³ Během jara 1951 docházelo k výslechům, při kterých se občas vyskytlo jméno Slánský a Moskva v něm spatřila mnohem vhodnějšího kandidáta na hlavu spiknutí vzhledem k jeho pozici. V červenci 1951 Stalin doporučil odvolání Slánského z funkce generálního tajemníka strany, což se uskutečnilo v září toho roku. V listopadu 1951 nastala vhodná příležitost pro zatčení Slánského.²¹⁴ Poté následovala téměř celý rok příprava procesu.

Pro všechny obžalované tak nastal rok plný vyslýchání, pro Eugena Löbla to byl již třetí rok ve vyšetřovací vazbě. Výslechové metody byly v této práci již zmíněny v kapitole o církevních procesech. Slovy Karla Kaplana si však můžeme připomenout, jakých následků bylo drastickými výslechovými metodami dosaženo: „*Výslechový systém poznamenal fyzický i duševní stav všech, kteří mu byli delší dobu vystaveni. Mnozí*

---

²⁰⁸ K. KAPLAN, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 261.

²⁰⁹ Petr ZÍDEK – Karel SIEBER, *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, Praha 2009, s. 129–130.

²¹⁰ K. KAPLAN, *Zpráva*, s. 67.

²¹¹ TAMTÉŽ, s. 76.

²¹² TAMTÉŽ, s. 100–101.

²¹³ TAMTÉŽ, s. 121–122.

²¹⁴ K. KAPLAN – P. KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, s. 98, 103.

*utrpěli zlomeniny, měli zvyražené zuby, oslabený sluch a zrak, trpěli bolestmi hlavy, omrzly jim ruce, opuchly nohy a měli různá jiná onemocnění. Ohlásily se poruchy duševní rovnováhy a nervového systému, nechyběly případy schizofrenie, ztráta orientace, pomatení, často úvahy o sebevraždě i pokusy o ni. U všech vyšetřovaných se projevilo oslabení vůle a schopnosti odporovat tlaku vyšetřovatelů a bránit se proti falešným obviněním. Nepodařilo se prokázat, že by se při vyšetřování komunistických funkcionářů používalo injekcí nebo jiných medikamentů k oslabení jejich vůle.*²¹⁵

Soudní proces s obžalovanými v kauze Slánský a spol. začal 20. listopadu 1952 a rozsudek byl vynesena 27. listopadu. Obžalovanými v procesu byli kromě 3 výše zmíněných funkcionářů též:

- Bedřich Geminder, vedoucí mezinárodního oddělení sekretariátu ÚV KSČ,
- Ludvík Frejka, přednosta národohospodářského odboru kanceláře prezidenta republiky,
- Josef Frank, zástupce generálního tajemníka ÚV KSČ,
- Bedřich Reicin, náměstek ministra národní obrany,
- Karel Šváb, náměstek ministra národní bezpečnosti,
- Artur London, náměstek ministra zahraničních věcí,
- Vavro Hajdů, náměstek ministra zahraničních věcí,
- Rudolf Margolius, náměstek ministra zahraničního obchodu,
- Otto Fischl, náměstek ministra financí,
- André Simone, redaktor Rudého práva,

V celém procesu tak bylo obviněno 14 osob. V žalobě byli obviněni: *„z toho, že jako trockisticko–titovští sionističtí, buržoasně nacionalističtí zrádci a nepřátelé československého lidu, lidově demokratického zřízení a socialismu vytvořili ve službách amerických imperialistů a řízení nepřátelskými západními rozvědkami protistátní spiklenecké centrum, podkopávali lidově demokratické zřízení, mařili budování socialismu, poškozovali národní hospodářství, prováděli špionážní činnost, oslabovali jednotu československého lidu a obranyschopnost republiky, aby ji odtrhli od pevného spojení a přátelství se Sovětským svazem, aby likvidovali v Československu lidově demokratický řád, obnovili kapitalismus, znovu zavlekli naši republiku do tábora imperialismu a zničili její samostatnost a nezávislost.*²¹⁶

---

²¹⁵ K. KAPLAN, *Zpráva*, s. 175.

²¹⁶ *Rudé právo* ze dne 20. 11. 1952.

O výše zmíněném antisemitském vyznění celého procesu svědčí fakt, že 11 osob bylo židovského původu (výjimkami byli J. Frank, V. Clementis a K. Šváb). Prokurátorem pro tento proces byl vybrán Josef Urválek, který měl zkušenosti již z procesu s Miladou Horákovou.²¹⁷

Celý proces opět probíhal podle předem naplánovaného scénáře a vnesený rozsudek zněl podle očekávání velmi tvrdě. Ze 14 obžalovaných jich bylo 11 odsouzeno k trestu smrti (V. Clementis, O. Fischl, J. Frank, L. Frejka, B. Geminder, R. Margolius, B. Reicin, A. Simone, R. Slánský, O. Šling, K. Šváb) a zbývající 3 obžalovaní byli odsouzeni na doživotí (V. Hajdů, E. Löbl a A. London). Datem poprav se stal 3. prosinec 1952, kdy bylo popraveno všech 11 odsouzených. Poté byla jejich těla spálena a popel rozprášen někde v okolí Prahy.²¹⁸

Celý soudní proces byl doprovázen podobnou štvavou kampaní, jaká se v tisku a rozhlase objevovala i při procesu s Horákovou a spol. Ministerstvo spravedlnosti pro podporu kampaně vydalo knihu se záznamem celého procesu.²¹⁹ Celá publikace čítala 547 stran a vyšla nákladem 75 440 výtisků. Tato kampaň měla za následek další vlnu procesů, jejichž oběťmi se stali další vysoce postavení komunističtí funkcionáři.²²⁰

Proces se skupinou kolem Rudolfa Slánského je tématem často reflektovaným na stránkách učebnic dějepisu. Často je zde však přehlížena otázka antisemitismu, který měl na průběh procesu nepochybně veliký vliv. Tato problematika je vhodným tématem k ukázce vlivu médií na rasovou problematiku, která je součástí především průřezového tématu multikulturní výchova. Na tomto tématu lze taktéž prezentovat, jak média pracují s historií v souvislosti antisemitské otázky a jejího řešení nacisty.

---

²¹⁷ K. KAPLAN – P. PALEČEK, *Komunistický režim*, s. 133.

²¹⁸ Aleš KÝR, *Výkon vyšetřovací vazby a trestu smrti v případě „Slánský a spol.“*, in: J. PERNES – J. FOITZIK (eds.), *Politické procesy*, s. 386.

²¹⁹ *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*, Praha 1953.

²²⁰ K. KAPLAN, *Zpráva*, s. 255.

5.2 Peněžní reforma

Mezi klíčové události československých dějin v padesátých letech můžeme počítat i peněžní reformu provedenou 1. června 1953. Již od měnové reformy v roce 1945, jejímž cílem bylo zavést korunu do znovu obnoveného Československa, bylo jasné, že bude potřeba reformy další. Jedním z důvodů byla snaha odstranit přidělový systém, který byl na území Československa zaveden už od dob protektorátu.²²¹ Ke zrušení přidělového systému nebylo možné přejít bez reformy, kvůli nedostatečnému zásobování. Situace vnitřního trhu byla velmi špatná, chybělo zboží na přidělovém (vázaném) i volném trhu, na kterém se ovšem nakupovalo za nehorázně vyšší ceny. Úkolem reformy se stalo připravit občany o přebytečné úspory, čímž by se podařilo skrýt nedostatečné zásobování.²²²

K plánu realizovat měnovou reformu přistoupil režim v roce 1952. Průzkum možností tiskárny bankovek v Praze ukázal, že není připravena včas vytisknout požadovaný počet bankovek, proto se vláda v listopadu 1952 s žádostí obrátila na SSSR.²²³ Mince byly vyraženy v leningradské mincovně, papírová měna byly vytištěna v Moskvě. Ministerstvo financí připravilo grafický návrh rubu a líce u bankovek v hodnotě: 25, 50 a 100 Kč. Podoba ostatních platidel zůstala v kompetenci sovětských poradců a grafiků.²²⁴

Zvěsti o připravované reformě však pronikly i na veřejnost. Tato informace v květnu 1953 způsobila na území Československa nákupní horečku. Zboží v regále mizelo velkou rychlostí, před prodejny se tvořily dlouhé fronty. Historik Jiří Petráš se zabýval projevy této horečky na jihu Čech. Situaci popisuje takto: „*nákupní horečka vrcholila 20. a 21. května, ale i v pozdějších dnech byly nákupy vysoko nad dlouhodobým normálem. Postupné snižování tržeb bylo dáno dílem vykopením všech zásob, a to i dříve neprodejných „ležáků“, dílem tím, že velkosklady zastavily dodávky do obchodů a řada prodejen byla uzavřena. Nejdříve se nákupní horečka projevila ve velkých městech regionu, v Českých Budějovicích a v Táboře, zde i nejdříve odezněla, po nich pak následovala menší okresní města a posléze venkov, kde naopak měla nákupní horečka nejdélsí trvání. Největší tržby zaznamenaly obchody s textilním zbožím, a to jak volným,*

---

²²¹ Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu, aneb 50:1*, Praha 1992, s. 16.

²²² TAMTÉŽ, s. 46.

²²³ TAMTÉŽ, s. 35.

²²⁴ TAMTÉŽ, s. 42.

*tak i vázaným. Kupovaly se trvanlivé potraviny, nábytek, obuv. Zásoby motocyklů v kraji byly v tomto období téměř vyprodány, celoroční plán tržeb byl již v těchto dnech splněn z 90 %.*²²⁵

První informaci o chystané reformě dostali příslušníci Lidových milicí tři hodiny před tím, než byla vyhlášena v rozhlase 30. května večer, druhý den vyšlo sdělení v tisku. Na výměnu měny dostali občané čtyřdenní lhůtu od 1. do 4. června.²²⁶

Konkrétní parametry výměny

- Peníze všech druhů (bankovky, drobné peníze papírové a mince), které jsou nyní v oběhu, vyměnit podle těchto zásad:
  - občanům, kteří nepoužívají námezdní práce, vyměnit staré peníze do částky Kčs 300 ve starých penězích za nové v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových
  - hotovosti nad 300 Kčs v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
  - všem ostatním občanům vyměnit všechny hotovosti v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz
  - hotovosti v pokladnách hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení vyměnit v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz
  - zastupitelským úřadům cizí vlády, které jsou pověřeny u vlády republiky Československé, vyměnit u Státní banky československé všechny hotovosti ve starých penězích, které získaly prodejem valut Státní bance československé za květen 1953. Výměnu těchto hotovostí provést v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz,
- Peněžní poukazy jakéhokoliv druhu, jako šeky, poštovní poukázky, akreditivy, platební příkazy, určené k výplatě soukromým osobám, vyplácet za podmínek, platných pro výměnu: starých peněz obyvatelstvu, tj. 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, pokud dojde k výplatě dne 1. června 1953 nebo později

---

²²⁵ Jiří PETRÁŠ, *Peněžní reforma 1953*, Sborník archivu ministerstva vnitra 3, 2005, s. 141–171, zde s. 147.

²²⁶ Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*, Praha 2000, s. 449.

- Mzdy, služné a jiné odměny za práci a služby, rodinné přídavky, penze, stipendia, podpory apod. stejně tak jako ceny sazby a tarify přepočítat ke dni 1. června 1953 v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz
- Vklady na vkladních knížkách dělníků a úředníků z pravidelného závodního spoření, vklady na vkladních knížkách žáků včetně vkladů kroužků střadatelů školního spoření, jakož i zůstatky vkladů na vkladních knížkách, kterými byly vyplaceny prémie laureátům státních cen, v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz
  - Vklady do 5000 Kčs včetně v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz
  - vklady nad 5000 Kčs do 10.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 5000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek do 10.000 Kčs včetně v poměru 6,25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
  - vklady nad 10.000 Kčs do 20.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 10.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek do 20.000 Kčs včetně v poměru 10 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
  - Vklady nad 20.000 Kčs do 50.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 20.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce a zbytek vkladu do 50.000 Kčs včetně v poměru 25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz
  - vklady nad 50.000 Kčs přepočítat takto: částku do 50.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek v poměru 30 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;
  - vklady na vkladních knížkách, vystavených počínajíc dnem 16. května 1953, přepočítat v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz
- Prémie zaplacené na životní pojištění přepočítat v poměru 20 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz
- Vklady na běžných účtech, na které byly u peněžních ústavů soukromým osobám skládány hospodářskými, rozpočtovými nebo jinými organizacemi a zařízeními částky za prodej nebo nájem movitostí či nemovitosti, nebo vklady na běžných účtech, na které je vkládáno nájemné z činžovních domů podle zákona č. 80/1952

Sb., o dani domovní, přepočítat v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.²²⁷

Výměna peněz znamenala i změnu ceny zboží. Při stanovení jediných státních maloobchodních cen na potravinářské a průmyslové zboží se mělo vycházet z těchto zásad:

- a) dosavadní komerční ceny potravinářského zboží snížit v průměru o 31 %, z toho chléb o 12 %, pšeničnou mouku o 22 %, vepřovou pečení o 43 %, vepřové sádlo o 60 %, máslo o 51 %, cukr o 50 % a vejce v letním období o 45 %,
- b) dosavadní komerční ceny průmyslového zboží snížit v průměru o 37 %, z toho bavlněné tkaniny, průměrně o 50 %, konfekci průměrně o 50 %,
- c) dosavadní jediné ceny zboží, které se prodávalo bez lístků, snížit v průměru o 7%

Nová cena odpovídala dvojnásobku ceny na vázaném trhu, ale byla levnější než původní ceny na trhu volném.²²⁸

Součástí výměny se stalo přibližně 38 miliard Kčs staré měny a 1,4 miliardy měny nové. Z oběhu se nevrátily téměř 3 miliardy Kčs (byly to peníze zničené, vyvezené do ciziny a peníze nevrácené, které jejich majitelé ze vzteku roztrhali nebo jinak zničili). Výměna platidel se týkala 12 milionů občanů. Ztráty, které během peněžní reformy občané utrpěli, dosáhly 14,5 miliardy v nové měně.²²⁹

Ztráta takového množství peněz se pochopitelně neobešla bez nelibosti obyvatelstva. Nejčastějším projevem nesouhlasu se stala slovní vystoupení jedinců kdekoli na veřejnosti. Jakékoli výroky o poklesu životní úrovně, nedostatečném zásobování či probíhajících stávkách měly pro kritiky tragické následky. Nejdramatičtější z projevů odporu se odehrál hned prvního dne výměny v Plzni. Dělníci ze Závodů V. I. Lenina (bývalá Škodovka) byli znepokojeni měnovou reformou, protože zálohy na výplaty jejich mezd byly vyplacena předčasně a reformou znehodnoceny. Tito dělníci během dopoledních hodin vyšli do ulic a zaplnili náměstí Republiky, kde se k nim přidali pracující z jiných sektorů a studenti. Původní vyznění demonstrace proti měnové reformě přerostlo v protest proti režimu. A davem zněla hesla jako: „*Pryč s komunisty!*“. Prostor náměstí se zaplnil 7000 lidí, podobná shromáždění však ve stejnou dobu probíhala

---

²²⁷ *Rudé právo* ze dne 31. 5. 1953.

²²⁸ František VENCOVSKÝ, *Měnová politika v české historii*. Praha 2001, s. 70.

²²⁹ Z. JIRÁSEK – J. ŠŮLA, *Velká peněžní loupež*, s. 144–145.

i v jiných částech města. Demonstrující obsadili radnici, rozhlas a soud.²³⁰ Než se podařilo nashromáždit dostatečné množství ozbrojených sil k potlačení povstání, došlo mezi příznivci režimu ke svolání průvodu na podporu, který měl vládu podpořit. Členové průvody při průchodu městem strhnuli pomník T. G. Masaryka.²³¹ Do večera se ozbrojeným složkám podařilo povstání uklidnit a průběh povstání se celkem úspěšně podařilo zatajit před veřejností. Protest takového rozsahu ÚV KSČ překvapil, a tak nařídil důkladné prošetření události, následované vlnou zatýkání, která vedla k odsouzení více než 250 osob.²³²

Stávky a protesty se však neomezily jen na Plzeň. Jiří Petráš uvádí součet počtu všech stávek v tehdejší Československé republice, včetně počtu zúčastněných osob a osob zatčených. Dále uvádí počet hodin zmeškané práce v průběhu stávek. Tento přehled je umístěn v převzaté tabulce níže:

Tabulka stávek v Československé republice:²³³

Okres	Počet závodů (stávek)	Celkový počet zaměstnanců	Trvání stávky (hod.)	Počet stávkujících	Předvedených osob	Po výslechu propuštěno	Zatčeno	Prozahálených hodin
Strakonice	10 (11)	10 470	65	2 765	30	12	18	179 725
Vimperk	7 (7)	1 814	33,30	1 215	11	2	9	40 702
Prachatice	1 (1)	200	5	150	1	1	0	750
Písek	4 (4)	2 340	5,30	310	0	0	0	1 705
Tábor	1 (1)	1 000	5,30	800	3	0	3	4 400
Kaplice	1 (2)	1 200	10,30	745	3	0	3	7 822
Jindř. Hradec	1 (1)	12	2	12	0	0	0	24
Vodňany	1 (1)	145	1	15	0	0	0	15
T. Sviný	1 (1)	200	1	50	1	0	1	50
Budějovice	1 (1)	500	2	250	0	0	0	500
<i>Souhrn</i>	28 (30)	17 881	131	6 312	49	15	34	235 694

²³⁰ Pavel MAREK, *Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953*, in *Securitas imperii* 24, 2014, č. 1, s. 10–34, zde s. 26–27.

²³¹ TAMTÉŽ, s. 29.

²³² TAMTÉŽ, s. 33.

²³³ J. PETRÁŠ, *Peněžní reforma*, s. 157–158.

Z uvedené tabulky vyplývá, že nejmarkantněji se stávky projevíly v okresech Strakonice, Vimperk a Kaplice.

Prezentace peněžní reformy z roku 1953 v tisku je velmi ilustrativní ukázkou mediální propagandy. Záměrná ignorace negativních důsledků reformy a projevů občanské nespokojenosti, byla v tisku nahrazena bezmeznou chválou provedené reformy a demonstrací lidové oddanosti režimu. Konfrontace dobového tisku a vzpomínek pamětníků ve vztahu k měnové reformě, může být též vhodným tématem pro využití oral history či práce s narativním pramenem.

5.3 Mandelinka bramborová

Jednou z nepřehlédnutelných kampaní komunistického režimu v 50. letech se stala kampaň proti mandelince bramborové. Tato kampaň je jedním z témat padesátých let, která se na stránkách učebnic dějepisu neobjevují vůbec. Rozsah a průběh kampaně proti tomuto škůdci však může být vhodným materiálem k demonstraci síly mediální propagandy.

Mandelinka bramborová (*Leptinotarsa decemlineata*) je brouk z čeledi mandelinkovitých. Jedná se o nejvýznamnějšího žravého škůdce brambor. Zároveň je také významný škůdce při pěstování rajčat a lilku. Tento brouk byl poprvé objeven v roce 1811 u Skalistých hor ve Spojených Státech a v roce 1824 byl popsán entomologem Thomasem Sayem. V roce 1874 byl poprvé zjištěn výskyt tohoto parazita i v Evropě. Během první světové války se mandelinka významně rozšířila ve Francii a odtud se postupně začala šířit po celé Evropě.²³⁴ Už za dob protektorátu Čechy a Morava byly pořádány tzv. hledací dny, při kterých zejména děti obcházely železniční tratě a hledaly tohoto brouka. Hledací dny však byly opakovaně neúspěšné.²³⁵ První výskyt mandelinky v Československu byl zaznamenán v červenci 1945. Přibývání mandelinky na našem území bylo pozvolné, ale již v roce 1947 varovali odborníci, že okolní státy jsou jí přemnožené. Ještě před únorem 1948 tak byl založen Výbor pro potírání mandelinky bramborové. K masovému přemnožení tohoto brouka však došlo až na počátku 50. let. 28. června toho roku došlo k vydání provolání vlády k boji proti mandelince bramborové, jehož částečné znění zde uvádím pro ilustraci protiamerické propagandy s mandelinkou spojené

„[...] Letos byly pojednou během několika dnů zachváčeny mandelinkou bramborovou hromadně a současně všechny západní a jihozápadní oblasti republiky, hraničící s okupačními pásmy západního Německa a mandelinka se z nich šíří i do ostatních oblastí státu. V západních oblastech státu se mandelinka neobjevila jenom na polích, ale i na náměstích, ulicích a domovních dvorech měst a v řadě okresů vyskytuje se převážně okolo cest a silnic. Byly také nalezeny krabičky a lahvičky, naplněné tímto broukem. To všechno je nezvratným důkazem, že nynější mandelinkové nebezpečí

²³⁴ Josef MAŘAN, *Naši brouci*, Praha 1972, s. 55–56, 358.

²³⁵ Pavlína FORMÁNKOVÁ, *Kampaň proti americkému brouku a její politické souvislosti*, Paměť a dějiny 2, 2008, č. 1, s. 22–38, zde s. 23.

nevzniklo a nemohlo vzniknout přirozeným a obvyklým způsobem, ale že nebezpečný škůdce byl k nám dopraven uměle, záměrně a hromadně pomocí mraků a větrů západními imperialisty, jakož i pomocí jejich záškodnických agentů k nám vysílaných.

Tento bezpříkladný útok na existenci našich rolníků a všeho našeho mírumilovného lidu je otrásající obžalobou imperialistů, ohrožujících svět atomovou pumou a používajících v míru stejně podlých zločinných zbraní, jakých použili nacističtí útočníci ve válce, v otravných plynech a japonští fašisté v epidemických bakteriích. Je to zločinný pokus kapitalistických vykořisťovatelů snižujících systematicky životní úroveň svého pracujícího lidu, ohrozit proces zvyšování blahobytu pracujícího lidu Československa. [...]

*Není pochyby o tom, že náš lid co nejrychlejším a nejpečlivějším splněním tohoto vlasteneckého úkolu zachrání beze ztrát důležitou plodinu pro naši národní výživu a nepostradatelné krmivo pro živočišnou výrobu, a tím že upevní republiku, přesvědčí nepřátele o marnosti snah znemožnit nám budovatelské úspěchy a přispěje k posílení mohutné fronty míru, vedené velkým Sovětským svazem.*²³⁶

Vládní nařízení vyjmenovávalo konkrétní postupy, jak jednat při nálezů škůdce. Správce pozemku měl okamžitě po objevení mandelinky za úkol to okamžitě nahlásit příslušnému MNV a přinést důkaz ve formě brouka nebo alespoň poničený list plodiny, který byl zaslán k rozboru. Pozemek musel být neprodleně označen cedulí o zamoření a zákazu vstupu nepovolanych osob. Rovněž bylo zakázáno živého brouka přenášet. Poté následovalo vysbírání mandelinky z pole a následná dezinfekce. Ke sběru byly využívány zejména děti v zamořenějších oblastech i starší občané a příslušníci armády.

Po vydání vládního nařízení plnila propaganda tisk téměř každodenně. V jednotlivých člancích byli vždy z problémů se škůdcem obviněni Američané a jejich spojenci na Západě, kteří usilovali o ukončení blahobytu československého lidu. Pro ilustraci může sloužit následující výňatek z článku z Rudého práva:

„Parasiti z Wall Streetu si zavolali na pomoc parasity z říše hmyzu ve svém nenávistném boji proti pokroku a každé mírumilovné práci, sloužící lidu. [...]

---

²³⁶ Rudé právo ze dne 29. 6. 1950.

Dobře si všimněte mandelinky bramborové a poznáte ve škodlivém brouku nenávistnou tvář amerických zbrojařů a petrolejářů, kteří se nemohou smířit s tím, že rostoucí blahobyť našeho lidu je připravuje o ještě větší zisky, poznáte v něm nenávistnou tvář jejich pomahačů – zrádných emigrantů – kteří ve své zášti proti lidu jsou ochotni zničit i zem, v níž se narodili a jejíž jazyk zneuctívají, poznáte v něm celou tu hrstku špinavých zločinců, kteří chtějí utopit svět v moři krve, aby se mohli vrátit jako páni do své fabriky, na své statky.

Sobecká imperialistická klika podněcovatelů války se dušuje svou »mírumilovností« a přitom by chtěla vysíláním letadel, která zasévají do mraků mandelinku bramborovou, přimísit jed zkázy do blahodárného deště. Zrádná emigrantská banda mluví o »politice«, o »svobodě«, o »demokracii«, a při tom se v noci, skryti před zraky všech poctivých pracujících lidí, vtírají do naší vlasti, vyzbrojeni lahvemi se škodlivým hmyzem, aby vraždili naši úrodu, život národa. A po vykonaném díle se vracejí ke svým spojencům a pánům, k západoněmeckým nacistům a anglo-americkým atomovým štváčům.“²³⁷

V obcích, okresech a krajích docházelo k šíření propagačních materiálů. Příkladem může být plakát distribuovaný v Českých Budějovicích, který zobrazuje mandelinku ve všech životních cyklech.²³⁸

Boj s mandelinkou bramborovou měl však na úrovni propagandy více rolí. Komunistický režim nejprve využil spojení původního místa výskytu mandelinky bramborové s rolí USA v jejím rozšíření. Poté došlo i k využití fyzické podobnosti brouka s americkou vlajkou. Charakteristické žluté krovky s deseti černými pruhy byly podle propagandy nápadně podobné deseti pruhům na vlajce USA. Další rovinou boje s mandelinkou se stala korejská válka. K vydání svolání vlády k boji proti mandelince bramborové došlo 28. června 1950, což bylo tři dny po propuknutí korejské války.²³⁹ Konflikt byl interpretován jako paralela k situaci s mandelinkou v Československu.

---

²³⁷ *Rudé právo* ze dne 30. 6. 1950.

²³⁸ Viz. příloha č. 3.

²³⁹ Korejská válka (1950–1953), válečný konflikt mezi Jižní Koreou (podporována OSN v čele s USA) a Korejskou lidově demokratickou republikou (neoficiálně podporována SSSR a Čínskou lidovou republikou), ukončena dohodou o příměří a obnovením hranice mezi státy na 38. rovnoběžce. Blíže Brian CATCHPOLE, *Korejská válka 1950–1953*, Praha 2003, Vladimír NÁLEVKA, *Stalinova hra o zemi jitřní svěžesti*, Praha 2009.

V Koreji z letadel Američané spouštěli bomby a v Evropě shazovali mandelinky. Zápis ze schůze Komise pro akci proti mandelince bramborové z 18. července 1950 dokládá, že zdůrazňování tohoto propojení bylo pro režim velmi důležité. Zápis uvádí že: „, v němž se ukládá: *Při všech hledacích akcích je třeba připomínat politickou souvislost boje proti mandelince s akcemi imperialistů v Koreji*“.²⁴⁰ Tyto požadavky režimu na propojení souvislostí byly čteně reflektovány v tisku. Americký brouk a korejská válka byli přímo i nepřímo dávání do souvislostí a články byly často doprovázeny lidovými rezolucemi. Příkladem může být rezoluce ze schůze žen Kaplicka otištěná v Rudém právu.

*„S odpořem odmítáme otevřenou agresi amerických imperialistů v Koreji a stojíme solidárně po boku korejských matek a žen, jejichž synové, mužové, bratři a otcové hájí se zbraní v ruce svou vlast proti válečným zločincům. Víme, že americký útok v Koreji je jen dalším marným pokusem imperialistů oddálit jejich neodvratitelný konec. Nepřemožitelný světový tábor míru vedený Sovětským svazem, zmaří i tento zločinný pokus imperialistických válečných štváčů rozpoutat novou světovou válku.“*²⁴¹

Tématika amerického brouka se stala součástí nejen běžného tisku, ale i dětských časopisů a literatury. Jedním z příkladů mohou být například knihy Ondřeje Sekory, autora proslaveného Ferdy Mravence.²⁴² V roce 1950 vyšla jeho kniha, jejímž hlavním hrdinou nebo spíše antihrdinou se stala mandelinka bramborová.²⁴³ Tato útlá brožura vyšla v nákladu 120 000 kusů. Ve stejném roce vyšla i kniha s novými příběhy Ferdy Mravence, která též nebyla ochuzena o boj s mandelinkou.²⁴⁴ V jednom z příběhů se Ferda statečně žene do boje s nepřítelem v podobě mandelinky a motivuje děti ke sběru mandelinek. Následující rok vyšlo ještě poslední dílo spojené s tématem mandelinky bramborové, které už se boje s mandelinkou týká celé.²⁴⁵

Propaganda nabádající k boji s mandelinkou se v tisku objevovala každoročně, a jakmile došlo k přemnožení tohoto škůdce, zesílila i propaganda. To se stalo např.

---

²⁴⁰ P. FORMÁNKOVÁ, *Kampaň*, s. 25.

²⁴¹ *Rudé právo* ze dne 12. 7. 1950.

²⁴² Ondřej Sekora (1899–1967), český spisovatel, novinář a kreslíř, proslavil se ilustrovanými příběhy kreslené postavičky Ferdy Mravence, za války vězněn v pracovních táborech, po válce vstoupil do KSČ, jmenován redaktorem deníku *Práce* a časopisu *Dikobraz*, svou tvorbou podporoval propagandu režimu. Blíže Blanka STEHLÍKOVÁ, *Ondřej Sekora – práce všeho druhu*, Praha 2003.

²⁴³ Ondřej SEKORA, *O zlém brouku bramborouku. O mandelince americké, která chce loupit z našich talířů*, Praha 1950.

²⁴⁴ Týž, *Kousky mládence Ferdy mravence*, Praha 1950.

²⁴⁵ Týž, *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody*, Praha 1951.

v roce 1954, kdy ministerstvo zemědělství svolalo na 11. července „Den boje proti mandelince bramborové“. V rámci tohoto dne byli všichni pěstitelé brambor, pracovníci národních výborů, členové všech složek Národní fronty, zejména Československého svazu mládeže a ostatní obyvatelstvo vesnic a měst vyzváni k tomu, aby se aktivně zúčastnili hromadných hledáček ve všech porostech brambor v obci. Napadená místa měla být označena, mandelinky vysbírány a poté se měly tyto lokality chemicky ošetřit pomocí letadel. U celé akce byl akcentován především vlastenecký náboj.²⁴⁶

S poustupujícím uvolňováním v 60. letech mizelo i označení „americký brouk“ a z mandelinky se stal běžný parazit bez tohoto přízviska, ačkoli z našich polí nevymizel a v současnosti v České republice stále škodí, nejvíce v teplejších oblastech, především na jižní a jihovýchodní Moravě a v Polabí, kde často vytvoří dvě generace.²⁴⁷

Téma boje a americkým broukem je téměř klasickou ukázkou dobové propagandy a na základě uvedených publikací pro dětské čtenáře na něm lze demonstrovat pronikání propagandy k cílové skupině mladších dětí.

---

²⁴⁶ *Rudé právo* ze dne 8. 7. 1954.

²⁴⁷ Petr DOLEŽAL – Ervín HAUSVATER, *Ochrana brambor proti mandelince bramborové*, Havlíčkův Brod 2020.

5.4 Stalinův pomník

Stavba Stalinova pomníku je vhodným tématem pro výuku dějepisu hned z několika důvodů. Za prvé je vhodnou demonstrací změny kurzu, která se v polovině padesátých let projevila v SSSR a následně i v Československu. Za druhé je vhodnou ukázkou demonstrace budovatelských záměrů režimu. Dále je ukázkou demonstrace loajality ČSR k Sovětskému svazu. Také je příkladem socialistického realismu, a tudíž vhodným materiálem pro prezentaci vlivu komunistické ideologie na formaci umění.

Myšlenka vystavět pomník Stalinovi jako představiteli osvobození Československa, především Prahy, se objevila již těsně po skončení druhé světové války. Výstavbou sochy však měli být poctěni i jiní, např. T. G. Masaryk či F. D. Roosevelt.²⁴⁸ V atmosféře napjatého politického soupeření v předúnorovém období se však této myšlence nedostalo mnoho pozornosti. S nástupem komunistů k moci se opět oživila i myšlenka vystavení Stalinova pomníku. Příležitostí pro vyhlášení soutěže na autorství pomníku se stala oslava sedmdesátých narozenin J. V. Stalina v prosinci roku 1949. V dubnu 1949 bylo vypsáno výběrové řízení a ke spolupráci byl pozván Svaz československých výtvarných umělců. Předpokládalo se, že v rámci oslav dojde i k položení základního kamene. Stejně plány měla i řada československých obcí (Liberec, Litoměřice, Plzeň, Šumperk, Olomouc a na jaře roku 1950 i České Budějovice).²⁴⁹

Výběr vítězného projektu znesnadňovaly nejasnosti kolem výběru lokace pro pomník. Mezi předpokládaná místa vzniku patřil i Petřín. Myšlenka výstavby pomníku zde dokonce počítala se zbouráním Petřínské rozhledny. Kvůli komplikovanému výběru tak vznikla i koordináční komise v čele s náměstkem předsedy vlády Václavem Kopeckým, ten se zároveň stal největším zastáncem výstavby na Letenské pláni a propagátorem kolosálního monumentu. V článku týdeníku ÚNV Praha je jeho slovy předpokládaný pomník popsán takto:

„Pomník vsutku mohutný, imposantní, monumentální, který by svým umístěním, pojetím i uměleckým provedením byl hoden veliké osobnosti, kterou má představovat, a který by odpovídal svému vysokému účelu: zvěčnit postavu generalissima Stalina. Zvěčnit ji hmotně, ale zvěčnit ji v její živoucí

²⁴⁸ Zdeněk HOJDA – Jiří POKORNÝ, *Pomníky a zapomínky*, Litomyšl 1996, s. 206.

²⁴⁹ Jan ŠINDELÁŘ, *Stalinův pomník v Praze*, Praha 2009, s. 20.

*nesmrtelné podobě a zvěčnit ji v její obrovitosti, obrovitosti historického činitele, v obrovitosti génia, v obrovitosti vůdce; a vztyčit ji tak vysoko, tak viditelně, aby čněla do výšin a aby ji široko daleko měli před očima všichni lidé v Praze.*²⁵⁰

10. prosince 1949 konečně došlo k vyhlášení vítězného projektu. Ze šedesáti přijatých návrhů byl zvolen projekt autorského tria: akademický sochař Otakar Švec a manželský pár architekti Jiří a Vlasta Štursovi. Tento jediný model nepředstavoval solitérní sochu, ale sousoší symbolizující na jedné straně sovětský lid a na druhé lid československý propojený osobou J. V. Stalina.

K položení základního kamene stavby došlo 21. prosince 1949 v prostoru mezi Čechovým mostem a Chotkovou ulicí. Pokládání základního kamene u takto ideologicky významného počínu byla zcela pochopitelně provázáno velkou symbolikou. Zdeněk Nejedlý v této souvislosti připomněl stavbu Národního divadla a Václav Kopecký myšlenku dotáhl do skutečného požadavku, a tak měl každý tehdejší československý kraj zaslat jeden kámen pro tuto příležitost. Po dvou kamenech měl předložit Pražský kraj a hlavní město Praha. Jeden další kámen přidal sám prezident Gottwald, a tak se na Letné sešlo triadvacet kamenů rozličného symbolického původu. Mezi dovezenými kameny bylo možné najít např. kámen z Řípu, ze základů Staroměstské radnice či baziliky na Velehradě, z hory Tábor, z bojiště na Dukle nebo z nacisty vypálených Ležáků.²⁵¹

Pokládání základních kamenů bylo také silně ideologicky provázáno, pro ilustraci zde uvádím úryvek z projevu předsedy vlády Antonína Zápotockého:

„V základ vloženy jsou 23 kameny, dopravené ze všech krajů naší republiky. Vylomeny v našich horách a lomech, opracovány pilnou a umnou rukou našich dělníků, slity v jeden pevný monolit naším cementem spolu s kamenem ze starobyklých základů pražského hradu, který do základu vkládá náš prezident soudruh Klement Gottwald, jsou tyto základy symbolickým znakem nerozborné jednoty našeho českého a slovenského lidu, který pod vedením svého presidenta, žáka a přítele velikého Stalina, navždy se pevně semknul a sjednotil v jednotné obrozené Národní frontě odhodlán pevně a podle velkého a zářného vzoru pracujícího lidu Sovětského svazu odpoutat se od

²⁵⁰ Praha. Týdeník ÚNV pro lidovou správu ze dne 24. 10. 1949.

²⁵¹ J. ŠINDELÁŘ, *Stalinův pomník*, s. 43.

*staré kapitalistické temnoty, bídy a otročiny, dospět k nové šťastné budoucnosti, dospět k socialismu!*²⁵²

Tento slavnostní akt se na dlouho dobu stal jediným příslibem výstavby pomníku. Teprve 27. června 1950 (mimochodem ve stejný den, kdy došlo k popravě Milady Horákové a 3 dalších odsouzených z tohoto procesu) došlo k sestavení vládního výboru pro postavení pomníku, jehož předsedou se stál Antonín Zápotocký. Tím celá stavba získala centrální orgán, který mohl koordinovat průběh stavebních činností.

V následujících měsících se rozproudila debata o vhodných materiálech pro stavbu pomníku. Autorům návrhu připadal jako nejvhodnější materiál travertin ze Spiše. Po rozsáhlém průzkumu slovenských lomů však vládní výbor shledal, že žádný z lomů není schopen ročně vyprodukovat takové množství materiálu, které by bylo potřebné pro výstavbu pomníku. Nakonec tedy došlo k rozhodnutí, že použitým materiálem se stane liberecká žula. Dalším problémem se stalo umístění pomníku. Pokusné fotomontážní projekty ukázaly, že vhodnějším umístěním z hlediska viditelnosti objektu bude prostor nad vyústěním Čechova mostu. Geologický průzkum lokality ukázal, že podloží v tomto místě by takovéto zatížení nemusel udržet, a proto se začaly plánovat i rozsáhlé stavební úpravy celého okolí.²⁵³ Souběžně s těmito problémy se neustále odsouval i termín dokončení pomníku. Vzhledem k tomu, že první výkopové práce započaly teprve na jaře 1952, se původní termín dokončení zdál skutečně nereálný. Termín dokončení byl poté ještě čtyřikrát odložen. V tichosti také došlo k přesunu již položených základních kamenů z původního místa. 25. února 1953, v den, kdy si celá společnost připomínala pětileté jubileum komunistického převzetí moci, byl položen první kámen do podnože pomníku.²⁵⁴

Další etapu stavby významně ovlivnil skon J. V. Stalina a Klementa Gottwalda. V první chvíli sice všudypřítomný smutek ochromil jakékoli práce, ale po ochabnutí první vlny reakce na skon obou státních představitelů, se jejich úmrtí stalo motivačním prvkem ve zrychlení výstavby pomníku. Oslavný monument se v tuto chvíli stal spíše oceněním in memoriam a tlak na jeho rychlou dostavbu se patřičně zvýšil. Stavbu však nadále provázely četné problémy. Nejdříve požár přímo na stavbě, poté neplnění dodávek žuly ze strany lomu, liknavost samotného sochaře Švece, problémy s vyplácením honoráře v souvislosti s měnovou reformou. Přes všechny tyto peripetie však 1. května 1955 došlo

---

²⁵² Rudé právo ze dne 22. 12. 1949.

²⁵³ Rudé právo ze dne 9. 6. 1951.

²⁵⁴ J. ŠINDELÁŘ, *Stalinův pomník*, s. 137.

ke slavnostnímu odhalení pomníku. Tato akce byla naplánována do týdne oslav 10. výročí osvobození československého lidu.²⁵⁵ Slavnostní odhalení bylo též natáčeno a později se objevilo v barevném dokumentárním filmu Oldřicha Křížka nazvaném *Pomník lásky a přátelství*. Samotné odhalení pomníku se neobešlo bez dalších nepříjemností. Nejzávažnější vadou na slavnostním aktu byla nepřítomnost autora sousoší Švece, který necelý měsíc před odhalením pomníku spáchal sebevraždu. Tato skutečnost byla dlouho tajena, aby si veřejnost nespojovala sebevraždu s pomníkem.²⁵⁶

Podoba pomníku

Pro ilustraci monumentálnosti celé stavby lze připomenout některé oficiální údaje uváděné v příručce vydané při příležitosti odhalení pomníku. Pro potřeby stavby bylo vylámáno celkem 7000 m³ žuly a celková hmotnost použitého kamene byla přes 14 000 tun. Kvádr, ze kterého byla vytesána hlava J. V. Stalina vážil 52 tun. Celková výška pomníku byla 30,18 metru a výška ústřední postavy je přes 15 metrů.²⁵⁷

Na severní a jižní straně pomníku se též nacházely nápisy vyjadřující ideu pomníku. Severní nápis citoval pozdravný telegram J. V. Stalina z 16. května 1945: „*Od nynějška lze považovat odvěký zápas, který československý lid vedl o své národní bytí i o svou národní nezávislost za vítězně dokončený*“. Na jižní straně se nacházel krátký vzkaz vděčných Čechoslováků: „*Svému osvoboditeli československý lid*“.²⁵⁸

Celé sousoší se skládá z devíti osob. V předu stojí Stalin ve vojenském kabátu a za ním po levé straně představitelé sovětského lidu, odpředu dělník, vědec, kolchoznice a rudoarmějce. Vpravo stojí za Stalinem zástupci československého lidu, dělník, rolnice, novátor a vojín. Původní pořadí osob za generalissimem bylo jiné, vojáci stáli hned za ním, ale odborná porota shledala, že pohled na sousoší evokuje spíše zatčení Stalina. Představitelé obou armád tedy byli odsunuti na poslední místo v sousoší. Další změnou se staly tváře reprezentantů sovětského a československého lidu. Ministr kultury Zdeněk Nejedlý navrhl úpravu alespoň dvou postav v sousoší. Postavy mu připadaly příliš alegorické, a tak se na jeho povel proměnily tváře sovětského vědce a československého novátora. První z nich získal podobu profesora Ivana Vladimiroviče Mičurina²⁵⁹ a druhý

²⁵⁵ Rudé právo ze dne 2. 5. 1955.

²⁵⁶ Zpráva se však rychle rozšířila šeptandou, která podpořila všeobecný názor, že Švec si vzal život, protože se nedokázal vyrovnat se svým výtvořem. Odhalované skutečnosti z jeho života však napovídají, že motivem k ukončení života mohla být spíše sebevražda jeho manželky v roce 1945.

blíže Rudolf CAINER, *Žulový Stalin. Osudy pomníku a jeho autora*, Praha 2008.

²⁵⁷ *Svému osvoboditeli československý lid*, Praha 1955, s. 13.

²⁵⁸ *Svému osvoboditeli*, s. 16.

²⁵⁹ Ivan Vladimirovič Mičurin (1855–1935), ruský botanik a šlechtitel ovocných odrůd stromů, křížením vytvořil stovky odrůd adaptabilních na ruské klima, jeho úspěchy a názory na poli genetiky byly často

jmenovaný představoval Julia Fučíka.²⁶⁰ Tyto mytologizované postavy měly symbolizovat konkrétní poslání sousoší.²⁶¹

Samotný pomník však neměl dlouho životnost. Již necelý rok po jeho slavnostním odhalení přednesl 1. tajemník KSSS Nikita Sergejevič Chruščov na XX. sjezdu KSSS dne 25. února 1956 svou nejslavnější řeč, ve které odsoudil Stalinův kult osobnosti, čímž začal dlouhý proces destalinizace Sovětského svazu a dalších lidově demokratických států. Krátce poté se v Československu začalo uvažovat o přeměně pomníku. Debata o úpravě či odstranění sousoší trvala roky. Zvažovalo se odstranění pouze postavy J. V. Stalina a nahrazení jinou osobností (nejčastěji V. I. Leninem, J. Fučíkem, B. Smetanou či kněžnou Libuší).²⁶² Odstranění jedné postavy by však nebylo technicky proveditelné, takže bylo rozhodnuto, že se sousoší musí zbourat. Definitivně byl tento plán odsouhlasen v roce 1961 s podmínkou, že podstavec sousoší musí být zachován. Proces odstranění sousoší probíhal ještě další rok jen formou plánů na odstřel. Ten se uskutečnil třemi explozemi během října a listopadu 1962 a celá akce byla přísně střežena. Bylo zakázáno celou akci jakkoli dokumentovat, i přes tento zákaz však existuje několik záznamů o tajné destrukci tohoto monumentu.²⁶³

---

zneužívány sovětskou propagandou. Blíže Vladimír MACURA, *Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948–1989*, Praha 1992, s. 23–27.

²⁶⁰ Julius Fučík (1903–1943), komunistický novinář, literární a divadelní kritik, za 2. světové války popraven nacisty, po únoru 1948 jmenován národním hrdinou.
blíže V. MACURA, *Šťastný věk*, s. 39–45.

²⁶¹ R. CAINER, *Žulový Stalin*, s. 87.

²⁶² Z. HOJDA – J. POKORNÝ, *Pomníky*, s. 215–216.

²⁶³ J. ŠINDELÁŘ, *Stalinův pomník*, s. 183, 189.

6 Prostředky propagandy

Slovník mediální komunikace definuje propagandu takto: „*záměrná a systematická snaha o formování představ, ovlivňování a usměrňování citů, vůle, postojů, názorů, mínění a chování lidí za účelem dosažení takové reakce, která je v souladu s úmysly a potřebami propagandisty*“.²⁶⁴ Rozsáhlé studie ukazují, že však lze analyzovat několik druhů propagandy z hlediska jejího původce. Garth Jowett a Victoria O'Donnellová rozlišují tři druhy: bílou, černou a šedou propagandu.²⁶⁵

Bílá propaganda pochází z identifikovatelného zdroje a informace, které poskytuje bývají přesné. Cílové skupině jsou poskytovány názory blízké pravdě, ale za využití prostředků, které se snaží příjemce přesvědčit, že zdroj odesílatel informace je „dobrý člověk“ s nejlepšími úmysly. Bílá propaganda staví na získané důvěře, s úmyslem jí v budoucnosti využít. Tento typ propagandy se nejčastěji objevuje v období míru a jeho příkladem mohou být také zprávy reportérů při mezinárodních sportovních soutěžích.²⁶⁶

Černá propaganda pochází ze skrytého zdroje nebo je připisován jinému zdroji. Tato propaganda šíří lži a nesmysly. Úspěch černé propagandy spočívá v ochotě cílové skupiny přijmout důvěryhodnost zdroje a obsah zprávy. Autor musí pečlivě uvážit umístění zprávy do sféry společenského, kulturního a politického zájmu příjemce. Pokud propaganda tyto požadavky nesplní, má tendenci ve své úloze selhat.²⁶⁷

Šedá propaganda je něco mezi bílou a černou propagandou, protože vykazuje prvky obou z nich. Zdroj může i nemusí být identifikovatelný a informace jím poskytované nemusejí být pravdivé. Odhalení původu informací je u šedé propagandy komplikované. Takováto propaganda může být využita k ospravedlnění vojenských zásahů, ale i k propagaci společností a jejich produktů v klamně reklamě. Jedná se o nejrozšířenější formu propagandy a potenciálně také nejvíce nebezpečnou formu, kvůli složitosti odhalení původce a odhalení pravdivosti informace.²⁶⁸

Práce se sémantickou analýzou tisku či audiovizuálního pramene je vhodným zařazením interdisciplinárních vztahů do výuky. „Řeč“ propagandy může posloužit jako vhodný materiál pro práci s jazykem a jeho funkcemi v českém jazyce nebo dokonce v samostatném předmětu mediální výchova, je-li na škole realizován. Clyde R. Miller ve

---

²⁶⁴ Heslo *propaganda*, in: Irena REIFOVÁ, Slovník mediální komunikace, Praha 2004, s.192.

²⁶⁵ Garth JOWETT – Victoria O'DONNELL, *Propaganda and persuasion. 5th edition*, Thousand Oaks 2012, s. 17.

²⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 17–18.

²⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 18–20.

²⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 20–23.

své práci identifikoval sedm prostředků, kterými se propaganda realizuje nejčastěji.²⁶⁹ V následujících podkapitolách jsou uvedeny tyto prostředky a jejich stručné definice. Tyto definice lze při výuce využít k usnadnění práce s jazykem propagandy.

6.1 Nálepkování

Nálepkování je prostředek propagandy, který cílovou skupinu nutí k odsouzení lidí, jevů bez zkoumání důkazů podkládaných vůči označovanému. Propagandisté apelují na nenávisť a strach lidí. Pojmenování s negativní konotací jsou tak aplikována na jednotlivce, skupiny, národy, rasy, praktiky, víru i ideály s cílem vzbudit v cílové skupině pocit odmítnutí nebo odsouzení pojmenovaného. Jedná se o vůbec nejčastější prostředek propagandy.

6.2 Třpytivé všeobecnosti

Tento prostředek propojuje propagandistický program s kladnými vlastnosti. Oproti nálepkování má tento prostředek za cíl vzbudit v cílové skupině souhlas s předkládanou informací. Technika třpytivých všeobecností se odvolává na city lidí jako jsou láska, štědrost a bratrství. Nejčastějšími slovy užívanými ve spojení s tímto prostředkem jsou: pravda, svoboda, čest, spravedlnost, právo, oddanost a pokrok. Tyto slova mají prezentované informaci dodat požadovaný lesk, protože každý dobře smýšlející člověk věří v tyto ideály.

6.3 Přenos

Cílem přenosu může být vzbuzení pozitivního i negativního ohlasu podle záměru činitele. Pozitivní či negativní vlastnost jedince je přenesena na celek. Chvála jednotlivosti tak přenáší svoji hodnotu na celek a stejně tak může být celek zdiskreditován přenesením negativní vlastnosti jednotlivce.

6.4 Svědectví

Svědectví nebo též reference je prostředek, který využívá oblíbenosti mluvčího nebo důvěryhodnosti skutečného i domnělého experta. Ten svým výrokem podpoří nebo

---

²⁶⁹ Clyde MILLER, *How to detect propaganda*, in: *Propaganda Analysis*. Publications of the institute for propaganda analysis, New York 1938, s. 5–8.

odsoudí určitý jev a cílová skupina se tak snadněji identifikuje s názorem, pokud se cítí být dostatečně identifikována s mluvčím. Často se však jedná o citace vytržené mimo kontext autorovy promluvy.

6.5 Lidovost

Tato metoda propagandy prezentuje mluvčího jako prostého člověka, který má stejné problémy jako všichni ostatní a rozumí důvodům, proč se cílová skupina zdráhá prezentované informaci uvěřit. Idea sdílení podobných hodnot a životních cílů dává cílové skupině pocit důvěryhodnosti a uklidnění. Tento typ propagandy je úzce spjat s prostředím. vystoupení mluvčího se tak často uskutečňuje v zázemí evokujícím domov či poklidný rodinný život.

6.6 Úmyslné opomenutí

Úmyslným opomenutím se autor propagandy snaží vědomě oklamat příjemce. Prostředkem k přesvědčení cílové skupiny k akceptování kýženého názoru je úmyslně vynechat fakta, která nepodporují stanovisko autora. Tento přístup uplatňuje zkreslení, lež a cenzuru. Dochází k podhodnocení důležitosti jevů, které vyvrací autorovu tezi a následně nadhodnocení těch, které ji podporují. Autor také úmyslně vyvolává kouřovou clonu a úhybným manévrem odvrací pozornost od úmyslného opomenutí nedostatků svého tvrzení.

6.7 Rozjetý vlak

Tímto prostředkem se propaganda snaží přesvědčit cílovou skupinu k přidání se k vítězné straně. Rozjetý vlak cílí na přirozenou lidskou touhu po vítězství. Využívá tlaku davu. Uplatňuje logiku „dělají to všichni, tak já budu také“. Tvůrce této propagandy využívá společných vlastností cílové skupiny, např. identifikace jednotlivce ve sociální skupině, národě či rase, jejíž soudržnost by měl člověk podpořit naskočením do rozjetého vlaku, protože vítězství je nevyhnutelné.

7 Závěr

Cílem této diplomové práce bylo na základě analýzy současných učebnic dějepisu pro základní, střední školy a gymnázia vytvořit soubor vhodných materiálů, které by představovaly širokou základnu pro tvorbu pracovních listů a plánování výuky dějepisu. Zvolené období padesátých let se podle předpokladů ukázalo, jako vhodné období k demonstraci vlivu masmédií na veřejnost. Odraz politických procesů a dalších vybraných historických událostí na stránkách tisku vykreslil problematiku propagandistické manipulace veřejnosti a prokázal se jako vhodný materiál k analýze ve výuce dějepisu.

Na základě analýzy učebnic byly vybrána témata, která se téměř vždy vyskytují na stránkách dějepisných učebnic. Příkladem těchto témat jsou procesy s Heliodorem Píkou, se skupinami Milady Horákové a Rudolfa Slánského. Vedle těchto událostí byla vybrána témata, která se na stránkách učebnic sice neobjevují pravidelně, ale jejich dlouhodobé dopady na život v Československu jsou nepopíratelné. V tomto případě se jedná především o procesy spojené s perzekucemi církve a o měnovou reformu z roku 1953. Posledním typem témat se stala témata propagandy v umění a všudypřítomné protizápadní propagandy, která jsou učebnicemi obvykle přehlížena. Tato témata byla demonstrována na příkladu stavby pomníku J. V. Stalina na Letné a propagandistické kampaně spojené s mandelinkou bramborovou.

Analýza učebnic však ukázala, že existují i další přehlížená témata spojená s událostmi padesátých let. Prvním příkladem může být absence zmínek o osudu hokejových reprezentantů v roce 1950, což by mohlo být zajímavým a vhodným motivem pro vytvoření práce, která didakticky zpracuje propojení sportovního světa s politikou. Pro tuto práci však vzhledem k nedostatku mediální pozornosti tento proces nebyl vhodným tématem. Stejně tak by se didakticky zajímavým tématem mohlo stát zpracování problematiky provázející zákon o trvalém usídlení kočujících osob, který vstoupil v roce 1959. Zpracování této problematiky by se mohlo stát vhodným příspěvkem k dalšímu z průřezových témat, která jsou zdůrazněna v českých kurikulárních dokumentech, a to je multikulturní výchova. Téma zacházení komunistického režimu z didaktického pohledu by tak mohlo být vítaným rozšířením k tématu multikulturní výchovy.

Tato práce předložila především široké spektrum zdrojů, které mají usnadnit práci s jednotlivými tématy. Ať už se jedná o didaktickou práci s materiály nebo samotné

knižní zdroje k vybraným tématům, jelikož tato práce nemohla pojmout všechna témata do detailu. Ani to vzhledem k didaktickému účelu práce není vhodné, pokud by ovšem nebyla do výuky zařazena projektová výuka. Ta by mohla poskytnout dostatek času, kdy by se vyučování mohlo soustředit jen na jedno téma do detailu. Tento způsob výuky však zatím není v České republice příliš rozšířený. Z tohoto důvodu práce vychází z tendence vyučovat časový úsek padesátých let v průběhu jedné až tří vyučovacích hodin v závislosti na typu školy.

Při zhodnocení pramenné základny pro přípravu materiálu, je nutné zdůraznit především nedostatek didakticky zpracovatelného materiálu v jihočeských archivech. Původní předpoklad, že se součástí práce stanou četné propagandistické plakáty pocházející z jihočeských archivů, se nenaplnil. Ve zkoumaných fondech Jihočeského KNV a ONV České Budějovice bylo nalezeno minimum didakticky využitelného materiálu s jednoznačným poselstvím a zaměřením na jižní Čechy. Pro přípravu materiálů, tak musely být využita především dobová periodika a plakátové kolekce z internetových zdrojů. I přes zmíněné nesnáze však práce přináší bohaté zdroje k dějepisné výuce se širokým zaměřením, které umožňuje individuální výběr tématu a materiálu ze strany učitele vzhledem ke stanoveným cílům dějepisného vyučování či mediální výchovy, stejně tak k věku žáků a jejich kognitivním schopnostem nebo k souvislostem témat s typem školy a studovaných oborů.

Seznam použitých zkratk

ČSL – Československá strana lidová

ČSNS – Česká strana národně sociální

ČSSD – Československá sociální demokracie

ČT – Česká televize

ČTK – Československá tisková kancelář

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KA – Katolická akce

KNV – Krajský národní výbor

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

MNV – Místní národní výbor

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

NA – Národní archiv

NF – Národní fronta

ONV – Okresní národní výbor

PTP – Pomocný technický prapor

PVVZ – Petiční výbor Věrní zůstaneme

ROH – Revoluční odborové hnutí

RVP – Rámcový vzdělávací program

SOkA – Státní okresní archiv

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

SÚC – Státní úřad pro věci církevní

TNP – tábory nucených prací

ÚV – Ústřední výbor

8 Seznam pramenů a literatury

8.1 Archivní prameny

SOkA České Budějovice, fond Sběrka plakátů, inv. č. 92, kart. 46.

SOkA České Budějovice, fond Sběrka plakátů, inv. č. 315, kart. 79.

SOkA České Budějovice, fond Sběrka plakátů, inv. č. 324, kart. 80.

8.2 Periodika

Dikobraz (1950, 1952–1953)

Jihočeská pravda (1948–1959)

Květy (1950)

Lidové noviny (1948–1952)

Mateřídouška (1950)

Mladá fronta (1949–1952)

Mladý technik (1951)

Praha. Týdeník ÚNV pro lidovou správu (1949)

Rudé právo (1948–1959)

8.3 Literatura

BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2013.

BENČÍK, Antonín – RICHTER, Karel, *Kdo byl generál Píka. Portrét československého vojáka a diplomata*, Brno 1997.

BENEŠ, Zdeněk – HUDECOVÁ, Dagmar, *Manuál pro tvorbu Školního vzdělávacího programu. Vzdělávací obor dějepis*. Praha 2005.

BENEŠ, Zdeněk – NÁLEVKA, Vladimír, *Dějepis pro střední odborné školy*, Úvaly 2009.

BÍLEK, Jiří, *Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak*, Plzeň 1996.

BLAŽEK, Petr – JECH, Karel – KUBÁLEK, Michal a kol., *Akce "K" vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*, Praha 2010.

- BOHÁČ, Zdeněk, *Násilné zrušení řeckokatolické církve na počátku 50. let v Československu*, in: Jiří Hanuš – Jiří Stříbrný, *Stát a církev v roce 1950*, Brno 2000.
- BUREŠOVÁ, Jana – HÝSEK, Ondřej – SCHULZOVÁ, Eva, *Dějepis 9: moderní dějiny*, Olomouc 2008.
- CAINER, Rudolf, *Žulový Stalin. Osudy pomníku a jeho autora*, Praha 2008.
- CATCHPOLE, Brian, *Korejská válka 1950–1953*, Praha 2003.
- Církevní procesy padesátých let: sborník příspěvků z konference pořádané Českomoravskou generální delegaturou Řádu karmelitánů, Českou křesťanskou akademií a Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským 21. – 22. 5. 2002 v Praze*, Kostelní Vydří 2002.
- ČAPEK, Vratislav – PÁTEK, Jaroslav, *Dějepis pro střední odborné školy: základní směry dějinného vývoje*, Praha 2001.
- ČAPKA, František – ZRNÍKOVÁ, Jana, *Dějepis: vzdělávací oblast Člověk a společnost*, 3. vydání, Brno 2016.
- Česká školní inspekce, *Rozvoj čtenářské gramotnosti na ZŠ a SŠ ve školním roce 2017/2018*, 20. 2. 2019, dostupné z <https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Tematicke-zpravy/Tematicka-zprava-Rozvoj-ctenarske-gramotnosti-na-Z> [cit. 10. 3. 2019].
- Český statistický úřad, *Náboženské vyznání obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu v letech 1921–1991*, Praha 1995.
- ČINÁTL, Kamil – PINKAS, Jaroslav a kol., *Dějiny ve filmu. Film ve výuce dějepisu*, Praha 2014.
- ČORNEJ, Petr – ČORNEJOVÁ, Ivana – PARKAN, František – KUDRYS, Milan, *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*, 3. rozšířené vydání, Praha 2016.
- ČURDA, Jan, – DVOŘÁK, Jan, *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*. Brno 2015.
- DEJMEK, Jindřich, *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*, Praha 2008.
- DOLEŽAL, Miloš, *Jako bychom dnes zemřít měli*, Pelhřimov 2012.
- DOLEŽAL, Petr – HAUSVATER, Ervín, *Ochrana brambor proti mandelince bramborové*, Havlíčkův Brod 2020.
- Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, Praha 2013.

- DVOŘÁKOVÁ, Zora, *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*, Praha 2001.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora, *To byla Milada Horáková ve fotografiích a dokumentech*, Praha 2009.
- FEIERABEND, Ladislav, *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*, Volary 2007.
- FORMÁNKOVÁ, Pavlína, *Kampaň proti americkému brouku a její politické souvislosti*, Paměť a dějiny 2, 2008, č. 1, s. 22–38.
- GRACOVÁ, Blažena, *Využití karikatury ve výuce dějepisu na střední škole*, in: Vratislav Čapek, *Úvod do studia didaktiky dějepisu*, Plzeň 2005.
- HANUŠ, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005.
- HARNA, Josef – FIŠER, Rudolf, *Dějiny českých zemí: učebnice pro střední školy*, Praha 1998.
- HEJL, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990.
- HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří, *Pomníky a zapomínky*, Litomyšl 1996.
- HONZÍKOVÁ, Jarmila – NOVOTNÝ, Jan, *Projektové a problémové metody v praxi*, e–Pedagogium 6, 2006, č.2, s. 28–40.
- HORÁKOVÁ, Milada, *Dopisy Milady Horákové. Pankrác 24. – 27. 6. 1950*, Praha 1990.
- HUDECOVÁ, Dagmar, *Jak modernizovat výuku dějepisu*, Úvaly 2007.
- HUDECOVÁ, Dagmar – LABISCHOVÁ, Denisa, *Nebojme se výuky moderních dějin. Nejnovější a soudobé dějiny v současném dějepisném vyučování*, Praha 2009.
- JECH, Karel, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008.
- JECH, Karel, *Soumrak selského stavu 1945–1960*, Praha 2001.
- JÍLEK, Tomáš a kol., *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu I*, Plzeň 1998.
- JÍLEK, Tomáš a kol., *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*, Plzeň 1996.
- JIRÁSEK, Zdeněk – ŠŮLA, Jaroslav, *Velká peněžní loupež v Československu, aneb 50:1*, Praha 1992.
- JIRÁSKO, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991.
- JOWETT, Garth – O'DONNELL, Victoria, *Propaganda and persuasion. 5th edition*, Thousand Oaks 2012.
- JULÍNEK, Stanislav, *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004.
- KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001.

- KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK, Dušan, *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956: studie*. Praha 1994.
- KAPLAN, Karel, (ed.), *Akce K – likvidace klášterů v roce 1950: dokumenty a přehledy*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Druhý proces. Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení: 1968–1990*, Praha 2008.
- KAPLAN, Karel, *Největší politický proces: "M. Horáková a spol."*, Praha 1995.
- KAPLAN, Karel, *Proměny české společnosti (1948–1960)*, Praha 2007.
- KAPLAN, Karel, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, Brno 1993.
- KAPLAN, Karel, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992.
- KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010.
- KOUROVÁ, Pavlína, *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.*, Praha 2008, s. 137–139.
- KOZÁKOVÁ, Zlata, *Sokolské slety 1882–1948*, Praha 1994.
- KUČERA, Jiří, *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*, Praha 2006.
- KUKLÍK, Jan – KOCIAN, Jiří, *Dějepis. Nejnovější dějiny*, Praha 1999.
- KUKLÍK, Jan – KUKLÍK, Jan, *Dějepis pro gymnázia a střední školy 4. Nejnovější dějiny*, Praha 2005.
- KVAČEK, Robert, *České dějiny II: učebnice pro střední školy*, Praha 2002.
- KÝR, Aleš, *Výkon vyšetřovací vazby a trestu smrti v případě „Slánský a spol.“*, in: Jiří Pernes – Jan Foitzik (edd.), *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.–16. dubna 2003 v Praze, Brno 2005.
- LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2010.
- LONDON, Artur, *K pramenům doznání: motáky z ruzyňské věznice z roku 1954*, Brno 1997.
- MACKŮ, Jiří, *Zapřené generace. Vyškrtnuti z historie, vymazáni z paměti*, Praha 2004.
- MACURA, Vladimír, *Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948–1989*, Praha 1992.
- MAŇÁK, Josef – ŠVEC, Vlastimil, *Výukové metody*, Brno 2003.
- MANDZÁK, Daniel Atanáz (ed.), *Dokumenty k procesu s Augustinom Machalkom*, Bratislava 2009.

- MANDZÁK, Daniel Atanáz, *Agent a špion Vatikánu. Redemptorista Ján Ivan Mastiliak – slovenský účastník monsterprocesu proti A. A. Machalkovi a spol.*, Bratislava 2008.
- MAREK, Pavel, *Protikomunistické demonstrace v Československu v roce 1953*, in *Securitas imperii* 24, 2014, č. 1, s. 10–34.
- MAREŠ, Jiří – KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Komunikace ve škole*, Brno 2005.
- MAŘAN, Josef, *Naši brouci*, Praha 1972.
- McCLOUD, Scott, *Jak rozumět komiksu*, Praha 2008.
- Mediální gramotnost středoškoláků a jejich postoje k médiím*, Praha 2018 [online], dostupné z https://www.jsns.cz/nove/projekty/pruzkumy-setreni/medialni_gramotnost_zaku_2018.pdf, [cit. 2. 1. 2020].
- MENCL, Vojtěch, *Křížovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha 1990.
- MIČIENKA, Marek – JIRÁK, Jan a kol., *Základy mediální výchovy*, Praha 2007.
- MILLER, Clyde, *How to detect propaganda*, in: *Propaganda Analysis. Publications of the institute for propaganda analysis*, New York 1938.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Stalinova hra o zemi jitřní svěžesti*, Praha 2009.
- NEKOLA, Martin, *Petr Zenkl. Politik a člověk*, Praha 2014.
- NELEŠOVSKÁ, Alena, *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*, Praha 2005.
- NEULS, Jindřich, *Co se skrývalo za zdmi klášterů*, Praha 1950.
- NOVOTNÝ, Miroslav (ed.), *Encyklopedie Českých Budějovic. 2. rozšířené vydání*, České Budějovice 2006.
- PALÁN, Aleš – PAULAS, Jan, *Bohumil Vít Tajovský. Člověk musí hořeti*, Praha 2001.
- PARKAN, František – MIKESKA, Tomáš – KAŠPAROVÁ PARKANOVÁ, Markéta, *Dějepis 9: pro základní školy a víceletá gymnázia, 2. upravené vydání*, Plzeň 2018.
- PAŠTEKA, Július, *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*, Bratislava 2000.
- PEČENKA, Marek – LUŇÁK, Petr – AUGUSTA, Pavel, *Dějiny moderní doby. 2. vydání*, Úvaly 2008.
- PELIKÁN, Jan, *Dějiny Jugoslávie*, Praha 1996.
- PERNES, Jiří – POSPÍŠIL, Jaroslav – LUKÁŠ, Antonín, *Alexej Čepička – šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008.
- PETRÁŠ, Jiří, *Peněžní reforma 1953*, Sborník archivu ministerstva vnitra 3, 2005, s. 141–171.
- PETTY, Geoff, *Moderní vyučování*, Praha 2013.

- PETTY, Geoff, *Teaching today. A practical guide*, Cheltenham 2009.
- Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*, Praha 1953.
- Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Horáková a společníci*, Praha 1950.
- PRŮCHA, Jan, *Teorie a analýzy edukačního média*, Brno 1998.
- RADOTÍNSKÝ, Jiří, *Rozsudek, který otrásl světem*, Praha 1990.
- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, Praha 2006.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Praha 2017.
- REIFOVÁ, Irena, *Slovník mediální komunikace*, Praha 2004.
- RODRIGUEZOVÁ, Veronika, *Vzdělávací potenciál programů tematické kooperativní výuky v kontextu didaktiky dějepisu a dramatické výchovy*, Brno 2011.
- SAUER, Michael, *Bilder im Geschichtsunterricht: Typen Interpretationsmethoden Unterrichtsverfahren*, Seelze 2000.
- SEKORA, Ondřej, *Ferda Mravenec ničí škůdce přírody*, Praha 1951.
- SEKORA, Ondřej, *Kousky mládence Ferdy mravence*, Praha 1950.
- SEKORA, Ondřej, *O zlém brouku bramborouku. O mandelince americké, která chce loupit z našich talířů*, Praha 1950.
- SEMOTANOVÁ, Eva, *Česko. Ottův historický atlas*, Praha 2007.
- SEMOTANOVÁ, Eva, *Historická geografie českých zemí*, Praha 2002.
- SKALKOVÁ, Jarmila, *Obecná didaktika. 2. rozšířené a aktualizované vydání*, Havlíčkův Brod 2007.
- SLÁDEK, Karel a kol., *Řeckokatolická církev v českých zemích: dějiny, identita, dialog*, Červený Kostelec 2013.
- STEHLÍKOVÁ, Blanka, *Ondřej Sekora – práce všeho druhu*, Praha 2003.
- STRADLING, Robert, *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2003.
- STRADLING, Robert, *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*, Praha 2004.
- SVATOŠ, Tomáš, *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace*, Hradec Králové 2002.
- Svému osvoboditeli československý lid*, Praha 1955.
- SVOBODA, Bohumil – POLC, Jaroslav V., *Kardinál Josef Beran: životní příběh velkého vyhnance*. Praha 2008.
- SVOBODA, Lubomír, *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*, České Budějovice 1981.
- ŠINDELÁŘ, Jan, *Stalinův pomník v Praze*, Praha 2009.

- ŠTURÁK, Peter, *Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989*, Prešov 2008.
- ŠUBRT, Jiří –VINOPAL, Jiří a kol., *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*, Praha 2013.
- TOMEŠ, Josef, *Český biografický slovník XX. století. Svazek 3: Q–Ž*, Litomyšl 1999.
- UHLÍŘ, Jan B., – WAIC, Marek, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, Praha 2001.
- UHROVÁ, Eva, *Radostná i hořká Františka Plamínková*, Praha 2014.
- VÁHALA, Rastislav, *Smrt generála*, Praha 1992.
- VACHKOVÁ, Iva, *Hra v roli ve vyučování dějepisu. Empirická analýza vybraných aspektů*, Praha 2015.
- VALIŠ, Zdeněk, *Divizní generál Heliodor Píka*, Praha 1991.
- VALIŠOVÁ, Alena, – KASÍKOVÁ, Hana, *Pedagogika pro učitele. 2. rozšířené a aktualizované vydání*, České Budějovice 2011.
- VÁLKOVÁ, Veronika, *Dějepis 9. Nejnovější dějiny: pro základní školy, 2. upravené vydání*, Praha 2016.
- VARGA, László, *Rajkův proces*, in: Jiří Pernes – Jan Foitzik (edd.), *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.–16. dubna 2003 v Praze, Brno 2005.
- VAŠÁKOVÁ, Alžběta, *Život Josefa Urválka*, Praha 2018 (=diplomová práce, Pedagogická fakulta UK).
- VAŠKO, Václav, *Dům na skále I., Církev zkoušená*, Kostelní Vydří 2004.
- VAŠKO, Václav, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*, Praha 1990.
- VENCOVSKÝ, František, *Měnová politika v české historii*. Praha 2001.
- VERNER, Pavel, *Mediální výchova. Průřezové téma*, Praha 2007.
- VLČEK, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004.
- VLČEK, Vojtěch, *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*, in: Vojtěch Vlček (ed.): *Ženské řehole za komunismu 1948–1989. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. Olomouc 2005.
- VOREL, Petr, *Od pražského groše ke koruně české. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*, Praha 2000.

WEBER, Hermann, *Dějiny NDR*, Praha 2003.

ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel, *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*, Praha 2009.

ZÍDEK, Petr, *Příběh herečky: Ludmila Brožová a její svět*, Praha 2010.

ZWÖLFER, Norbert, *Filmische Quellen und Darstellungen*, in: Hilke Günther–Arndt (ed.), *Geschichts–didaktik: Praxishandbuch für die Sekundarstufe I in II*, Berlin 2011.

8.4 Internetové zdroje

Česká televize [online], dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2467708-general-pika-byl-verny-svobode-a-narodu-komuniste-ho-za-poslali-na-smrt>, [cit. 12. 4. 2020].

Hlas československých katolických biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky, Farnost Kyjov [online], dostupné z <http://home.tiscali.cz/farnostkyjov/soubory/hlas.htm>, [cit. 27. 11. 2019].

Katalog poštovních známek Československa 1945–1992 [online], dostupné z <https://www.filaso.cz/katalog-csr2.php> [cit. 25. 8. 2019].

Národní archiv [online], dostupné z <https://old2.nacr.cz/fondy-a-pomucky/proces-slansky/>, [cit. 10. 4. 2020].

Neboltai [online], dostupné z <http://www.neboltai.org/> [cit. 5. 3. 2020].

Papírová platidla [online], dostupné z <http://www.papirovaplatidla.cz/bankovky/statovky-a-bankovky>, [cit. 12. 4. 2020].

Repatriace kardinála Berana, Arcibiskupství pražské [online], dostupné z <https://www.apha.cz/repatriace-kardinala-berana>. [cit. 19. 11. 2019].

Slavné dny [online], dostupné z <https://www.slavne-dny.cz/episode/10015293/den-cihostskeho-zazraku-11-prosinec-1949>;
<https://www.televizeznam.cz/video/slavedny/den-kdy-byla-popravena-milada-horakova-27-cerven-150952>;
<https://www.televizeznam.cz/video/slavedny/den-kdy-zacal-proces-s-rudolfem-slanskym-20-listopad-152092>, [cit. 12. 4. 2020].

Totalita.cz [online], dostupné z http://www.totalita.cz/proc/proc_pikah_01.php, [cit. 12. 4. 2020].

Vojenský historický ústav Praha [online], dostupné z <http://www.vhu.cz/heliodor-pika/>, [cit. 12. 4. 2020].

Wikipedia: the free encyclopedia [online], dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Proces_se_skupinou_Milady_Hor%C3%A1kov%C3%A9, [cit. 12. 4. 2020].

YouTube [online], dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=72yxNER7Dhk>, cit [21. 12. 2019], <https://www.youtube.com/watch?v=DO7qx8-5mDI> [cit. 12. 4. 2020]; <https://www.youtube.com/watch?v=ueWKBtYrS08> [cit. 12. 4. 2020]; <https://www.youtube.com/watch?v=8tNMgCGahyM> [cit. 12. 4. 2020]; <https://www.youtube.com/watch?v=sUB146pkVCU>, [cit. 12. 4. 2020].

8.5 Filmové prameny

Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení (1950), dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10084890008-beda-tomu-skrze-nehoz-prichazi-pohorseni>, [cit. 13. 4. 2020].

Historie demolice Stalinova pomníku (2001), dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=t7kBAhIaGLM>, [cit. 13. 4. 2020].

In nomine patris (2004), dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1099710375-in-nomine-patris/>, [cit. 13. 4. 2020].

Můj otec generál (2009), dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10213309129-muj-otec-general/>, [cit. 13. 4. 2020].

Pomník lásky a přátelství (1955), dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=1BcwDUw42GM>, [cit. 13. 4. 2020].

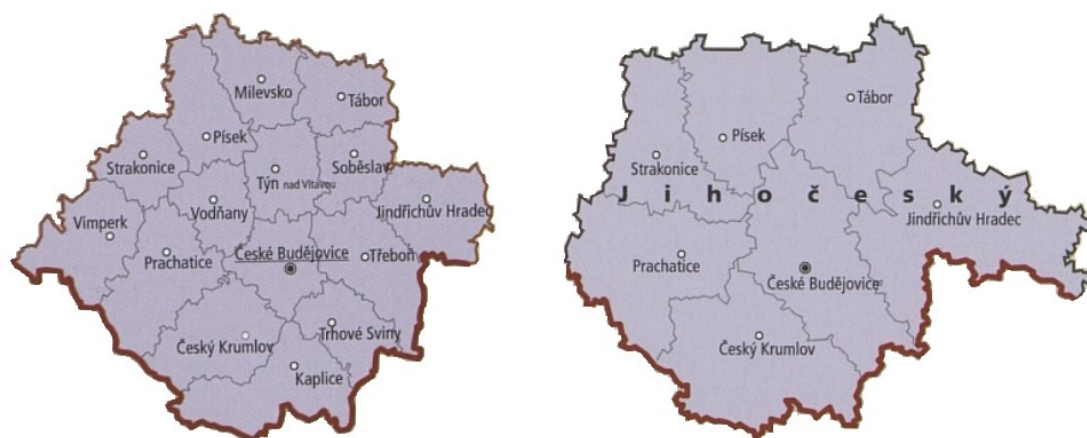
Tajné akce StB (2008), díl *Akce generál*, dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10209991308-tajne-akce-stb/409235100221031-akce-general/> [cit. 13. 4. 2020].

9 Přílohy

Příloha č. 1:

Příloha č. 2:²⁷⁰

Českobudějovický kraj v letech 1949–1960

Jihočeský kraj v letech 1993–2002

²⁷⁰ E. SEMOTANOVÁ, *Česko. Ottův historický atlas*, Praha 2007, s. 346, 348.

271 SOkA České Budějovice, f. Sbirka plakátů, inv. č. 324, k. 80.

9.1 Analýza učebnic

9.1.1 Analýza pojmů, osob a událostí

TÉMATA	ZŠ						GYM				SOŠ		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Rozsah stran	7	6	8	4	4	5	9	6	15	7	2	1,5	1
Platnost doložky MŠMT do	NE	2022	2020	2023	2022	NE	NE	2021	NE	NE	2020	NE	NE
Administrativní členění			✓						✓	✓			
Akce K								✓					
Antonín Novotný		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Antonín Zápotocký	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Benešův pohřeb	✓						✓		✓				
Bratři Mašínové								✓					
Budovatelství	✓				✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓
Heliodor Píka	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Josef Toufar							✓	✓		✓			
Josef Urválek				✓									
Klement Gottwald	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kolektivizace	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kult pracujících	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓			
Lidové milice	✓	✓	✓						✓				
Měnová reforma		✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	
Milada Horáková	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Mládež	✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓
Perzekuce církve	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓			✓
Pětiletka	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Plzeňské povstání			✓					✓	✓			✓	
Propaganda	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
PTP	✓	✓			✓	✓		✓	✓				
Rudolf Slánský	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Socialistický realismus		✓				✓	✓						
Sokolský slet	✓						✓	✓	✓				
Stalinův pomník		✓		✓		✓			✓	✓			
StB	✓	✓					✓	✓	✓				
Svobodná Evropa	✓						✓	✓	✓				

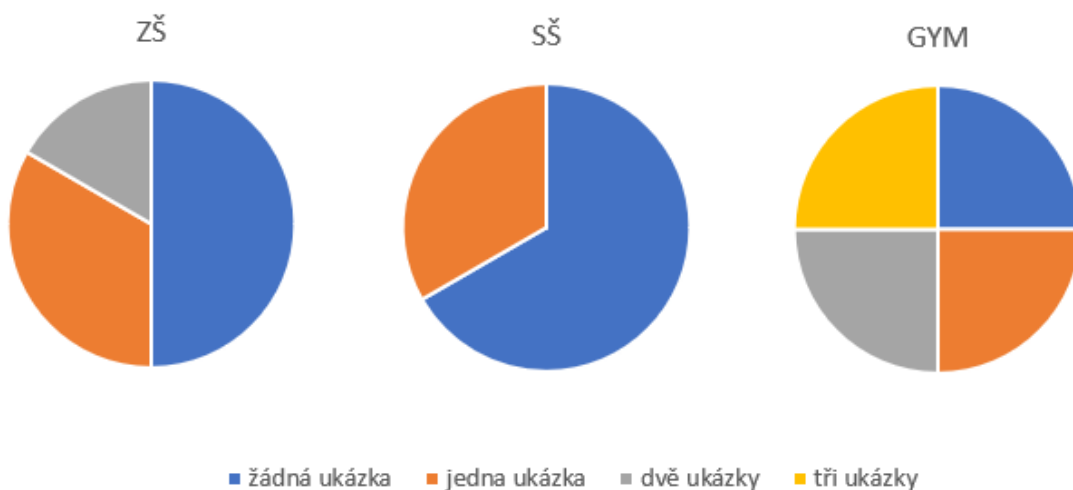
Těžký průmysl	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
TNP	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		
Zákaz kočování						✓							
Znárodnění	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

9.1.2 Analýzy obrazových příloh

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	ZŠ						GYM				SOŠ		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Počet příloh	10	12	14	18	11	9	12	10	19	8	6	2	1
Administrativní členění			✓				✓		✓	✓			
Antonín Novotný			✓	✓	✓		✓			✓			
Antonín Zápotocký		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		
Armáda	✓		✓						✓				
Benešův pohřeb									✓				
Budovatelství				✓		✓	✓		✓	✓			
Heliodor Píka	✓	✓							✓		✓		
Josef Urválek				✓									
Klement Gottwald		✓	✓	✓		✓		✓	✓		✓		✓
Kolektivizace		✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓			
Kult pracujících	✓						✓						
Měnová reforma			✓	✓				✓					
Milada Horáková	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		
Mládež	✓		✓	✓	✓		✓	✓				✓	
Perzekuce církve	✓					✓	✓	✓					
Plzeňské povstání								✓					
Propaganda	✓				✓	✓	✓		✓	✓		✓	
Rudolf Slánský		✓		✓			✓				✓		
Socialistický realismus				✓		✓							
Sokolský slet									✓				
Stalinův pomník		✓				✓			✓	✓			
Státní symboly				✓	✓		✓						
Těžký průmysl	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓				
TNP		✓		✓									
Zákaz kočování						✓							

9.1.3 Graf výskytu názorných materiálů s tematikou propagandy v učebnicích dějepisu

Názorný obrazový materiál k propagandě v učebnicích

9.2 Edice vybraných písemných, vizuálních a audiovizuálních pramenů k jednotlivým tématům

9.2.1 Heliodor Píka

1. Úryvek z knihy *Tragický osud generála Heliodora Píky*, který vypovídá o jeho vlasteneckém postoji a popisuje průběh jeho působení v Sovětském svazu:

Generál Heliodor Píka zatím ještě dlel v Moskvě, kde osobně dohlížel na závěrečnou inventuru úřadu československé vojenské mise v SSSR. Mohl být sám se sebou spokojen. Celou válku prožil v obětavé a čestné službě československému zahraničnímu vojenskému odboji v Rumunsku, Turecku a posléze čtyři dlouhé roky v SSSR. Všude, kde působil, získal si velké zásluhy a mohl s čistým svědomím říci: „Nešetřil jsem svého majetku ve službách pro národ, nepoužíval jsem prostředků, jež mi právem náležely jen ve svůj prospěch. Zatímco diplomatictí úředníci nešetřili na zakoupení statků, zámečků, na postavení soukromých vil, já jsem své zahraniční přídavky vždy upotřebil na československou propagaci a na získávání přátel pro republiku. Mohu skromně říci, že jsem měl všude úspěch. Za této války jsem od Ústředí odboje nedostal za prvního 1 1/2 roku ani haléř, přičemž jsem živil celou řadu našich uprchlíků. V Rumunsku jsem pro odboj utratil přes 250 000 Kč. Nežádal jsem žádnou náhradu. V SSSR za čtyři léta jsem mohl ušetřit nejméně 100 000 rublů při mém služném 7000 rublů měsíčně. I oficiální recepce jsem platil ze svého. Veškeré prostředky jsem použil k hostění partyzánů, dobrovolců, kteří přicházeli na misi, šatil jsem naše parašutisty, pořádal společenské večírky atd. Nepřivezl jsem si ze SSSR nic. Majetku nemám. Za značné ztráty za války, za ztráty způsobené potopením lodi, na níž jela manželka do SSSR (kožichy, několik kufrů zásob, šatstva, obuvi atd.) jsem nežádal žádné náhrady od státu. Prohlásil jsem, že republika ztratila několik set miliard okupací a že nemohu od ní žádat náhradu. Začnu znovu, jen když budu mít tolik, abych se najedl, bydlel a mohl pracovat...“²⁷²

2. Poslední slova generála Heliodora Píky před popravou:

„Jestli to národ sjednotí, umírám rád.“²⁷³

---

²⁷² A. BENČÍK – K. RICHTER, *Tragický osud*, s. 256.

²⁷³ R. VÁHALA, *Smrt*, s. 136.

3. Osobní spis Heliodora Píky:²⁷⁴

Lhůta k podm. propuštění .....

Osobní spisy trestance:

Píka Heliodor

Přísně A-10

Narozen(a) v Štítina, okres Opava 3.7.1897

svobodný(á), ženat, vdána/ vdovec(a), náboženství bez vyznání zaměstnání divie ní generál v.v.

Příslušný(á) Štítina, okres Opava

Odsouzen(a) **státním** soudem v **Praze**

rozsudkem ze dne 28. 1. 1949 Or 138/49

pro zločin **podle § 6:2/II. z. zák. č. 50/23 Sb. za použití § 45 v. tr. z**

1. Doba trestu **trest smrti provazem**

4. Stručný životopis generála na stránkách Vojenského historického ústavu Praha: dostupné z <http://www.vhu.cz/heliodor-pika/>, [cit. 9. 4. 2020].

5. Dopis generála Heliodora Píky na rozloučenou:

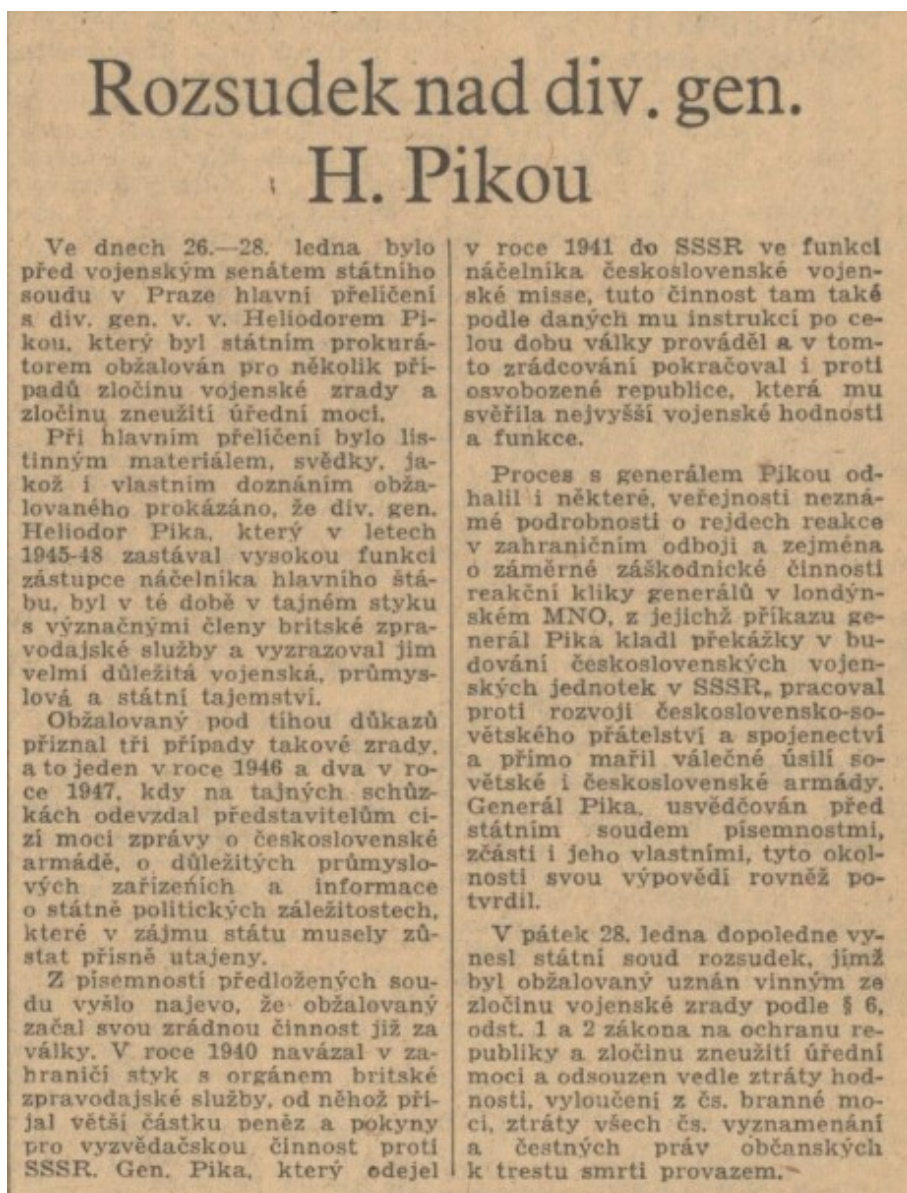
*"Milovaní, nejdraší,
před strašně a hrůzně tragickými okamžiky stojím klidný, vyrovnaný, s čistým svědomím,
že – přes mnohé chyby – jsem své povinnosti plnil co nejsvědomitěji a co nejpoctivěji. Jsem
přesvědčen, že nejde o justiční omyl, vždyť vše je tak průhledné – že jde o politickou vraždu;
přece však rád přinesu tuto násilnou oběť, bude-li sloužit k uklidnění v národě, k jeho
sjednocení. Není ve mně zloby, nenávisti ani pomstychtivosti, snad toho chtějí moji
protivníci využít k dosažení jednoty – studí mne však hořká lítost nad tím, že zmizela
spravedlnost – snad jen dočasně – a šíří se nenávist, mstivost, zmizel smysl pro
snášlivost, pro svobodu myšlení a projevu. Jak lehce se pravda překroutila v pravý opak*

²⁷⁴ Generál Píka byl věrný svobodě a národu. Komunisté ho za to poslali na smrt, Česká televize [online], dostupné z <https://ct24.ceskatelivize.cz/domaci/2467708-general-pika-byl-verny-svobode-a-narodu-komuniste-ho-za-poslali-na-smrt>, [cit. 12. 4. 2020].

a není dovoleno dáti jediného svědectví a důkazu k obhájení pravdy. Je mi líto, že strach ovládl většinu lidí a že se neodvažují říci pravdu, nebo aspoň neříci vyloženou lež buď z donucení, nebo z konjunkturalismu.

Kam že zmizela poctivost a odvaha? Kam zmizelo naše "credo" – zděděné od mistra Jana Husa a T. G. Masaryka – které jsme tak hrdě sobě i světu připomínali? Pravda! Je to soumrak národního svědomí, nebo už temno svobody lidských práv? Ne, nemohu uvěřit, neboť génus národa je věčný, přetrvá bouři a nedá zahynouti!"²⁷⁵

6. Jediný článek věnující se procesu s Heliodorem Píkou na stránkách Rudého práva.²⁷⁶

²⁷⁵ *Proces s Heliodorem Píkou*, Totalita.cz [online], dostupné z http://www.totalita.cz/proc/proc_pikah_01.php, [cit. 12. 4. 2020].

²⁷⁶ *Rudé právo* ze dne 29. 1. 1949.

7. Rozhovor s Milanem Píkou, synem Heliodora Píky (2:30), dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=DO7qx8-5mDI>, [cit. 12. 4. 2020].
8. Dokument *Bez milosti* (1997), dostupné z <https://www.jsns.cz/lekce/15632-bez-milosti#film>, [cit. 12. 4. 2020].
9. Dokument *Můj otec generál* (2009), dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10213309129-muj-otec-general/>, [cit. 12. 4. 2020].
10. Dokument ČT z řady *Tajné akce StB* – díl *Akce generál*, dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10209991308-tajne-akce-stb/409235100221031-akce-general/>, [cit. 12. 4. 2020].

9.2.2 Číhošťský zázrak

1. Propagandistický film *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení* (1950)
dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10084890008-beda-tomu-skrze-neho-z-prichazi-pohorseni/>, [cit. 12. 4. 2020].
2. Recenze k výše zmíněnému snímku v Rudém právu:²⁷⁷

3. Fiktivní rekonstrukce pozadí tzv. Číhošťského zázraku ve filmu *In nomine patris* (2004)
dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1099710375-in-nomine-patris/>, [cit. 12. 4. 2020].

²⁷⁷ Rudé právo ze dne 10. 3. 1950.

4. Karikatura zachycující událost tzv. číhošťského zázraku na titulní straně časopisu *Dikobraz*: „Eminence, taková rána! Zrovna když to chtěl Svatý Otec zavádět ve velkém!!!“²⁷⁸

5. Stručná rekapitulace událostí spojených s tzv. Číhošťským zázrakem v audiovizuálním dokumentu, dostupné z <https://www.slavne-dny.cz/episode/10015293/den-cihostskeho-zazraku-11-prosinec-1949>, [cit. 12. 4. 2020].

²⁷⁸ *Dikobraz* VI, 1950, č. 12.

9.2.3 Augustin Machalka a spol.

1. Novinové titulky z doby probíhajícího procesu s představiteli řádů:²⁷⁹

Kláštery středisky protistátní činnosti

Proces s příslušníky řádů

**Vysocí církevní hodnostáři v čele skupiny
velezrádců a vyzvědačů**

Podvodné činy kněží

Svěddecké protokoly v procesu s řeholníky

**Politika Vatikánu usiluje o zmar svobody
našeho lidu**

**Kláštery a církevní řády —
střediska protistátní činnosti**

Nekřesťanská činnost klášterů

**Kláštery v úloze
agentů imperialismu**

**Vatikán v pozadí činnosti
církevních řádů**

**Ukryl samopaly a pistoli
v klášteře**

**KLÁŠTERY ORGANISUJÍ ILLEGÁLNÍ
ÚTĚK**

**Vatikán usiloval o přeměnu klášterů v střediska
spiknutí proti republice**

**Čihoštským podvodem chtěli korunovat
rozvratné dílo**

**Agenti Vatikánu usvědčeni z nejtěžších zločinů
proti republice a jejímu lidu**

Kazatelé vyzývají k protistátním činům

Přiznání obžalovaných před státním soudem

**Rozsudek Státního soudu nad skupinou
zrádných řádových kněží**

²⁷⁹ Lidové noviny a Rudé právo z 31.3. –5.4. 1950.

2. Obrazový materiál k procesu Machalka a spol. na stránkách Rudého práva.²⁸⁰

---

²⁸⁰ Rudé právo z 1. 4. 1950

3. Obrazový materiál a úryvky z knihy *Co se skrývalo za zdmi klášterů*²⁸¹ vydané těsně po procesu s Machalkou a spol. ministerstvem informací a osvěty:

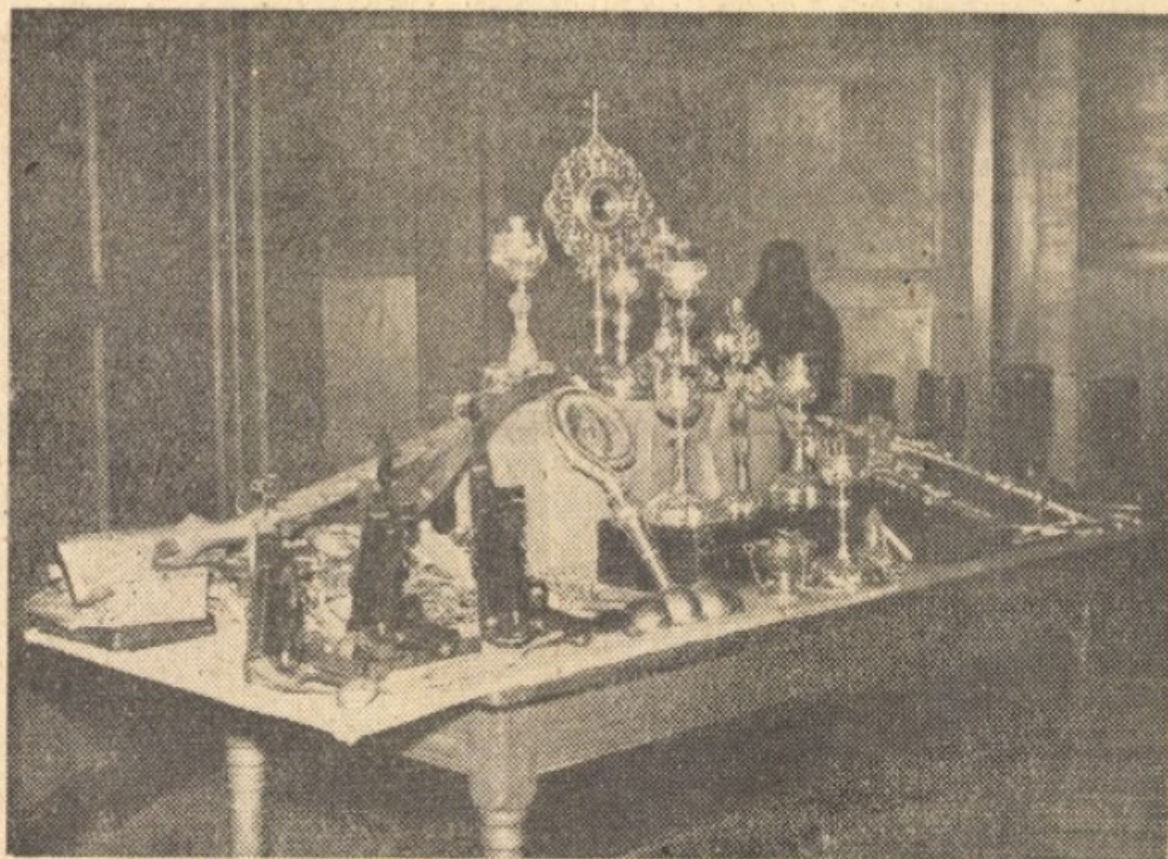

---

²⁸¹ Jindřich NEULS, *Co se skrývalo za zdmi klášterů*, Praha 1950.

Katolický ideolog Braitó — agent dominikánské výzvědné služby

A řeholníci poslouchali. Nechvěly se jim ruce ani kolena, když shromažďovali samopaly proti vlastnímu lidu, když schovávali bohoslužebné náčiní, které chtěli za hranicemi zpeněžit a opatřit si další zbraně

Absolvent papežského Východního ústavu, nenápadný redemptorista Mastilák vypovídá o své činnosti v době slovenského národního povstání

Obratný kazatel františkánského kostela v Praze Urban ztratil při hlavním přelíčení svoji výřečnost

Úryvek z knihy vypovídající o průběhu výslechu Augustina Machalky:

Již první část pátečního přeličení, v níž po přečtení obžaloby začal vypovídat opat A. Machalka, ukázala pravou tvář církevních hodnostářů, který ve všem dbal hlasů cizáckého Vatikánu, usilujícího o vyvolání rozvratu v naší zemi. Machalka přiznal, že ukrýval v klášteře samopaly, které byly připraveny pro případ protistátního povstání. Pod klekátkem ve zpovědnici měl ukrytu svou osobní zbraň — pistoli. »Spekulovali jste na válku?« klade mu otázku jeden z prokurátorů, a Machalka neodpovídá a tiskne bradu ke své bílé říze, která tak kontrastuje s jeho černým svědomím. Za několik milionů majetku ukrýval Machalka v klášteře, odstranil z kostela bohoslužebné nářadí do svých skrýší, ve kterých mezi velkými peněžními částkami byly nalezeny i dolary. Novoříšský opat, i když přiznává svou vinu, ať jde o šíření rozvratné propagandy nebo o sbírání zpráv pro vatikánskou špionážní službu, chtěl by se vykrotit tvrzením, že se o politiku nezajímal. Jeho celá činnost, jak o ní sám vykládá, mluví však příliš jasně. V průběhu přeličení dal předseda senátu opatu Machalkovi přečíst děkovný dopis K. H. Franka opatovi tepelského kláštera Helmerovi. Machalka si potom vzpomněl, že se mohl ohradit proti rozvratným intrikám strahovského opata Jarolímků, ale pak dodává, že nemělo smyslu obracet se přitom na generála premonstrátského řádu v Římě, neboť Jarolímk Machalku vedl jen po linii, kterou dostával z Vatikánu.

Úryvek ze závěrečné řeči prokurátora Karla Čížka:

Před námi sedí 10 obžalovaných klášterních hodnostářů, 10 oddaných služebníků Vatikánu. Posuzujeme a odsuzujeme je, ale posoudíme a odsoudíme i Vatikán. Vidíme ho před sebou v celé jeho nahotě. Vidíme ho na straně imperialistů, kteří nyní usměrňují jeho činy a kteří ho řídí. Sloup středověkého feudalismu, ochránce poddanství se jen dovedně přeorientoval do časů bezbožeckého imperialismu. Tak jako tenkrát snažil se Vatikán i teď získat světovládu, kterou nikdy neměl. Projevuje neustále touhu po moci, po moci absolutní, již dávno ztratil.

Úryvek ze závěrečné řeči prokurátora Josefa Urválka:

V boji Vatikánu proti naší vlasti, proti Sovětskému svazu, proti lidovým demokraciím, byly úkoly řádů, jak tento proces ukazuje, přesně rozděleny. Řád premonstrátů, jehož jsou členy obvinění Machalka, Tajovský a Barták měl připravovat ozbrojené povstání. V jeho klášteřích byly dokonce ukryty připravené zbraně. Hlavní činností jezuitského řádu, představeného tu obviněnými Šilhanem, Kajprem a Mikuláškem, bylo vyzvědačství; spolu s řádem redemptoristů, jehož příslušníky jsou Mastilák a Blesík, měly pak úkol narušovat brannou výchovu naší mládeže, rozbít ČSM a udělat z mládeže povolný nástroj zahraniční reakce. Řád františkánů, zastoupený v této skupině obviněným Urbanem, byl pověřen, aby t. zv. venkovskými misiemi, jimiž rozeštvával věřící, ohrožoval socialistickou výstavbu vesnice.

Úryvek ze závěrečné řeči lidové prokurátorky Ludmily Brožové:

Každý prostředek jim byl dobrý. Neštíteli se vztáhnout ruku ani na oltář, k němuž každý dobrý křesťan vzhlíží s úctou jako k příbytku Božímu. Politika Vatikánu hýbala křížem na oltáři a oni volali: Rychle, zázrak, zázrak!, aby oklamali věřící, že i Bůh schvaluje jejich rozvratnou činnost.

Karikatura na poslední stránce knihy:

Citace s lidových rezolucí, které odsuzovaly činy příslušníků církevních řádů:

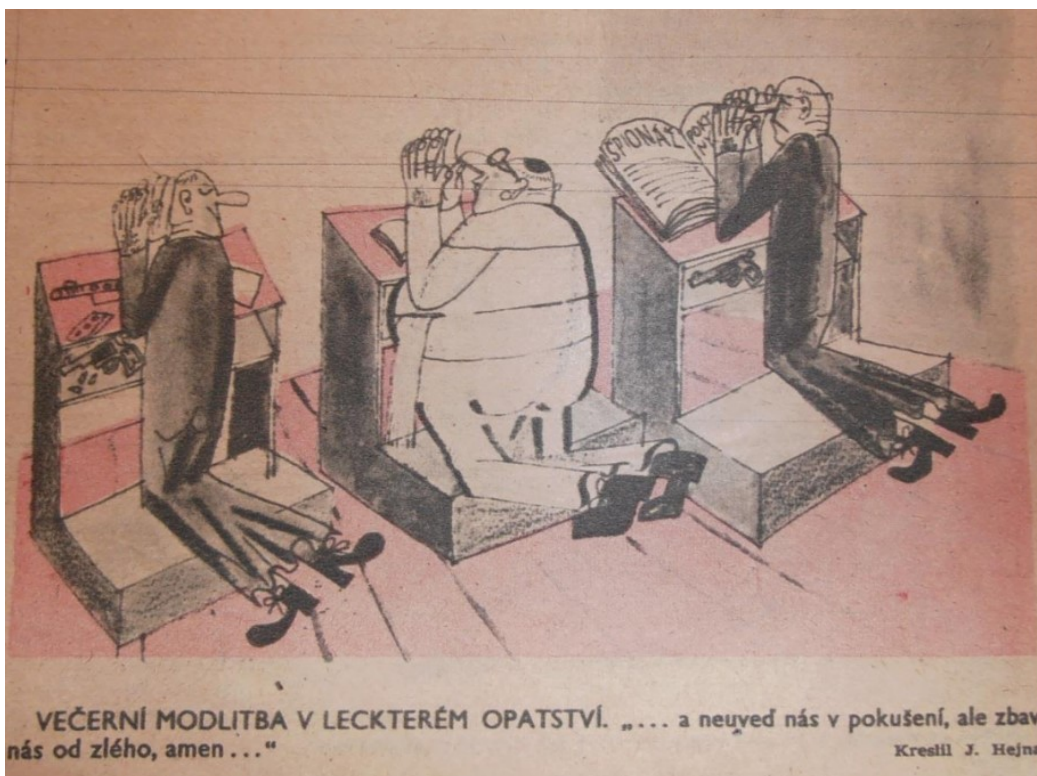
Zaměstnanci Spojených oceláren na Kladně mezi jiným napsali: „... V potrestání těchto vatikánských agentů, kteří špionáží chtěli rozrušovat naše budování, vidíme veliký přínos věci míru.“

Zaměstnanci ČKD Stalingrad v Děčíně sledovali proces s podlými velezrádci z řad církevní hierarchie velmi pozorně. Rozsudek, který tyto nepřátele pracujícího lidu postihl, se zadostučiněním vítají. „Přejeme si, aby takový spravedlivý trest postihl všechny ty, kteří zneužívají náboženství a snaží se na příkaz Vatikánu mařit vymoženosti, kterých jsme dosáhli.“

Libuše Rutlandová z Prahy píše: „Jsem rozhořčena nad tím, jak dnes katoličtí kněží jednají. Nás učili, abychom se báli trestů za spáchané hříchy, ale sami se jich nebojí. Připravují samopaly, chtějí zabíjet své bližní, které mají podle Kristova učení milovat.“

Osazenstvo národního podniku Hedva v Moravské Třebové ve svém dopisu zejména zdůrazňuje, že proces otřesným způsobem dokázal, jak je zneužíváno církevního působení k politickým účelům a jak je zneužíváno náboženské důvěry věřících. To, co sluhy Vatikánu postihlo, je vůle lidu.

4. Karikatury procesu Machalka a spol. zveřejněné v časopise Dikobraz.²⁸²

²⁸² Dikobraz, VI, 1950, č. 16, č. 18.

9.2.4 Milada Horáková a spol.

1. Titulky a úryvky z denního tisku v době probíhajícího procesu:²⁸³

Chtěli válku proti republice, aby kapitalisté mohli znovu vykořisťovat náš lid

První den přelíčení: Obžalovaná Horáková se přiznává k nejtěžším zločinům

Zažalované vedení záškodnického spiknutí proti republice představuje komplot zločinných živlů, od vyvlastněných továrníků, přes politické ztroskotance, bezohledné kariéristy a trockistické škůdce dělnické třídy, živly, rozhodnuté z nenávisti k socialismu a republice bojovat nejzločinnějšími prostředky proti šťastné budoucnosti československého pracujícího lidu.

Komplot domácí reakce se zločinnou emigrací proti pracujícímu lidu

Organisování teroristických a pučistických skupin

Spekulují na válku proti naší zemi

Špionáž, rozvrat, návrat ke kapitalismu – program agentů ve službách podněcovatelů války

Chtěli zrušit samostatnost Československa

Teroristickými akcemi chtěli zmařit mírovou výstavbu naší země

*

Spontánní je rozhořčení, odpor a hněv našeho lidu nad skupinou velezrádců národa, kteří stojí před státním soudem v Praze. S nehlubším opovržením se celý národ odvrací od bídých zločinců, kteří s chladnokrevností profesionálních vrahů připravovali návrat kapitalismu a zničení republiky.

Zatím co milionové masy pracujících naší republiky s nezměrným a stále větším úsilím budují socialismus, zatím co s nevyčerpatelnou obětavostí bojují za udržení trvalého míru, skupina imperialistických služebníků připravovala válku proti vlastnímu lidu. Cynismus těchto zločinců otřásá každým slušným člověkem.

Hněv lidu je spravedlivý! Všechen lid se odvrací od těch, kteří chtěli zaprodát vlastní národ. Běda tomu, koho postihne hněv celého národa! Lid ve stovkách resolucí žádá spravedlivý a přísný trest pro velezrádce!

*

Bděllost našeho lidu zmařila spiknutí bandy záškodníků a špionů, spolčených s imperialistickými diplomaty

Jednali z hluboké nenávisti k lidu

Proces proti velezrádcům a špionům - škola bdělosti a ostražitosti

²⁸³ Lidové noviny, Mladá fronta a Rudé právo z 31. 5. – 8. 6. 1950.

**V bahně zrady, stíhání opovržením všeho pracujícího lidu,
končí rozbíječi jednoty dělnické třídy**

V tisících resolucí odsuzuje náš lid bandu špiónů a velezrádců

**Svědecké výpovědi novým dokladem o nejtěžších
zločinech souzených velezrádců a špiónů**

Teroristická banda Fráni Zemínové

Proti devíti a půl milionům hlasů pro mír, hrstka velezrádců počítá
s atomovou pumou

V tisících resolucí žádá náš lid:

Nechť špióni, zločinci a velezrádci jsou přísně a spravedlivě potrestáni!

Odpovídáme válečným štváčům
novými pracovními úspěchy

Ničím se neliší od mnichovanů

Rozvratníci dodávali špiónážní zprávy

Výslech posledních čtyř obžalovaných

**Dnes bude vynesena rozsudek nad vedením záškodnického
spiknutí proti republice**

Jménem republiky a jejího lidu

**Rozsudek státního soudu dopadl plnou vahou
na odpornou bandu velezrádců a špiónů**

**Odporná banda velezrádců a špiónů dohrála
svou hanebnou roli**

Odsouzení celým národem

Republiku si rozvracet nedáme!

Vlastizrádci na soud lidu

Zaprodanci západního imperialismu chtěli zničit republiku
a zvrátit lidově demokratické zřízení

Rozdrtili jsme bandu zrádců, rozdrtíme každého nepřítele lidu!

Zrádci dostali zasloužený trest

**Všechen československý lid plně schvaluje
spravedlivý rozsudek nad velezrádci**

Spravedlivý rozsudek nad rozvratníky

Odhalení velezrádců vítězstvím tábora míru a pokroku

2. Úryvky z brožury *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice – Horáková a společníci*.²⁸⁴

PROJEV PROKURÁTORKY LUDMILY BROŽOVĚ

Státní soude!

„Lidé, měl jsem vás rád, bděte!“ To je naléhavý vzkaz našeho národního hrdiny, Julia Fučíka, který dobře věděl, že jsou takoví, kteří nemohou říci jako on „Lidé, mám vás rád,“ protože mají rádi jen své továrny, své velkostatky, svou pochybenou politickou kariéru jen zisk, jen peníze. Peníze, které nechtějí sami poctivě vydělávat, ale vydřít na druhých.

A my si dáváme pozor před takovými nepřáteli lidu, dovedeme je najít a tak jsme našli i tyto zde a posadili je na lavici obžalovaných. Nemohou se vymlouvat, byli varováni. Náš pracující lid řekl v únoru 1948 jasně všem rozvratníkům a zrádcům: „Ne, republiku si rozvracet nenecháme.“

Obžalovaní však poslouchali raději západní imperialisty a uprchlé zrádce, sloužící válečným paličům. — Každý úspěch na naší cestě k socialismu zvyšoval jen jejich nenávisť.

A tak zatím co textilačka Herajtová z Kotony v Berouně zvyšovala svůj výkon na automatických stavech, aby co nejvíce pomohla budovat naši republiku, obžalovaná Horáková dávala v podzemí dohromady nepřátelské bandy ke zničení naší republiky.

Zatím co údernice Dítětová ze Spojených oceláren v Jihlavě plnila tvrdé normy na 159 %, aby přispěla ke zvýšení životní úrovně svých spoluobčanů, organisovala obžalovaná Kleinerová špiónážní síť, aby své spoluobčany zrazovala.

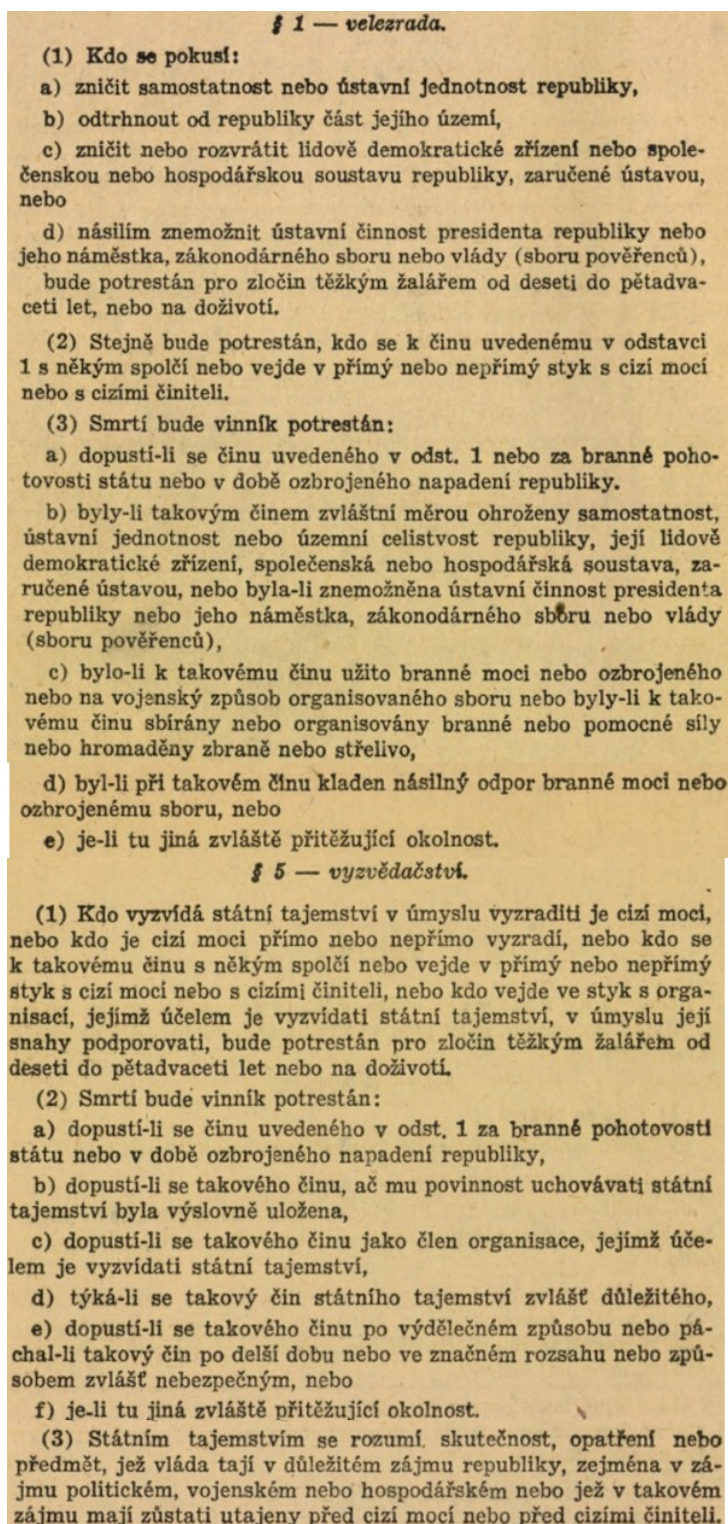
Zatím co naše ženy nastupovaly do práce, aby uvolnily muže pro obtížnější zaměstnání a tak pomohly výstavbě šťastné budoucnosti pro naše děti, obžalovaná Zemínová pomáhala také při výstavbě — ale teroristických skupin.

Zatím co naši dělníci a rolníci plnili náš pětiletý plán, obžalovaný Hejda také plnil — ale nepřátelské špiónážní ústředny zprávami s důležitými státními tajemstvími.

Hlavní důvod této zločinné činnosti je strach. Imperialisté a jejich sluhové se bojí. Bojí se zemí lidové demokracie, které v čele se Sovětským svazem ukazují všem vykořisťovaným a zbídačovaným lidem kapitalistických zemí, že se dá lépe a v míru žít — bez kapitalistů. Proto se kapitalisté třesou před slovem mír, proto pronásledují a stavějí před soud lidi, kteří vylepují plakáty, na nichž je napsáno toto nejkrásnější slovo na světě.

²⁸⁴ *Proces s vedením záškodnického*, s. 253–254.

3. Znění zákonů paragrafů o velezradě a vyzvědačství v zákoně na ochranu lidově demokratické republiky, podle kterých byla kvalifikována trestní činnost obžalovaných.²⁸⁵

²⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 275–276.

4. Telegram zasláný Albertem Einsteinem, ve kterém žádá o milost pro 4 odsouzené k smrti v procesu s Miladou Horákovou a spol.:²⁸⁶

TELEGRAM					Číslo výpravní
	Druh		Dodací číslo		1233
Přijat	PREMIER ANTONIN ZAPOTOCKY				Vypraven
=83=	PRAGUE =				
13/6	1705	KK			
Celk.	Podací úřad	Počet slov	Den	Hod.	Služební údaje - dopravní cesta
CZ37/TWB85/LX215	ORD NEWYORK	50	13	1001 =	
I PLEAD WITH YOU NOT TO CARRY OUT THE DEATH SENENCE ON MILADA HORAKOVA ZAVIS KALANDRA OLDRICH PECL AND JAN BUCHAL STOP THEY WERE VICTIMS OF NAZISM INMATES OF GERMAN CONCENTRATION CAMPS STOP AM DEEPLY CONVINCED THAT THEY DESERVE TO LIVE = PROFERSOR ALBERT EINSTEIN PRINCETON UNIVERSITY +					
769 F (1-1950)		Používejte dopravní cesty »VIA RADIO-PRAHA«			

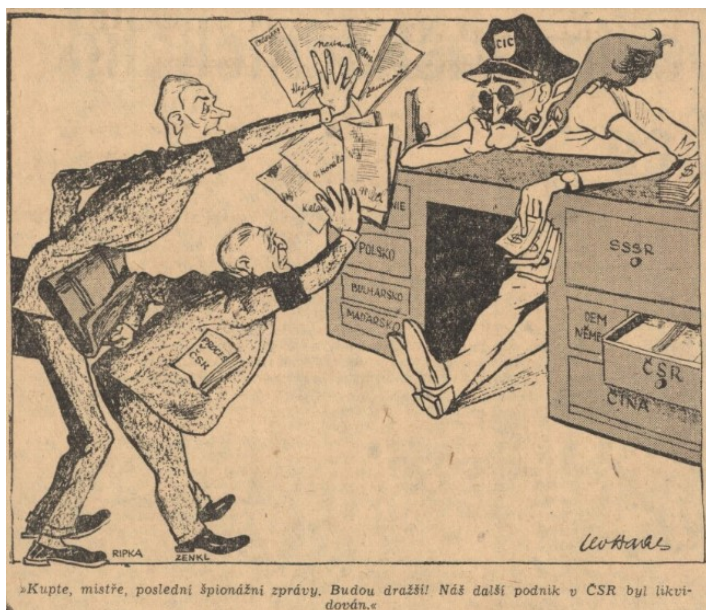
5. Reportáž o životě Milady Horákové a průběhu jejího procesu, dostupné z <https://www.televizeznam.cz/video/slavedny/den-kdy-byla-popravena-milada-horakova-27-cerven-150952>, [cit. 12. 4. 2020].

6. Závěrečná řeč dělnické prokurátorky Ludmily Brožové, dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=ueWKbtYrS08>, [cit. 12. 4. 2020].

7. Závěrečná řeč Horákové, dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=8tNMgCGahyM>, [cit. 12. 4. 2020].

²⁸⁶ dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Proces_se_skupinou_Milady_Hor%C3%A1kov%C3%A9, [cit. 12. 4. 2020].

8. Karikatura procesu s Horákovou a spol. na stránkách Rudého práva: „Kupte mistře, poslední špionážní zprávy. Budou dražší! Náš podnik v ČSR byl likvidován.“²⁸⁷

»Kupte, mistře, poslední špionážní zprávy. Budou dražší! Náš další podnik v ČSR byl likvidován.«

9. Karikatura procesu na titulní straně časopisu Dikobraz: „Jak se tak koukám do knihy dodavatelů špionážních zpráv a informací, bratře Rybko, vždyť my už za chvíli nebudeme mít co prodávat!“²⁸⁸

»Jak se tak koukám do knihy dodavatelů špionážních zpráv a informací, bratře Rybko, vždyť my už za chvíli nebudeme mít co prodávat!«

²⁸⁷ Rudé právo ze dne 8. 6. 1950.

²⁸⁸ Dikobraz VI, 1950, č. 25.

10. Poslední dopis dr. Milady Horákové:²⁸⁹

Praha – Pankrác věznice

27. VI. 1950, 2 ½ hod.

Moji nejmilejší,

ještě několik slov. Měla jsem z našeho setkání nesmírnou úlevu. Jen Věruška mi velmi leží na srdci a to budoucí, co vymění svůj život za život můj. – Je to zvláštní shoda okolností; když se měla narodit Jana, udělala jí místo na světě naše máma. Ted' dělám tu výměnu životů zase já. Milovaná, předrahá sestřičko moje, budeš maminkou, někdo, kdo uvidí nový svět, se hlásí o své právo. Musíš pro něho a jen pro něho ted' žít. Nedej mu do vínku srdce a nervy zatížené smutkem a jeho dekadencí. Přiveď na svět celého, zdravého a krásného člověka s pevnými nervy. Ať to bude děvče, nebo hoch, musí to být bojarský junák! Prosím Tě, Věruško, na kolenou, chraň ho, kvůli mně a pro lepší příští. Modlím se v těchto posledních chvílích za Tebe a šťastnou Tvou těžkou hodinku matky. Budeš mít ted' dvě děti. Vás ostatní prosím: ted' všechno pro ten nový život: Pepičku, tolik na Tebe spoléhám. Jano, jsi statečné děvče – mám z Tebe radost – jen uplatni svoji statečnost za to, co buduje, a ne za to, co boří. – Jsem úplně klidná a připravená. Byl u mne pan farář, a i když nemohl přijít dr. Kučera, bylo mi to velikou posilou – prosila jsem jej, aby také, a hlavně Vám věnoval ted' svou pomoc. Opřete se o vše, co Vás chce a může podržet. Žijte, žijte! Jste taková krásná trojice. Dědeček přijde časem také o svou bolest – buďte s ním! Maminka Horáková se opře o svou víru. Má děvčátka ze Sadské, Věrka, Anička, Boženka, budou také s Vámi. Co Vás je, já jsem sama a musím si také pomoci. – Nikdy jsem nepochybovala o Vaší síle, ale překvapili jste mne. Bude to ještě bolet chvíli, ale pak už stále méně a méně. Jděte na louky a do lesů, tam ve vůni květů najdete kousek mne, jděte do polí, dívejte se na krásné a všude budeme spolu. Dívejte se na lidi kolem a v každém se něčím obrazím. Nejsem bezradná a zoufalá – nehraji, je to ve mně tak klidné, poněvadž mám klid ve svém svědomí. – Vyžádejte si dopis, který jsem Vám napsala, a v něm je celý můj odkaz. Je jen pro Vás, alespoň něco v životě, co patří pouze Vám a těm, které mám tolik ráda. Všechno se mi v posledních chvílích zdá jako neskutečné, a přeci počítám už jen minuty. Není to tak zlé – jen o Vás ted' jde, ne už o mne. Bud'te silní! Mám Vás tolik ráda a taková láska se přece nemůže ztratit, rozplynout. Nic se na světě neztrácí, všechno nějak vrůstá dál a ožívá znovu. – Jděte vždy jen s tím, co je blízko životu. Držte se jeden s druhým a opírejte se navzájem! Znovu opakuji: ten nový, blížící se život mne

---

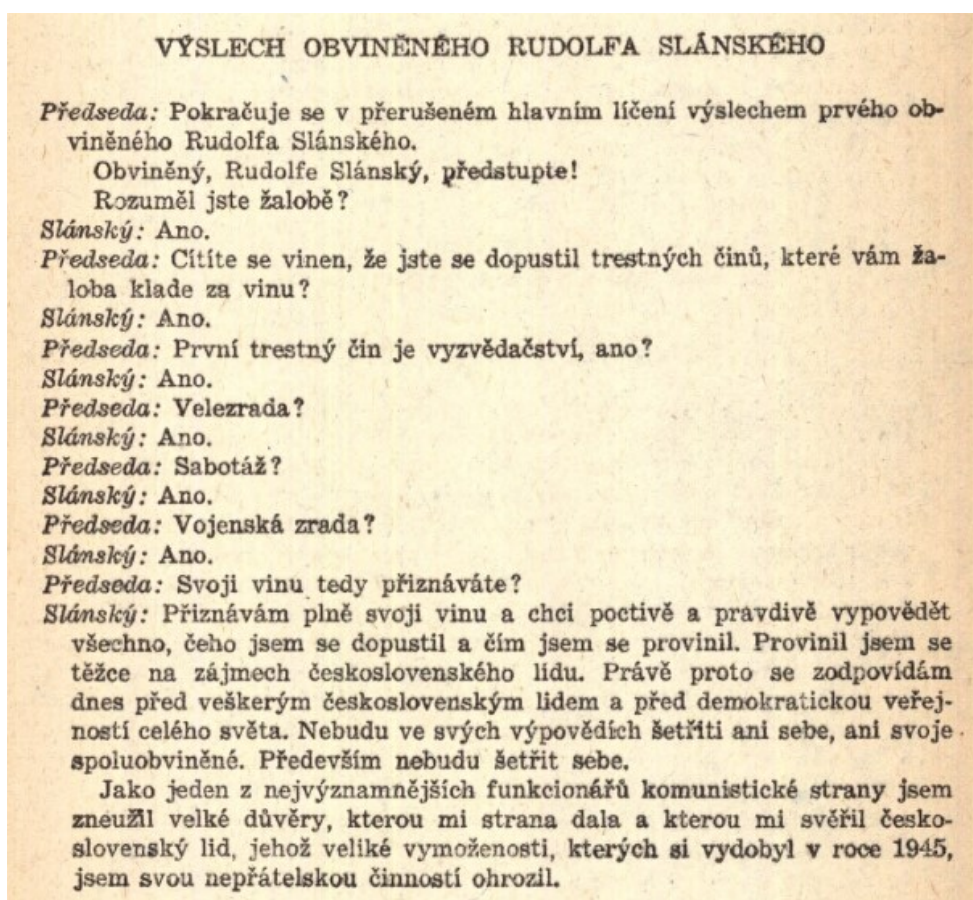
²⁸⁹ Milada HORÁKOVÁ, *Dopisy Milady Horákové. Pankrác 24. – 27. 6. 1950, Praha 1990, s. 65–67.*

ohromně vyrovnal. – Mám už dohráno opona se spouští, ale už se zase nový kus začíná. Ať je v něm však jen slavný a vítězný hrdina – žádná už tragédie! Mám Vás tolik, tolik ráda. Libám Vás a tisknu. Jsem v mysli a modlitbách jen a jen u Vás. Hrála jsem to snad špatně, ale myslela jsem to poctivě. To mi můžete věřit. Jsem pokorná a odevzdaná do vůle Boží – tuto zkoušku mi určil a já jí procházím s jediným přáním: abych splnila zákony Boží a zachovala své čestné lidské jméno. Neplačte – neteskněte moc – je mi to takhle lepší než pozvolna umírat. Dlouhou nesvobodu už by mé srdce nevydrželo. Takto se rozletím zase do polí a luk, strání a k rybníkům, na hory i v nížiny. Budu zase nespoutaná, a ten klid a mír. Dejte mi ho – bylo toho tolik, co bylo nutno překonávat – chci už jít. Nebraňte mi svým nářkem. Musíte teď žít také za mne. Libám Vás, libám. S Bohem – vrátím se ve Vašem synovi nebo dceři. Už se zase vidím nově na světě. Bůh Vás posilni a teď abyste dobře to dítě postavili do světa. Janičko, miláčku, dceruško. Věro, sestřičko má, Pepičku, táto můj, babinko, holčičky Věro, Aničko, Božko a Ty můj zatoulaný, drahý, jediný, krásný muži. Cítím; stojíte tu se mnou. Teď ještě pevný ruky stisk. – Ptáci už se probouzejí – začíná svítat. Jdu s hlavou vztyčenou – musí se umět i prohrát. To není hanba. I nepřítel nepozbyde úcty, je-li pravdivý a čestný. V boji se padá, a co je jiného život než boj. Buďte zdraví! Jsem jen a jen Vaše

Milada

9.2.5 Rudolf Slánský a spol.

1. Zvukové záznamy z procesu s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským uložené v Národním Archivu, dostupné z <https://old2.nacr.cz/fondy-a-pomucky/proces-slansky/>, [cit. 10. 4. 2020].
2. Stručný audiovizuální medailon procesu: <https://www.televizeznam.cz/video/slavedny/den-kdy-zacal-proces-s-rudolfem-slanskym-20-listopad-152092>, [cit. 12. 4. 2020].
3. Úryvek z výslechu Rudolfa Slánského z knihy *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*.²⁹⁰

²⁹⁰ *Proces s vedením protistátního*, s. 47.

4. Titulky z tisku v době probíhajícího procesu se Slánským a spol..²⁹¹

Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským

Chtěli uvrhnout lid do bídy a hladu

Starý nepřítel strany — oportunist a trockista

Škúdcovská činnost v době Slovenského národního povstání

Vytváření protistátního spikleneckého centra

Těžká vina na smrti národního hrdiny Jana Švermy

Spolupráce spiklenců s titovskou agenturou

Zločinecká činnost sionistických organizací

Nepřátelská činnost spiklenců uvnitř komunistické strany

Hněv a opovržení našeho lidu dopadá na bandu vlastizrádců

Cíl spiknutí — likvidovat lidově demokratické zřízení a znovunastolit kapitalismus

Nepřátelské působení proti budování socialistického zemědělství

Celou zemí zní hlas nenávisti a opovržení k bandě špiónů a zrádců

Nejtvrdší trest ať stihne vlastizrádce!

Zbavení zaprodanců, půjdeme rychleji vpřed

Ještě více zvýšíme svou bdělost a ostražitost

J I D Á Š   Z R Á D C E   Z R Ů D A

**S KLEMENTEM GOTTWALDEM
PŮJDEME OD VÍTĚZSTVÍ K VÍTĚZSTVÍ**

Pod vedením soudruha Gottwalda rozdrtíme všechny pokusy špiónů a zrádců - vybudujeme socialismus

Nejtvrdší trest zločincům, kteří usilovali o život soudruha Gottwalda!

SIONISMUS - NÁSTROJ AMERICKÝCH IMPERIALISTŮ

²⁹¹ Lidové noviny, Mladá fronta a Rudé právo z 20. – 27. 11. 1952.

Lid naší vlasti žádá tvrdý trest pomocníkům imperialistických vrahů

Spravedlivě zúčtovat se zločinci!

Pracující žádají spravedlivé potrestání zrádců

Zrádce a špion nemá vlasti

Navzdory nepřátelům a zrádcům půjdeme rychleji vpřed k socialismu

TITOVSKÁ TVÁŘ SLÁNSKÉHO BANDY

**Za zradu vlasti a lidu, za smrt soudruhů Švermy
a Fučíka - smrt imperialistickým agentům!**

Žádáme nejtvrďší trest pro zrádce a záškodníky

**Nechť nejvyšší trest jako železná pěst
dopadne na hlavu zločinců**

Závěrečná řeč státního prokurátora Dr Josefa Urválka

**Jednomyslně zní hněvivý hlas našeho lidu - smrt
imperialistickým agentům!**

Zúčtovali jsme se zákeřným nepřitelem

**Rozdrcení spikleneckého centra v ČSR
je vítězstvím pracujících všech zemí**

**Náš pracující lid vyjadřuje souhlas se spravedlivým
rozsudkem nad zrádci naší vlasti**

Mocný ohlas vítězství čs. lidu nad imperialistickými agenty, špiony a sabotéry

Po rozdrcení špionů a zrádců budeme ještě odhodlaněji pracovat pro šťastný život a mír

PO ODSOUZENÍ BANDY ZRÁDCŮ — SMĚLE VPŘED!

Tisk demokratických zemí o procesu s protistátním spikleneckým centrem v Praze

MOSKVA 21. listopadu (ČTK) — Všechny moskevské listy přinesly zprávu, že v Praze byl zahájen soudní proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Moskevské listy uveřejnily obsáhlé výtahy z obžalovacího spisu.

Také moskevský rozhlas vysílal zprávu o zahájení procesu a přinesl podrobný výtah z obžaloby.

*
VARŠAVA 21. listopadu (ČTK) — Všechny polské listy přinesly v pátek 21. listopadu zprávu o zahájení procesu s protistátním spikleneckým centrem v čele s Rudolfem Slánským. Zprávy uvádějí výtah

z obžaloby, jakož i jména a charakteristiku obžalovaných.

*
BUDAPEŠT 21. listopadu (ČTK) — List »Szabad Népe« přinesl v pátek podrobný výtah obžaloby proti protistátnímu spikleneckému centru, vedenému Rudolfem Slánským. Také ostatní listy, jako »Népszava«, »Magyar Nemzet« a j., přinášejí podrobné zprávy o zahájení procesu a podstatnou část obžaloby.

*
BERLÍN 21. listopadu (ČTK) — Všechny dnešní tisk Německé demokratické republiky věnuje velkou pozornost procesu proti bandě špionů a zrádců v čele s Rudolfem

Slánským. Organ Jednotné socialistické strany Německa »Neues Deutschland« otiskuje zprávu o zahájení procesu a v doslovném znění první část žaloby. Zbývající část obžalovacího spisu otiskne v dalších vydáních. Rovněž všechny listy demokratického sektoru Berlína přinášejí obsáhlý výtah obžaloby.

*
BUKUREŠT 21. listopadu (ČTK) — Rumunský tisk uveřejnil v pátek 21. listopadu zprávu o zahájení procesu s protistátním spikleneckým centrem, vedeným Rudolfem Slánským. Všechny listy otiskly obsáhlý výtah z obžalovacího spisu a jména a charakteristiky obžalovaných.

5. Úryvek z vydaných motáků Artura Londona z ruzyňské věznice:

„Vyšetřování se nekoná proto, aby se zjistilo, je-li obviněný vinen, či ne. Vina je uznána předem a důkazem o ní je rozhodnutí strany o uvěznění. Vyšetřuje se proto, aby se potvrdila správnost tohoto rozhodnutí, tedy vina obviněného. Výslech není výslechem v pravém slova smyslu. Zadržený neví, z čeho je obviněn a nejsou mu kladeny přesné otázky. To přichází později, teprve až když všechny prostředky zklamou, a ani pak v plném rozsahu. Nejprve zadrženému přikážou, aby mluvil o své protistranické a protistátní činnosti. Každá námitka obviněného proti tomuto příkazu, vycházející ze skutečnosti, že přece žádnou nepřátelskou činnost neprovozoval, je označena za špatný postoj, za snahu pokračovat v protistranickém boji tam, kde by bylo namístě čestné přiznání. Vyšetřovatelé učiní závěr, že mají co do činění s obzvláště zarputilým zadrženým a chovají se k němu přirozeně velmi tvrdě. Tak tvrdě, jak jsem nikdy předtím nezažil. Vyšetřovatel sám nezná přesné body obvinění zadrženého. Myslí si, že má před sebou zločince, kterého odhalila strana, a že záleží jen na jeho vytrvalosti, aby ho donutil přiznat se ke všem spáchaným zločinům. Vyšetřovatelé jsou povětšinou primitivní lidé bez jakéhokoliv vzdělání. Nemohou pochopit něco, co se stalo jiné politické situaci nebo v zahraničí, to je pro ně nemožné.“²⁹²

6. Karikatura procesu na stránkách časopisu Dikobraz: „Tak tenhle netvor se nám přisál na lodní šroub...!“²⁹³

²⁹² Artur LONDON, *K pramenům doznání: motáky z ruzyňské věznice z roku 1954*, Brno 1997, s. 27.

²⁹³ Dikobraz VIII, 1952, č. 50.

Bdělost pracujících překazila plány zločinců

ČESKÉ BUĎEJOVICĚ (Od našeho zpravodaje) — V živé paměti mají dělníci, mistři a technici závodu Koh-i-noor v Českých Budějovicích dobu, kdy E. Löblovi a celé té smečce zrádců v čele s Rudolfem Slánským se dařilo rozkrádat národní majetek.

Dobře si pamatuje soudruh Duchoň, soudružka Johnová a mnoho pracujících, jak neznámí lidé — vybavení doporučeními Löbla a jeho spřeženců — čmouchali kolem mlýnů a kádí na přípravu naší kvalitní tuhy i kolem dalších technologických postupů. Otravovali a vyzvídali, aby mohli ukrást pracujícím lidu jeho zkušenosti.

»Dobře jsme dělali, že jsme jim ukazovali co nejvíce,« řekl někdo v tažárně tuhy závodu, když při pondělní odpolední směně se ze závodního rozhlasu dozvěděli z výpovědi zločince Evžena Löbla, že šlo o záškodnickou akci proti našemu průmyslu. A nejen zkušenosti chtěli ukrást pro kapitalistické nepřátele. I deset nových tužkárenských strojů by již pracovalo pro izraelské fabriky a s nimi spřežené americké monopoly, nebýt bdělosti komunistů v závodě.

Mistopředseda závodní organizace KSC soudruh J. Dvořák, který jako zámečník na montáži těchto strojů pracoval, vypráví: »Nešlo nám na rozum, proč se mají nové stroje vyvézt, když sami pracujeme se starými. Vždyť to bylo proti zdravému rozumu. Stroje už byly sice zabalené, ale když na naše hlasy nepřicházela odpověď, nechali jsme si je. A dobře jsme udělali.«

Pracovníci závodu Koh-i-noor v Českých Budějovicích vyjádřili své rozhořčení v resoluci, ve které žádají nejtvrdší trest pro celou smečku škůdců. Jako odpověď na záškodnickou činnost zvýšil dělníci, mistři a technici závodu úsilí, aby proměnili ve skutek své závazky — splnili plán čtvrtého roku pětiletky do narozenin soudruha Stalina a v nadplánované akumulaci dosáhli do konce roku 6,800.000 Kčs. Splněním svých závazků dají pádnou odpověď i imperialistickým paličům války, v jejichž žoldu pracovala Slánského banda.

²⁹⁴ Rudé právo z 27. 11. 1952.

8. Doboýý plakát s tématikou procesu s vedením protistátního spikleneckého centra:²⁹⁵

²⁹⁵ *Neboltai* [online], dostupné z <http://www.neboltai.org/> [cit. 5. 3. 2020].

9.2.6 Měnová reforma 1953

1. Dobové titulky, úryvky a obrazový materiál z Rudého práva:²⁹⁶

**Rána kapitalistickým živlům
a spekulantům**

**Pracující měst i venkova jednotně schvalují provedení
měnové reformy a zrušení lístkového systému**

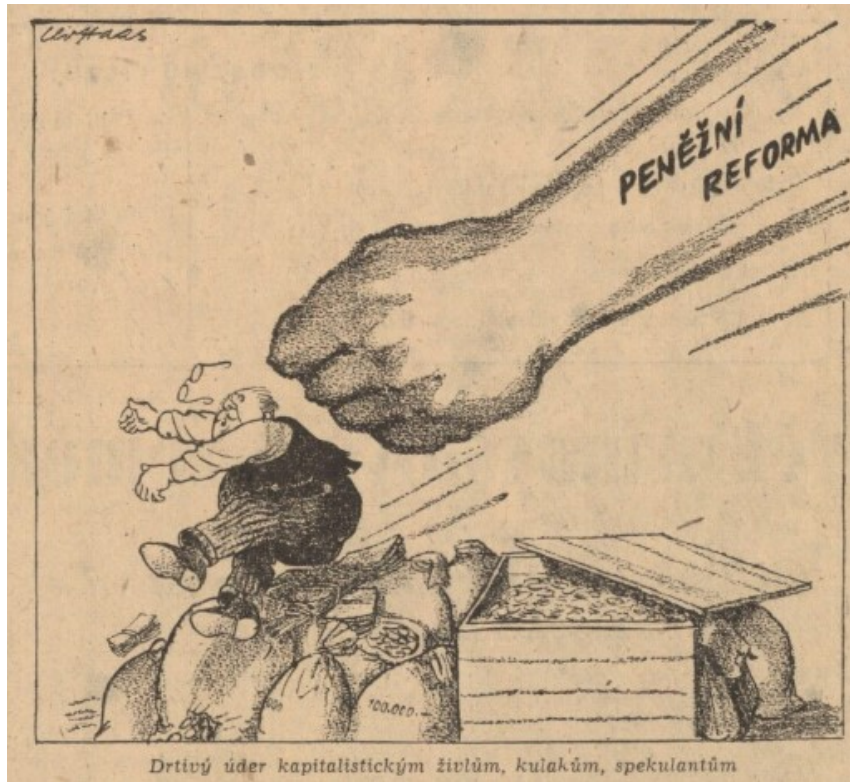
**Opatření strany a vlády - veliký krok k dalšímu
rozvoji našeho hospodářství**

**Zvýšená kupní síla československé měny prostředkem
dalšího růstu životní úrovně pracujících**

Strhli jsme masku kulakům a spekulantům

NEBUDOU JIŽ OKRÁDAT PRACUJÍCÍ

**PENĚŽNÍ REFORMA - ROZHODNÝ ÚTOK
PROTI ZBYTKŮM BURŽOASIE**

²⁹⁶ Rudé právo z 1.–8. 6. 1953.

Před výkladem

Stojí v hloučku u „Pramene“
rozčilená paní.

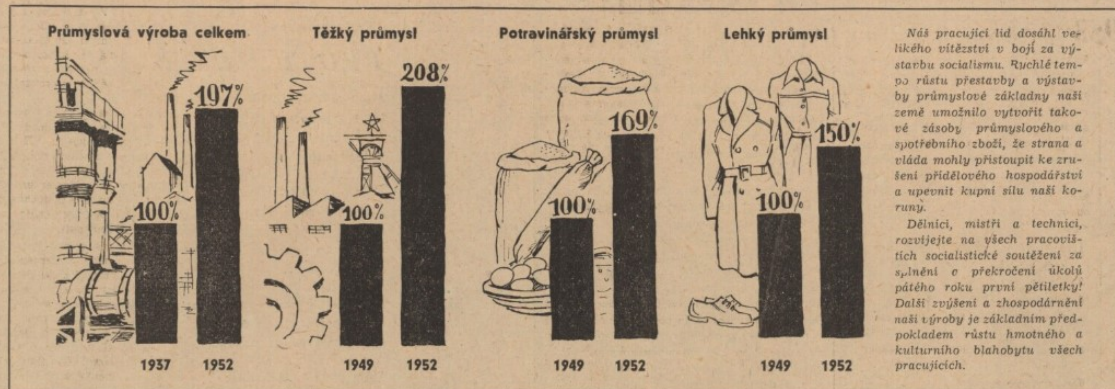
Její hrud se mocně klene,
div jí šlak nerani.

Já jsem vždycky zvyklá byla
na své postavení
šunky nejméně čtvrt kila
sníst na posezení.

Abych se šla utopit —
praví — smutek v lici —
tu teď mohou kupovat
jenom pracující.

Jak teď mám žít, to bůh suď,
bez pečených selat.
Teď, když mám na něco chuť,
to abych šla dělat.

JDĚME DÁLE A JEŠTĚ RYCHLEJI TOUTO CESTOU!

REFERÁT PRACOVNÍCH SIL

PO MĚNOVÉ REFORMĚ: Ale panstvo, už zase ve frontě?

Kreslil K. Vaca

Ukázka nových zveřejňovaných maloobchodních cen:

1. Ceny potravinářského zboží (v Kčs).		
		Kčs
Chléb žitnopšeničný a pšeničnožitný	1 kg	2,80
rohlík běžný, hladký 60 g	1 kus	0,40
pšeničná mouka hrubá T 450	1 kg	6,—
pšeničná mouka hladká T 650	1 kg	5,—
zavářkové těstoviny trivaječné volně vážené	1 kg	9,40
ječné kroupy č. 10	1 kg	5,20
hrách velkozrný, žlutý	1 kg	10,—
cukr kostkový	1 kg	14,—
marmeládová směs	1 kg	8,—
zadní maso hovězí s kostí	1 kg	20,—
zadní maso hovězí vykostěné	1 kg	25,—
vepřová pečeně	1 kg	29,40
vuřty	1 kg	23,—
kapr	1 kg	13,—
vepřové sádlo škvařené I. jakosti	1 kg	36,—
margarin stolní, balený	1 kg	24,—
máslo I. jakosti	1 kg	44,—
mléko pasteurisované, egalisované volně nalévané:		
letní cena (od 1. 4. do 30. 9.)	1 litr	2,—
zimní cena (od 1. 10. do 31. 3.)	1 litr	2,40
vejce, kategorie B		Kčs
letní cena (od 1. 4. do 30. 9.)	1 kus	1,10
zimní cena (od 1. 10. do 31. 3.)	1 kus	1,70
brambory pozdní III. standard		
od 15. 9. do 30. 11.	1 kg	0,72
od 1. 12.	1 kg	0,84

KDYŽ PADLA PLENTA

Ze všech krajů republiky přicházejí zprávy o kulacích, kteří vyměňovali vysoké částky v hotovosti, ačkoliv si dosud hráli na chudáky.

Kulak dělal chudáka,
že by dojal kámen.

Pak se plenta svalila,
s přetvářkou je amen.

Tabulka porovnávající ceny volného trhu před reformou a současného stavu po reformě:

	Dříve za 1000 Kčs mohl pracu- jící koupit na volném trhu:	Dnes za 200 Kčs koupí na jediném trhu:
vepřové řízky	3,50 kg	6,50 kg
děbrčinské párky	3,30 kg	6,20 kg
lovecký trv. salám	1,60 kg	4,00 kg
masové konzervy ve vlastní šťávě	3,80 kg	8,50 kg
telecí karbanátek	5,80 kg	12,50 kg
veka na chlebičky	41,7 kusu	62 kusu
pokrmový tuk	2,85 kg	6,95 kg
jedlý olej	2,85 kg	6,45 kg
máslo	2,20 kg	4,50 kg
vejce	95 kusů	167 kusů
cukr krystal	7,10 kg	15,40 kg
rýže	3,30 kg	7,10 kg
mléčný desert v čokoládě	2,— kg	2,94 kg

Příklad dobové propagandy v tisku:

OBÝVACÍ POKOJ 01301-c
dříve 45.900-
příspěvek 9.180-
druhá cena 7.290-
Zelková sniženi - 1890
Zelková sniženi - 1890

Nábytek vystavený ve výkladních skříních je nyní o mnoho levnější. Cena obývacího pokoje je snížena o 1890 Kčs v nové měně.

Veršovaná karikatura o panu Šmelinovi:

Až do vítězného Února mohly kapitalistické živly i spekulanti ve městech i na vesnici pod ochranou reakčních stran hromadit zisky z průmyslových, obchodních a stavebních podniků, které jim zůstaly ještě v rukou, a kořistit z pokoutních prodejů a zatajených zásob, z černého trhu, z rozvrácení zásobování obyvatelstva a z okrádání státu machinacemi v zahraničním obchodě.

Spekulantské živly, využívající velkých rozpětí mezi komerčními (volnými) a přidělovými (vázanými) cenami, obohacovaly se na úkor pracujícího obyvatelstva a nahromadily mnoho peněz ve svých rukou.

Záškodnická činnost Slánského bandy v průmyslu, ve výstavbě, ve vnitřním a zahraničním obchodě též způsobila velké škody financím a peněžnímu obratu státu.

Přebytečné množství peněz v oběhu snižuje kupní sílu koruny i její kurs, brání dalšímu rozvoji národního hospodářství, brzdí i možnost zrušit listkový systém zásobování a přejít k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami.

Ukázalo se, že nelze připustit, aby spekulantským živlům zůstala možnost skupovat zboží široké spotřeby i po zrušení listkového systému. Jako tomu bylo v roce 1950 i začátkem roku 1951.

Proto nyní, kdy před československým státem vyvstal úkol zrušit listky na potraviny a průmyslové zboží, zlepšit zásobování pracujících, rozšířit směnu zboží mezi městem a vesnicí a důsledněji zakotvit zásadu odměňování podle práce, rozhodla vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa, aby byla provedena současně peněžní reforma vydáním nových peněz a stažením starých.

Peněžní reforma zvýší kupní sílu a upevní kurs československé koruny; nová koruna bude mít zlatý obsah. Nebude již dále vázána na americký dolar, který je krisovou valutou a jehož kupní síla stále více klesá. Od nynějška bude její kurs svázán s nejstabilnější měnou světa — sovětským rublem.

Koho peněžní reforma postihla

Skrýš spekulantky Mráčkové z Prahy 9

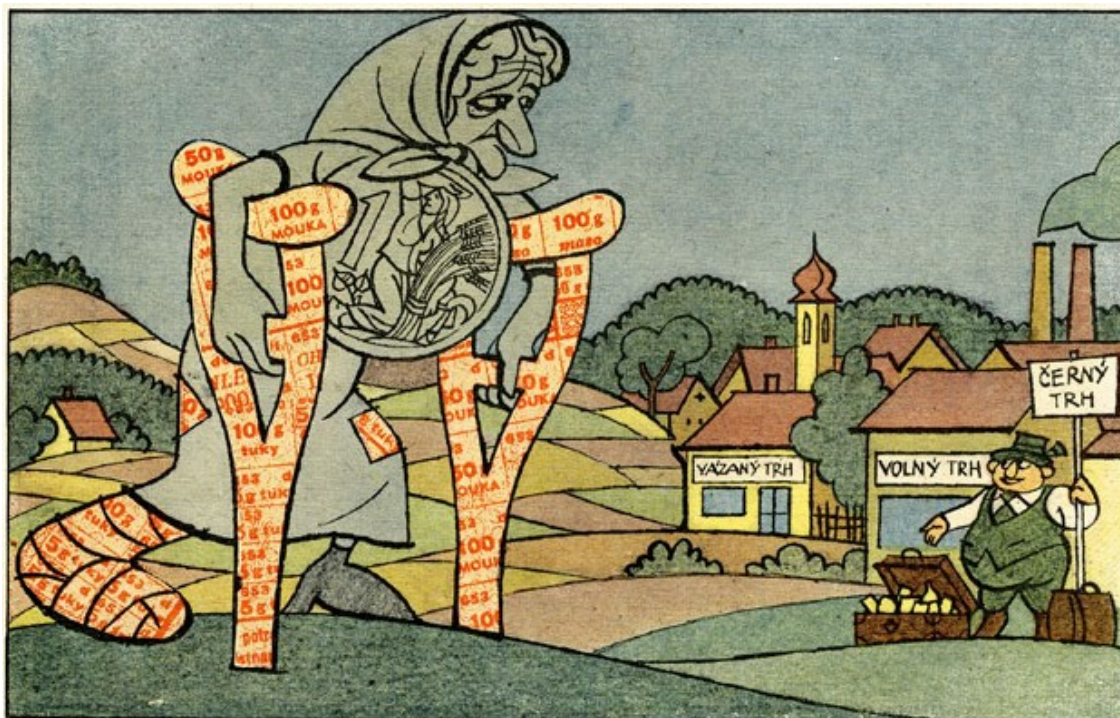
Staré české příslovi pravi, že potrefená husa se vždycky ozve. Ozvali se i potrefení peněžní reformou a zrušením listkového systému — kapitalistické živly a spekulanti. Opatření strany a vlády udělala pořádek na našem trhu tím, že zasáhla zbytky buržoasie a spekulanty, ukryvajcí veliké peněžní částky vytvořila nutné podmínky pro rychlý rozvoj našeho hospodářství. Odvalili jsme balvany na cestě k socialismu. Proto reakce tolik běsní a hledá prostředky, jak zabránit rozsudku, který na ni vykonal dokument strany a vlády.

O co buržoasii a zrádcům na Západě jde? Znovu získat továrny do majetku, vykofisovat nás a stavět si. — jak psal Petr Bezruč ve svých básních — z naší krve a z našeho

potu paláce nad Dunajem. Přiznat své cíle se reakce neodvází, protože zná sílu dělnické péstli a naše rozhodnutí nikdy se nevrátit zpět do bídy a hladu. A tak najednou by chtěla vystupovat jako obránce našich dělnických práv. Z vlka by se chtěl stát beránek, ale dravčí zuby jej prozrazují. Horníci nikdy nezapomněli na Wilczky, Larische, Rothschildy a znají cíle buržoasie, která se jich tak lehce nevzdává.

Spočítali jsme si, co nám zrušení listků a peněžní reforma přinesou. Bohatý trh, pořádek, odměnu podle práce, zvýšení platů, soustavné zvyšování životní úrovně. Budeme si moci v dole vydělat i 4000 korun měsíčně. Za vlády kapitalistů byla průměrná mzda havíře 400 Kčs.

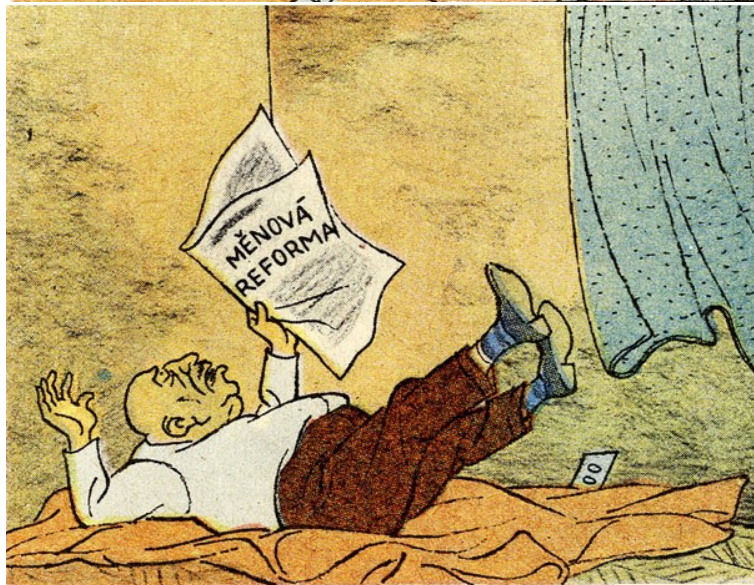
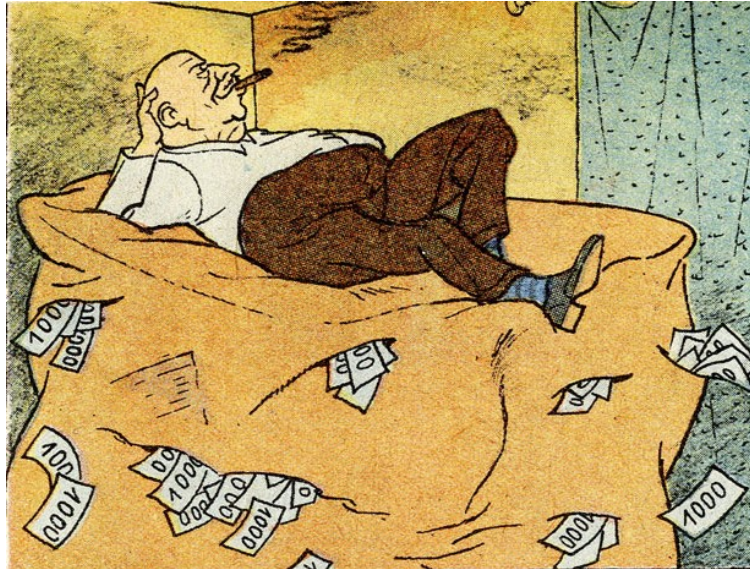
2. Karikatury měnové reformy na stránkách časopisu Dikobraz:²⁹⁷

Kretil J. Malík

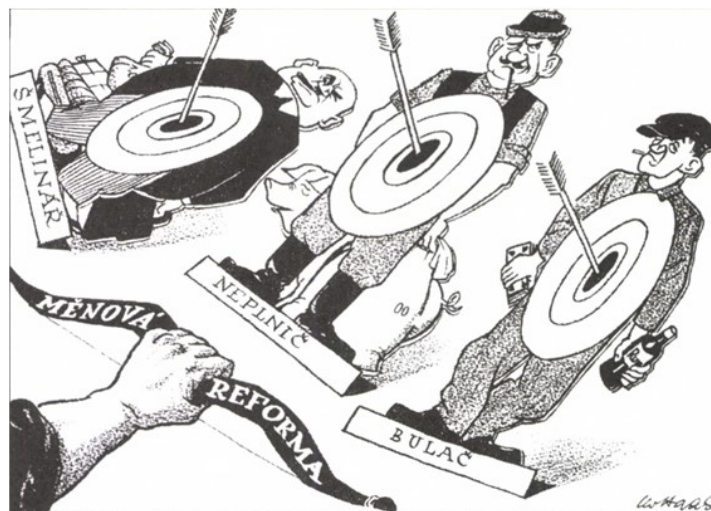
„JÁ JSEM SILNÁ DOST —
ŽÁDNÉ TAKOVÉ BERLE NEPOTŘEBUJU.“

²⁹⁷ Dikobraz IX, 1953, č. 24.

ZTRACENÁ ZÁKLADNA
býv. továrníka Tisícislava Slamníka.

Kreslil J. Žemlička

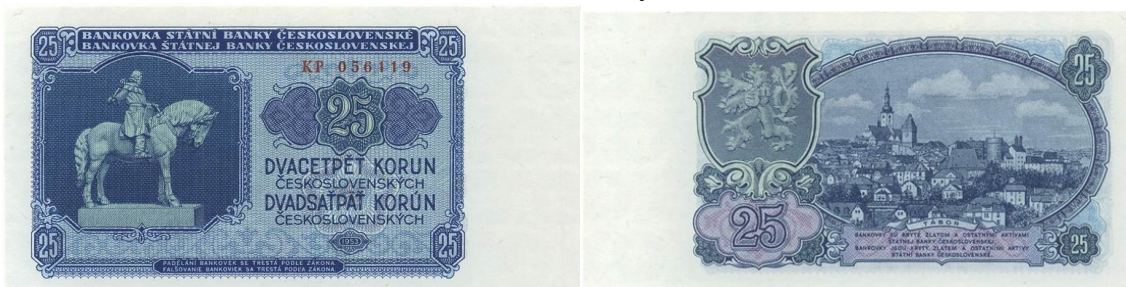
POTREFENÍ

Kreslil L. Haas

3. Československé bankovky platné od 1. června 1953.²⁹⁸

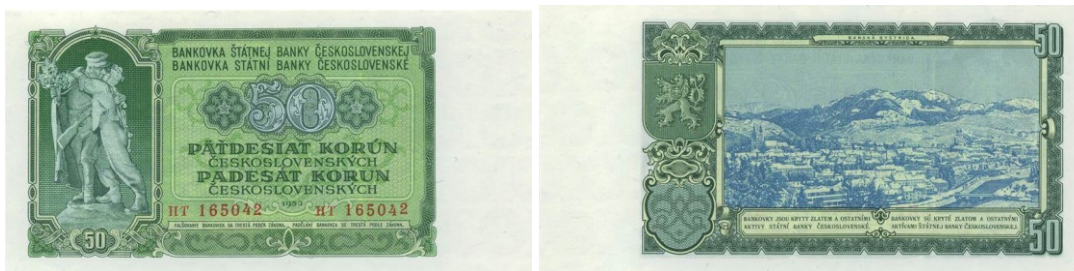

Bankovka 25 Kčs: líc – Jezdecká socha Jana Žižky, rub – Žižkovo náměstí v Táboře

²⁹⁸ dostupné z <http://www.papirovaplatidla.cz/bankovky/statovky-a-bankovky>, [cit. 12. 4. 2020].

Bankovka 50 Kč: líc – sousoší sbratření, rub – Banská Bystrica

Bankovka 100 Kč: líc – pracující lid, rub – Hradčany

9.2.7 Stalinův pomník na Letné

1. Krátký dokument *Pomník lásky a přátelství* (1955)
<https://www.youtube.com/watch?v=1BcwDUw42GM>, [cit. 12. 4. 2020].
2. Dokument *Historie demolice Stalinova pomníku* (2001)
<https://www.youtube.com/watch?v=t7kBAhIaGLM>, [cit. 12. 4. 2020].
3. Položení základních kamenů stavby v Rudém právu.²⁹⁹

Za přítomnosti presidenta republiky Klementa Gottwalda

Slavnostní položení základního kamene k monumentálnímu pomníku J. V. Stalina v Praze

PRAHA 21. prosince (RP)

Za účasti presidenta republiky Klementa Gottwalda, předsedy NS dr. O. Johna, předsedy vlády A. Zápotockého, členů vlády, ústředního tajemníka KSČ R. Slán-

ského, velvyslance SSSR M. A. Silina a diplomatických zástupců zemí lidové demokracie byl ve středu odpole dne slavnostně položen základní kámen k monumentálnímu pomníku generalissima J. V. Stalina v pražských letenských sadech.

Na prostranství před tribunou pro čestné hosty a základním kamenem budoucího velkolepého pomníku zaujali místo dlouhou před zahájením slavnosti jednotky armády, SNB, lidové milice a pražští občané. Ve 14,30 hod. byl fanfárami z Líbuše přivítán prezident republiky Klement Gottwald, jehož na čestnou tribunu doprovodil ústřední tajem-

ník Komunistické strany Československa Rudolf Slánský.

Po československé a sovětské státní hymně zahájil slavnost ministr informací a osvěty V. Kopecký, který řekl, že slavný den 70. narozenin největší osobnosti současných dějin, J. V. Stalina, je pro nás — stejně jako pro všechny národy světa — příležitostí, abychom vyjádřili

svou lásku a vděčnost k velkému Stalinovi za vše, co pro nás vykonal. Pod záštitou presidenta republiky a vlády, přistupujeme k položení základních kamenů historického pomníku. Z vůle lidu všech krajů republiky bude na tomto místě vybudován nejvyšší důstojný pomník, jenž bude nynějším i budoucím

generacím připomínat, že se jménem J. V. Stalina zůstane provázka spjata epocha, v níž náš lid vzal do svých rukou vládu a nastoupil cestu k socialismu. Ministr Kopecký pak požádal předsedu vlády Antonína Zápotockého, aby se ujal slova ke slavnostnímu projevu.

Slavnostní poklep presidenta republiky

Když předseda vlády skončil svůj projev, požádal ministr Václav Kopecký presidenta republiky Klementa Gottwalda, aby jako hlava státu vykonal první poklep na základní kámen pomníku J. V. Stalina. President republiky se nato odebral s tribuny k základnímu kameni a provedl slavnostní poklep, který doprovodil slovy: »Se Stalinem za mír, za socialismus a za štěstí i blaho našeho lidu.«

K prezidentově poklepu se připojili pak další slavnostní hosté.

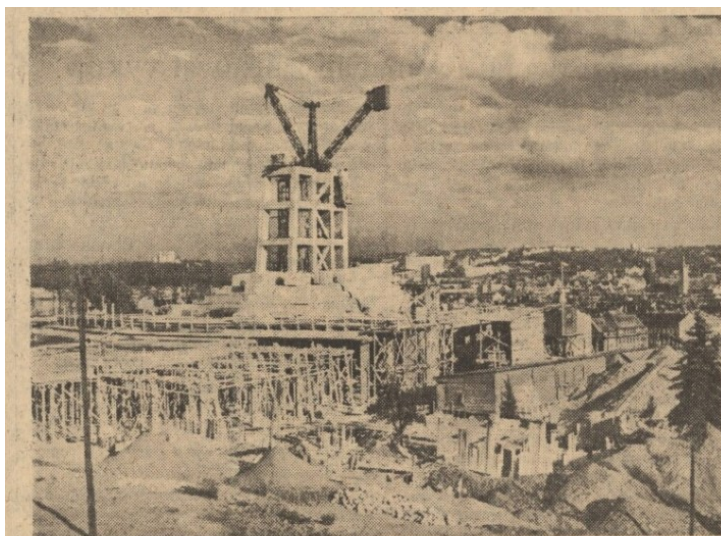
Byl to velvyslanec SSSR M. A. Silin, po něm předseda Národního shromáždění dr. O. John, předseda vlády Ant. Zápotocký, ústřední tajemník KSČ R. Slánský, za ústřední akční výbor Národní fronty ministr E. Šlechta, za slovenský národ ministr Clementis a primátor hlavního města republiky dr. V. Vacek. Primátora dr. Vacka současně ministr V. Kopecký požádal, aby za ÚNV převzal základní kámen pomníku J. V. Stalina do opatrování.

Slavnost položení základního kamene byla zakončena Písni práce.

V základ vloženy jsou 23 kameny, dopravené ze všech krajů naší republiky. Vylomeny v našich horách a lomech, opracovány pílou a umnou rukou našich dělníků, slity v jeden pevný monolit naším cementem spolu s kamenem ze starobyklých základů pražského hradu, který do základu vkládá náš prezident soudruh Klement Gottwald, jsou tyto základy symbolickým znakem nerozborné jednoty našeho českého a slovenského lidu, který pod vedením svého presidenta, žáka a přítele velkého Stalina, navždy se pevně semкнуl a sjednotil v jednotné obrozené Národní frontě, odhodlán pevně podle velkého a záfného vzoru pracujícího lidu Sovětského svazu odpoutat se od staré kapitalistické temnoty, bídy a otročiny, dospět k nové šťastné budoucnosti, dopět k socialismu!

²⁹⁹ Rudé právo z 22. 12. 1949.

4. Ohlas stavby pomníku.³⁰⁰

Pohled na staveniště pomníku J. V. Stalina v Praze na Letné

Prohlížíme-li si novější, krásnější část Prahy, nemůžeme se nezastavit s obdivem u pomníku, který bude sice dokončen až v příštím roce, ale který již dnes vévodí Letenské stráni a je viditelný téměř ze všech částí Prahy. Je to pomník nesmrtelného učitele světového proletariátu, soudruha J. V. Stalina.

Základ pomníku je hotov. Připravuje se sochařská část a upravuje se okolní strán. Zatím ještě pavučiny lešení a buldozermem navršené hromady hlíny obklopují staveniště, ale již světlé kvádry základu dávají tušit monumentálnost pomníku.

Pomník bude symbolem věčného přátelství našeho a sovětského lidu, zpečetěného krví sovětských vojáků, padlých při osvobození naší vlasti. Píní hluboké vděčnosti divají se Pražané na staveniště, kde se za několik málo měsíců vztyčí postava generalissima Stalina v čele sovětských budovatelů komunismu.

Nikdy nezapomeneme slov hrdinných sovětských vojáků, která máme uložena hluboko v srdci: »Tovariš Stalin prikazal osvobodit' Pragu.«

Prahu, která roste do stále krásnější budoucnosti.
J. KRYLOVÁ

5. Odhalení pomníku.³⁰¹

Nad Prahou se majestátně tyčí pomník, který je symbolem nerozborné družby našeho lidu s národem Sovětského svazu

Slavnostní odhalení pomníku J. V. Stalina v Praze

Primátor hlavního města Prahy soudruh A. Svoboda skládá jménem pražského lidu slib o ochraně pomníku. Slavnostně znějí nad Prahou hymny Československé republiky a Svazu sovětských socialistických republik. Do velebných tónů hřmějí salvy z děl. Slavnost skončila. Po schodišti vzhůru vystupuje pražský lid. Přichází vzdát čest a dík veličkému sovětskému lidu, který nám vydobyl svobodu.

Pro nehynoucí paměť těchto sovětských hrdinů-osvoboditelů jsme zbudovali tento pomník. Jím vzdáváme i v této chvíli svoji poctu. A v nejhlubší úctě se skláníme před památkou generalissima Josefa Vissarionoviče Stalina, jenž se jako vrchní velitel vítězné Sovětské armády a jako veliký vůdce sovětského lidu svými osvoboditelskými činy nesmrtelně zapsal do dějin naší vlasti.

³⁰⁰ Rudé právo z 6. 9. 1953.

³⁰¹ Rudé právo z 2. 5. 1955.

6. Nápis na zadní straně Stalinova pomníku.³⁰²

7. Odras stavby v dětském časopise:³⁰³

³⁰² *Svému osvoboditeli*, s. 46.

³⁰³ *Mladý technik* VII, 1953, č. 9.

9.2.8 Mandelinka bramborová

1. Rudé právo 28. června 1950:

Provolání vlády k boji proti mandelince bramborové

PRAHA 28. června (ČTK)

Vláda vydala toto provolání: Naši pracující rolníci a s nimi celý národ denně s radostnou nadějí a starostlivostí opatrného hospodáře přehlíží, jak zraje obilí a jaká bude úroda okopanin a pěstnic a připravují se společně, za srdečné a dělné účasti všeho našeho lidu k druhým žním pětiletky. A právě ve chvíli radostných příprav k zahájení sklizně celooceňní budovatelské práce malých a středních rolníků přicházejí ze západu a jihozápadu republiky zprávy o vážném ohrožení letošní úrody brambor mandelinkou bramborovou.

Tento nebezpečný škůdce bramborových kultur objevil se u nás v nevelikém počtu obcí i v minulých letech. Soustředěnému úsilí rolníků, mládeže, občanů a lidové správy postižených obcí a úsilí vědeckých pracovníků se podařilo za vydatného použití bohatých sovětských zkušeností z protimandelinkového boje a za ochotné, bratrské a několikaleté

účasti sovětských znalců postupně nebezpečného škůdce lokalizovat a nakonec i likvidovat. Již loni bylo ohrožení mandelinkou bramborovou prakticky zdo-láno.

Letos byly pojednou během několika dnů zachváceny mandelinkou bramborovou hromadné a současně všechny západní a jihozápadní oblasti republiky, hraničící s okupačními pásmi západního Německa a mandelinka se z nich šíří i do ostatních oblastí státu. V západních oblastech státu se mandelinka neobjevila jenom na polích, ale i na náměstích, ulicích a domovních dvorech měst a v řadě okresů vyskytuje se převážně okolo cest a silnic. Byly také nalezeny krabičky a lahvičky, naplněné tímto broukem. To všechno je nezvratným důkazem, že nynější mandelinkové nebezpečí nevzniklo a nemohlo vzniknout přirozeným a obvyklým způsobem, ale že nebezpečný škůdce byl k nám dopraven uměle, záměrně a hromadně pomocí mraků a větrů západními imperialisty, jakož i pomocí jejich zrádnických agentů k nám vysílaných.

Tento bezpříkladný útok na existenci našich rolníků a všeho našeho mírumilovného lidu je otřásající obžalobou imperialistů, ohrožujících svět atomovou pumou a používajících v míru stejně podlých a zločinných zbraní, jakých použili nacističtí útočníci ve válce, v otravných plynech a japonští fašisté v epidemických bakteriích. Je to zločinný pokus kapitalistických vykořisťovatelů, snižujících systematicky životní úroveň svého pracujícího lidu, ohrožit proces zvyšování blahobytu pracujícího lidu Československa.

Náš pracující lid odmítne s od-porem a hnusem tento zločinný pokus o zničení úrody a přibije jej před celým kulturním světem na pranýř. Postará se, aby úplně ztroskotal a odpoví na něj velkým a hromadným bojem proti mandelince, zločinně k nám dopravované, a odhalí pravou

tvář imperialistů a válečných stváců a jejich zrádných agentů. Všichni rolníci, celá Národní fronta, všechny národní výbory, všechny organizace jednotných svazů českých a slovenských zemědělců, Československý svaz mládeže, mládež všech škol, ženy, všechny ostatní masové organizace a všichni poctiví občané provedou ve všech okresech a obcích, jež jsou mandelinkou napadeny nebo ohroženy, okamžitě její hledání a hromadný sběr a postarají se, aby na našich bramborových polích nezůstal ani jeden z těchto zhubných škůdce.

Není pochyby o tom, že náš lid co nejrychlejší a nejpečlivější splněním tohoto vlasteneckého úkolu zachrání beze ztrát důležitou plodinu pro naši národní výživu a nepostradatelné krmivo pro živočišnou výrobu, a tím, že upevní republiku, přesvědčí nepřátele o marnosti snah znemožnit nám budovatelské úspěchy a přispěje k posílení mohutné fronty míru, vedené velkým Sovětským svazem.

2. Rudé právo 30. června 1950:

3. Rudé právo 1. července 1950

ZNEŠKODNIT ŠKŮDCE

Mandelinka bramborová je asi 1 cm dlouhý brouk, od hlavy napříč černožlutě pruhovaný. Pochází z amerického Colorada, odkud byla zavlečena do Evropy.

Ve zprávě vlády o tomto škůdci se praví, že do našeho pohraničí přinesly jej větry a mraky. Opravdu stačí, aby letadla, ze kterých je mandelinka shazována, objevila se v blízkosti hranic. Při příznivém větru zanese ji vítr přes hranice: Tak se tento americký brouk objevil na Plzeňsku, Karlovarsku a Budějovicku. Jako odpověď na jeho výskyt organisují se všude skupiny na jeho vyhledávání a také na ničení jeho oranžových larev. Musíme dokázat, že dovedeme odrazit i tento nový útok amerických gangsterů.

GANGSTERI PŘI PRÁCI

Kdo častěji navštěvoval americké filmy, měl příležitost se přesvědčit, že gangsterství patří k podstatě »amerického způsobu života«. Gangsterské způsoby nezůstávají však jen vnitřními záležitostmi Ameriky, ale jsou stále více používány jako prostředek útočné politiky. Zákeřný útok na naše hospodářství pomocí mandelinky bramborové to znovu dokazuje. Záměrnost toho přiznávají i americké časopisy, které potvrzují, že Američané chtějí pomocí různých škůdců ničit zemědělství v cizích zemích.

Tyto gangsterské způsoby amerických imperialistů vyvolávají odpor a hněv všech poctivých lidí na celém světě. My pak musíme udělat všechno, abychom přímo na poli znemožnili šíření tohoto škůdce a zabránili úspěchu tohoto gangsterského útoku.

Ještě více se semkneme v boji proti nepřítelům

Každý poctivý člověk se musí s odporem obrátit od činu spáchaného západními imperialisty, kteří k nám zločinně zavlekli mandelinku bramborovou. Ale špatně kalkulují, domnívají-li se, že ohrožením naší úrody by docílili uskutečnění svých nekalých plánů, že by neúroda mohla podlomit důvěru českého a slovenského rolníka v náš lidový demokratický režim.

Jsou na omylu! My, zemědělci jihočeského kraje, si právě dnes tím více uvědomujeme, jak strašným nepřítelem pracujícího člověka je kapitalistický režim.

Proto dáváme jednu odpověď: Semkneme se ještě více ke společné práci, ke společnému boji proti mandelince. Důsledně prohledáme naše pole a tohoto škůdce vyhubíme. Vyhubíme ji a vymýtíme z naší republiky právě tak rychle, jako každý jiný reakční imperialistický hmyz.

F. KRIVÁNEK,
předseda JZD, Opatovice.

4. Rudé právo 2. července 1950:

Postřik proti mandelince zdarma
PRAHA 1. července (ČTK)
Neodpovědné osoby rozšiřují zprávy, že za ošetření 1 ha při akcích hubení mandelinky bramborové bude od rolníků vybírán poplatek 2000—3000 Kčs.
Úředně se sděluje, že všechny tyto zprávy jsou smyšlené a proti osobám, které je rozšiřují, bude podle zákona zakročeno.
Všechny náklady spojené s hubením mandelinky bramborové jsou hrazeny z veřejných prostředků.

Další důkazy o zločinném pokusu imperialistů

Dalším dokladem toho, že mandelinka k nám byla záměrně zavlečena záškodníky, vyslanými západními imperialisty, je skutečnost, že je nacházena na místech, kde se obvykle nevykytuje. Tak na př. v Křivcích byl největší nález brouků učiněn podél silnice na Teplou. V Černošíně našli mandelinku na lukách, ve Skupči na krmné řepě, kde daleko široko nejsou zasázeny brambory a ani loni v těchto místech nebyly.

To jsou pádné a jasné důkazy o zločinnosti nepřátel naší republiky, kteří záškodnickým způsobem chtěli takto ohrozit živu našeho pracujícího lidu. Lid však je na stráži, zničí tohoto škůdce a ještě více zvýší své budovatelské úsilí.

5. Báseň s tematikou mandelinky bramborové:³⁰⁴

TÝDENNÍ ROZHLÁSEK

MANDELINKA BRAMBOROVA

I.

Mračí se krise nad Kapitolem,
kde Mister Dollar dumá o vybojích
a bádá, koho poslat do pole;
najít ho — těžké, sám jít — to se bojí.

Meč rozbil by si o železný štít,
tož nejpodlejší zbraň mu není cizí:
sám mor, chtěl by nás morem zamořit,
sám hmyz, posílá na nás spoluhyzy.

Ubráníme si úrodu i zem,
je marné hrozit, nahlodávat, svádět;
nohama škodnou žoužel rozšlapem
a ruce podáme dělníkům na západě.

II.

Že neprodali jsme se za konzervy,
že nastoupené cesty nechcem vzdát se,
dodal nám promptně brouky, larvy, červy
šlechetny, jasný americký vládce.

Až tedy budem hubit mandelinky,
vzpomenem na ten dobročinný mumraj,
napíšem každé na hřbet mezi linky:
Dodala nová Trumanova UNRRA.

Václav Laci na

✽

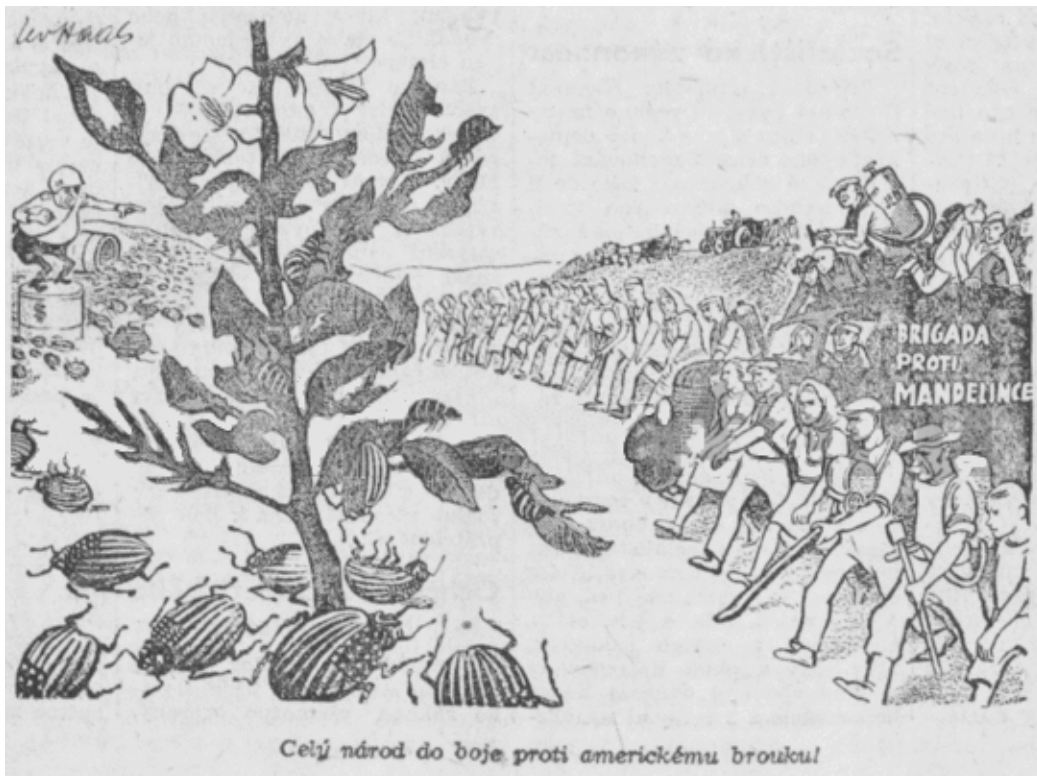
³⁰⁴ Lidové noviny ze dne 15. 7. 1950.

6. Rudé právo 27. září 1950:

Marná byla snaha amerických imperialistů, kteří chtěli zničit naše bramborová pole mandelínkou. Bohatá úroda brambor byla zachráněna za pomoci sovětských odborníků a plně naložené valníky odvázejí ji denně do hospodářských družstev. Také na státním statku v Průhonících se radují z dobré sklizně.

7. Rudé právo 12. července 1950:

8. Rudé právo 8. července 1954:

Aby se předešlo nebezpečnému rozmnožení mandelinky bramborové a ztrátám na výnosech brambor, vyzývá ministerstvo zemědělství všechny pěstitele brambor, pracovníky národních výborů, agronomy STS a státních statků, členy všech složek Národní fronty, zejména Československého svazu mládeže, školní mládež a ostatní obyvatelstvo vesnic a měst, aby se v neděli 11. července t. r. zúčastnili v plném počtu hromadných prohlídek bramborových porostů, organizovaných zemědělskými odbory ONV v rámci akce »Den boje proti mandelince bramborové«.

Při hromadných hledáčkách je bezpodmínečně nutné prohlédnout všechny porosty brambor v obci, tyčí označit místa výskytu mandelinky a škůdce úplně vysbírat. Jen tímto důsledným opatřením se zabrání zakuklení larev a rozšíření další, ještě silnější generace mandelinky bramborové.

Není pochyby o tom, že náš lid co nejrychlejším a nejpečlivějším splněním tohoto vlasteneckého úkolu pomůže zlikvidovat nebezpečného škůdce, mandelinku bramborovou, a zachrání beze ztrát dobrou úrodu brambor pro výživu národa.

Aby bylo dalšímu šíření mandelinky bramborové zabráněno, její výskyt omezen a sklizně brambor zachovány, je bezpodmínečně nutné odhalit a vysbírat v nejkratší době škůdce v ohniscích, ohniska označit a chemicky ošetřit.

V příkaze se ukládá prohlédnout za účasti všeho obyvatelstva v obcích veškeré bramborové porosty na území kraje, označit tyčkou nalezená místa výskytu mandelinky bramborové a úplně vysbírat škůdce, od pondělí 12. července t. r. zajistit za pomoci letadel, pozemních strojů a přístrojů důsledné chemické ošetření všech napadených a s nimi sousedících bramborových porostů, v místech výskytu larev třetího a čtvrtého vývojového stadia zorganizovat kromě toho systematickou desinfekci půdy sirouhlikiem.

Pracovníci, pověřeni kontrolou hledáčky v obci, podají o výsledku zprávu ONV.

Také ostatní škůdci zemědělských plodin, zejména cukrovky, chmele a ovocných stromů, nesmějí zůstat bez povšimnutí.

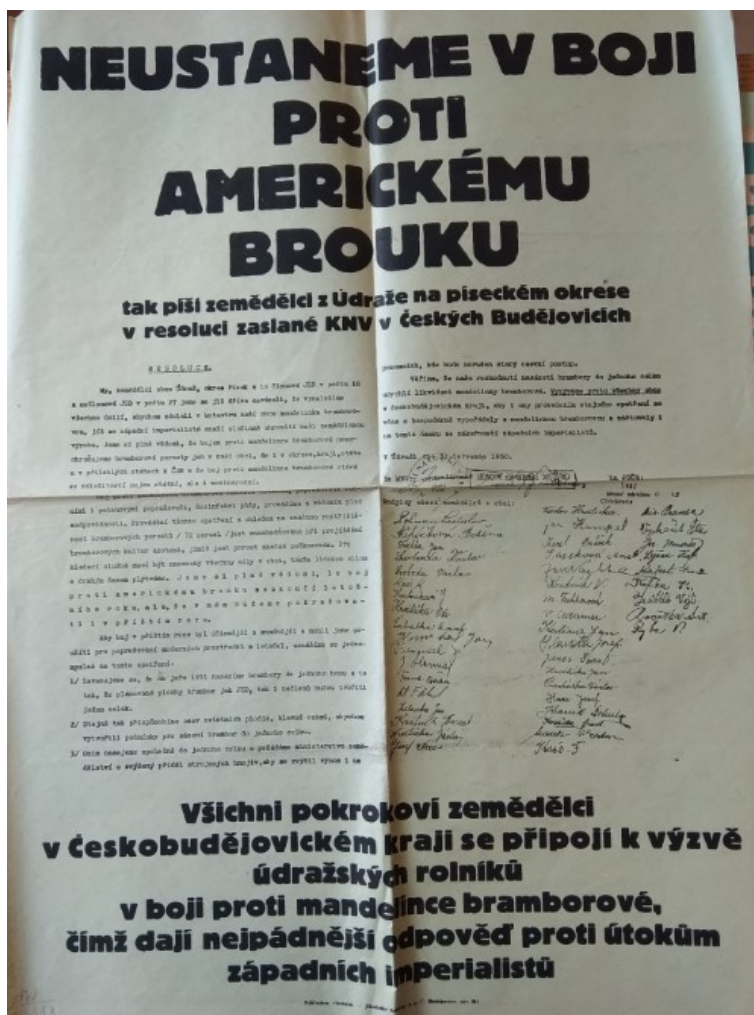
9. Odras boje s mandelinkou bramborovou v dětské literatuře³⁰⁵:

Celé leporelo je po přihlášení dostupné z <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/propaganda-v-boji-proti-americkemu-brouku/>.

³⁰⁵ O. SEKORA, *O zlém brouku*, titulní strana.

10. Příklad plakátu, který využívá lidových rezolucí k boji proti mandelince bramborové.³⁰⁶

³⁰⁶ SOKA ČB, f. Sbirka plakátů, inv. č. 315, k. 79.

BRAMBOR VZDORUJÍCÍ MANDELINCE

Nejnebezpečnější nepřítel bramborů – mandelinka – množí se s ohromnou rychlostí. Samička může dát za léto více než třicetmiliónové potomstvo. Mandelinky mají neobyčejně tuhý život, obejdou se několik měsíců bez potravy. Zaryté v zemi mohou spát až rok: mandelinky, které utonuly v mořské vodě, ožívají, když je vlny vyvrhnou na břeh. Mandelinka je žravá jako kobylka a rychle ožírá bramborové keře. Živí se i jinými příbuznými rostlinami: modrými baklažány, blínem, rajskými jablíčky.

Po prvé byla mandelinka objevena asi před 100 lety ve státě Colorado (USA). Brzy nato se rozšířila po celém americkém kontinentu a všude ničila bramborová pole. Z Ameriky byla mandelinka zavlečena do Francie, kde úroda brambor ihned prudce poklesla. V době druhé světové války se tento „americký dar“ objevil v Anglii, Itálii, Holandsku, Švýcarsku a v jiných zemích.

V létě loňského roku shazovali američtí diversanti mandelinky nad územím Československa a Německé demokratické republiky.

V USA, kde bez ustání roste nezaměstnanost a milióny lidí hladovějí, házejí se brambory do moře, neboť tak je to pro magnáty z Wall Streetu výhodné. Pokusy jednotlivých amerických učenců o vypěstování takových druhů brambor a rajských jablíček, které by vzdorovaly mandelince, zůstaly neúspěšné. Sovětští vědci prostudovali brambory daleko lépe a důkladněji než Američané. Není proto náhodné, že ve světové botanice jsou mnohé druhy brambor označovány jmény sovětských učenců. Sovětští selekční-mišurinci vědí dříve, nežli přistoupí ke křížení, jaké vlastnosti budou mít hybridy a jak je třeba v nich posílit jejich užitečné vlastnosti. V důkladné práci sovětských botaniků „Selekce brambor“, která byla počtena Stalinovou cenou prvního stupně, jsou osvětleny cesty správného a rychlého vypěstování brambor s libovolnými žádoucími vlastnostmi. Na základě těchto zkušeností byly v Sovětském svazu vypěstovány v nejkratších lhůtách fytoftorovzdorné a rakovině vzdorující druhy brambor. V přítomné době pracují sovětští

učenci na vypěstování druhů, které by vzdorovaly mandelince.

Je dávno známo, že mandelinka se vyhýbá divokému bramboru, avšak nepodařilo se zjistit příčiny tohoto zjevu. Později bylo zjištěno, že v jednom z druhů tohoto divokého bramboru je obsažen rostlinný jed demissin, který lidem neškodí, ale na mandelinku účinkuje zhojbně.

Sovětští učenci se rozhodli, že zkříží tento druh divokého bramboru s kulturními druhy, aby tak získali hybridy, vzdorující mandelince. Ale jak si ověřit, vzdorují-li nově získané druhy mandelince, je-li v bramborových listech obsažen demissin? Vždyť v Sovětském svazu se mandelinka nevyskytuje.

Vědečtí spolupracovníci Ústavu biochemie A. N. Bacha při Akademii věd SSSR, doktor biologických věd S. M. Prokošev, E. I. Petročenko a V. U. Baranovová, vypracovali prostý a pohodlný způsob, jak zjistit přítomnost demissinu.

Listy se zavaří jako čaj a do získaného nálevu se přimíchají speciální chemické látky. Zbarví-li se při tom nálev do zelena, znamená to, že v bramborových listech je obsažen demissin, t. j. že brambor je odolný vůči mandelince. Z tisíce bramborových hybrid, získaných tímto způsobem, vyberou se nejcennější exempláře a budou se rozmnožovat. Demissin byl objeven ve všech druzích brambor vzdorujících mrazu a fytoftorám, i když v mnozstvích menších než u bramboru divokého. Je tedy možno učinit i tyto druhy odolnými vůči mandelince tím, že v nich bude potřebný obsah demissinu pomocí křížení dostatečně zvětšen.

Po dlouhou dobu nebylo jasno, proč mandelinky požírají rajská jablíčka méně ochotně než brambory. Vyšlo najevo, že v listech rajských jablíček je obsažen tomatin, látka, která je svými vlastnostmi blízká demissinu. Rajská jablíčka budou pro mandelinku nepoživatelná, bude-li v nich zvětšen obsah tomatinu.

Není pochyby, že sovětští učenci úspěšně vyřeší úkoly, spojené s vypěstováním „mandelinkovzdorných“ druhů brambor a rajských jablíček. Podle „Nauka i Žizň“

MANDELINKA BRAMBOROVÁ

je největší škůdce bramborů

Ve všech evropských zemích se bojuje proti tomuto škůdci. I naše zemědělství vás volá do pohotovosti. Naučte se mandelinku bramborovou poznávat. Všimněte si dobře jejího vyobrazení. Jakýkoli výskyt i podezření z výskytu mandelinky bramborové hlase ihned MNV. Všechna opatření, jež vám byla uložena, provádějte svědomitě a s největší odpovědností.

YONALO MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

SVĚDĚK PRAHA

13. Krátký propagandistický film s tématem „amerického brouka“, dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=sUB146pkVCU>, [cit. 12. 4. 2020].

³⁰⁹ Mateřídouška VII, 1950, č. 1.

9.2.9 Další materiály s tematikou mediální propagandy

9.2.9.1 Poštovní známky z období 1948–1958 s propagandistickou tematikou³¹⁰

9.2.9.1.1 Rok 1948

5. výročí smlouvy ČSR – SSSR: postavy dělníků

9.2.9.1.2 Rok 1949

- a) 1. výročí únorových událostí
- b) 2. všeodborový sjezd: dělník u stroje; stavební dělníci

- c) 9. sjezd KSČ: dělník při práci, pracující; žena při žních

³¹⁰ všechny vyobrazené motivy poštovních známek pocházejí z Katalogu poštovních známek Československa 1945–1992, dostupné z <https://www.filaso.cz/katalog-csr2.php> [cit. 25. 8. 2019].

d) 25. výročí úmrtí V. I. Lenina

e) 70. výročí J. V. Stalina

f) Den horníků: horník s rotační vrtačkou; samohybná vrubovka; středověcí horníci

g) Dětem: dělník s dítětem; žena s dítětem

9.2.9.1.3 Rok 1950

a) 5. výročí osvobození Československa: dělníci; milicionáři na Staroměstském náměstí; sovětský tankista; obnova továren; pamětní deska Košického vládního programu; rub a líc medaile hrdiny práce; důlní rypadlo s lopatou; zemědělec

b) Den československé armády: horník, voják a zemědělec; sovětský a československý voják

9.2.9.1.4 Rok 1951

a) 30 let KSČ: partyzán a sovětský tankista; dělník; Gottwald a Stalin; Marx, Engels, Lenin a Stalin

- b) Den československé armády: piloti; poddůstojník v uniformě; tankista; vojáci při slavnostním průvodu

- c) Den horníků: horníci při práci; socha horníka, Lánská akce

- d) Mezinárodní den žen: dělnice při práci; průvod žen; žena řídící traktor

- e) Hory patří pracujícím – rekreace ROH: zotavovny Morava, Sůlov, Špindlerova Bouda

- f) 1. československý sjezd obránců míru

g) 1. pětiletý plán: výrobní hala; lis

h) Socialistické zemědělství: rozorávání mezí; chov dobytka; pásový traktor

9.2.9.1.5 Rok 1952

a) 4. výročí Vítězného února: svářeč; odpich vysoké pece; krakovací zařízení

b) Den horníků: nakládání rubaniny; důl Petr Bezruč v Ostravě; korečkové rypadlo

c) 1. máj

d) Mezinárodní den dětí: skupina pionýrů; pionýři a svazák

e) MDŽ: dělnice a pracovnice v zemědělství f) Světový týden mládeže: horník, voják a svazačka

9.2.9.1.6 Rok 1953

a) Den československé armády: husitský bojovník; rudoarmějec; horník a standartar; naftové těžní pole

b) Stavby socialismu: Slapská přehrada; svářeč při budování hutí; Nová huť v Kunčicích

c) MDŽ: praporečnice

d) Měsíc československo–sovětského přátelství:

Hradčany a Kreml

d) Socialistické zemědělství: traktor a secí stroj; kombajn

9.2.9.1.7 Rok 1954

a) Měsíc československo–sovětského přátelství: sovětské zemědělství; sovětský průmysl

b) Povolání: stavební dělník; horník; hutník; chemik; soustružník; textilní dělnice; voják; zdravotní sestra

9.2.9.1.8 Rok 1955

- a) 10. výročí osvobození: děti s rudoarmějcem; dívka vítající rudoarmějce; tankista; pomník J. V. Stalina

- b) Den československé armády: voják s rodinou; tank T34

- c) Stavby socialismu: sídliště Poruba v Ostravě; vlakový viadukt u Dlouhé Loučky; Růžinský viadukt; Bujanovský tunel

9.2.9.1.9 Rok 1956

2. pětiletý plán 1956–1960: Slapská přehrada; havíř s důlním kombajnem; první panelový dům v Bratislavě; kombajn; Nová huť v Ostravě

9.2.9.1.10 Rok 1957

celostátní sjezd JZD: žena se snopem obilí

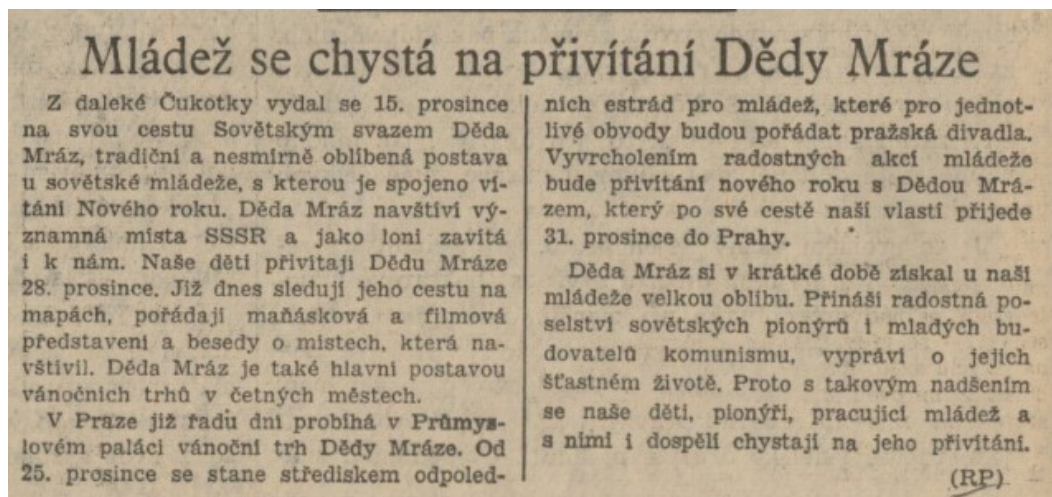
9.2.9.1.11 Rok 1958

11. výročí Vítězného února: kolo korečkového velkorypadla; obilní kombajn; příslušníci lidových milicí

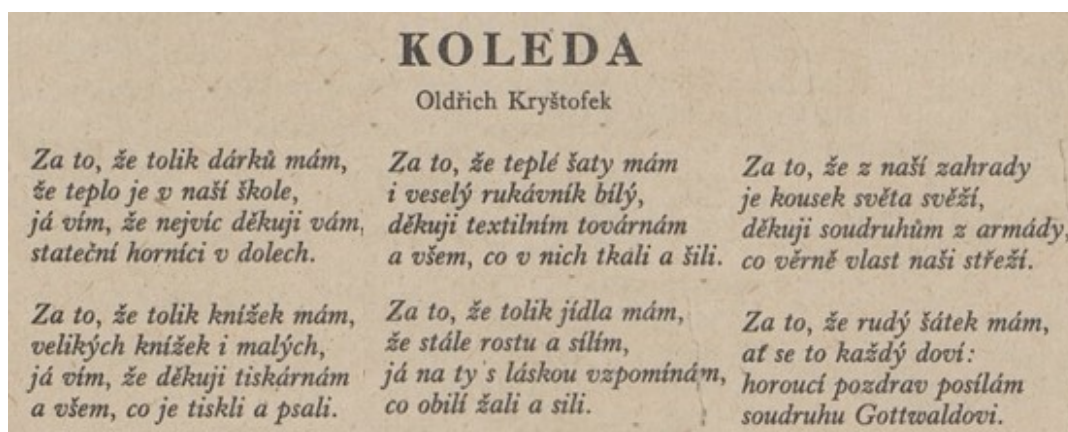

9.2.9.2 Vánoce

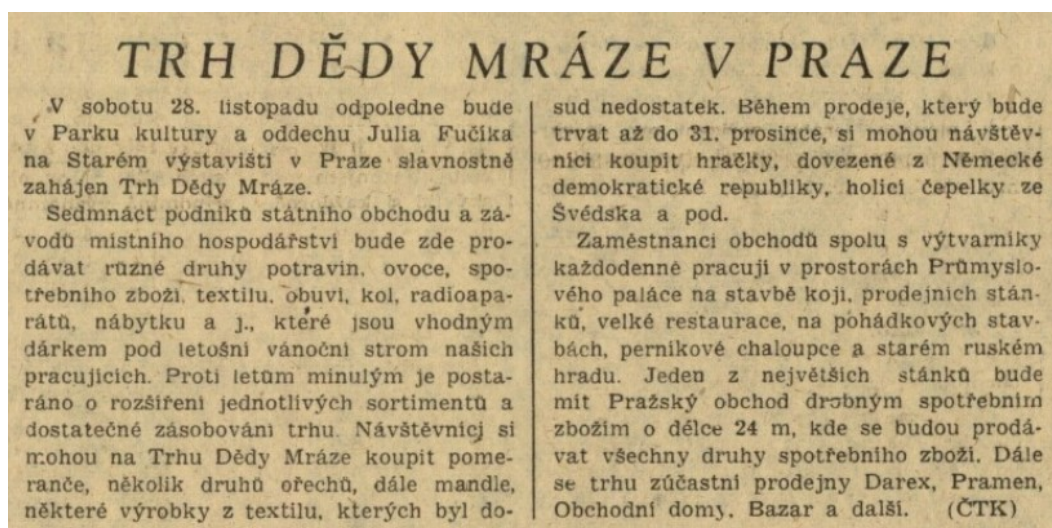
1. Vánoční rozhlasový projev Antonína Zápotockého z 21. prosince 1952, dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=72yxNER7Dhk>, cit [21. 12. 2019]
2. Rudé právo 17. prosince 1952

3. Mateřídouška VII, 1950, č. 7–8

4. Rudé právo 26. listopadu 1953:

Ljusja bydlí v Moskvě. Je ještě malá a spí v postýlce se sítí. A nad postýlkou visí kalendář, se kterého táta každý týden trhá jeden lístek. Jednoho dne se Ljusja zeptala:

„Tatínku, proč jsi otrhal celý kalendář? Podívej se, zůstal už jenom jeden lístek.“

„To nevadí,“ řekl tatínek, „brzy bude nový rok!“

„Nový?“ podivila se Ljusja. — „A kam se poděje ten starý?“

„Nikam se nepoděje. Odejde — a bude to!“

Ljusja byla zvědavá na to, jak starý rok odchází. Rozběhla se k oknu. Ale okno bylo plné ledových květů. Ljusja našpulila rty, přiložila k nim dlaně do trubičky a začala dýchat na sklo.

„A tatínku, kdo to maluje ty květy na skle?“

„To dědeček Mráz!“

„Jaký dědeček Mráz?“

„Copak nevíš?“ divil se tatínek.

„Daleko, daleko v lese, v ledovém zámku žije dědeček Mráz . . . V kožichu, s dlouhým vousem, s holí . . .“

„S holí?“ divila se Ljusja. „To je tedy zlý, ne?“

„Co tě napadá!“ rozesmál se tatínek. „Je moc hodný. Každý rok nosí dětem dárky . . .“

„A mně taky přinese?“ zeptala se Ljusja.

„Přinese, když budeš hodná.“

„Ó, já budu hodná!“ slíbila Ljusja. Byla tolik zvědavá na dědu Mráze, který žije někde daleko, daleko v lese, ve studeném ledovém zámku.

A od té chvíle byla Ljusja opravdu hodná. Jedla všechno, poslouchala i zuby si čistila. A co se nestalo? Jednou, když tatínek nebyl doma, otevřely se dveře a do pokoje vešel . . . děda Mráz!

Ljusja ho hned poznala. Měl bílý kožich, vousy i hůl — všechno tak, jak říkal tatínek. V ruce držel zelený stromek. Zaklepal holí o zem a řekl dutým hlasem:

„Buď zdráva, holčičko Ljusjo! Protože jsi byla tak hodná, dostaneš ode mne ten nejhezčí stromek, který vyrostl v mém lese.“

Děda Mráz se shýbl, aby postavil stromek na zem, ale vtom se rozevřely šosy jeho dlouhého kožichu a maličká Ljusja zespodu zahlédla tatínkovy tmavomodré proužkované šaty a žluté šněrovací střevíce.

Poskočila a vykřikla:

„To vůbec není děda Mráz! Je to táta! Ano, je to táta!“

„Vida ji, nic jí neujde!“ usmál se tatínek. „Přece mě poznala!“

„Ale tebe ne, to tvoje boty jsem poznala!“ smála se Ljusja.

Byla ráda, že je to tatínek, ale přece jen by byla ráda viděla opravdového dědu Mráze, který žije v ledovém zámku.

A tak ji druhý den tatínek zavedl na slavnost do velkého světlého sálu se sloupy. Uprostřed se pomalu otáčel ohromný stromek, celý ověšený svítícími žárovkami. Pod ním stál děda Mráz a dělal kouzla: dupne nohou — a už je tu Sedý vlk, mávne rukavicí — přiletí pták Ohnivák . . .

Ljusja, celá šťastná, pobíhala kolem stromku. Dlouho se tam veselila. Když vyšli na ulici, byla už noc. Ale světla bylo všude jako ve dne. Na náměstí, pod širým nebem, stál zasněžený stromek a pod ním děda Mráz rozveseloval lidi . . .

Celá Moskva jen zářila, všude stály vánoční stromky a pod každým — veselý dědeček Mráz . . .

Když přišli domů, začala se Ljusja vyptávat:

„Tatínku, a který z nich je opravdový?“

„Všichni jsou opravdoví!“ odpověděl tatínek.

„Ne, ale který žije v lese v ledovém zámku, víš, jak jsi říkal?“

„V lese?“ divil se tatínek. „Ale jdi, Ljusjo, to je jen taková pohádka!“

„Pohádka?“ Ljusja zklamaně protáhla obličej.

„Ano, pohádka! Ale z toho si, dcerko, nic nedělej! Vždyť v životě je přece líp než v pohádce. Jen se podívej, kolik je kolem radosti, stromků, kolik dědů Mrázů!“

„To máš pravdu, že líp!“ řekla Ljusja. „V pohádce je děda Mráz jen jeden, a v životě — ach, to jich je!“

Ljusja ulehla do své postýlky se sítí a spokojeně usnula.

6. Ohníček III, 1952, č. 9:

7. Rudé právo 25. prosince 1953:

8. Mateřídouška X, 1953, č. 5:

9. Štědrovečerní večere na Západě, Rudé právo 25. prosince 1959:

9.2.9.3 Kolektivizace zemědělství

1. Rudé právo 16. prosince 1950:

2. Dobové plakáty:³¹¹

³¹¹ Neboltai [online], dostupné z <http://www.neboltai.org/> [cit. 5. 3. 2020].

1 Chceš se dřít zas jako loni od svítání do noci?

2 Pracuj raděj dohromady, traktor vezmi k pomoci!

3 Dej si pozor na boháče, chce ti škodit, chce tě zmást!

4 Dodej městům na koláče, posilíš mír a svou vlast!

**DĚLNÍK ZA ROLNÍKA
ROLNÍK ZA DĚLNÍKA**

Zajistíme výživu národa a blahobyt vesnice!

JAK CHCEME ŽÍT NA NAŠÍ VESNICI?

Jak by to chtěli kapitalisté a statkáři? Jak by to chtěli američtí imperialisté?

NE!

Nechceme znovu dřít na statkáře, nechceme nové dluhy, okeuce a dražby jako za předmnichovské republiky!

NE!

Nechceme vypleněnou vesnici, nenávidíme esesáky a americké kanibaly, kteří vraždí korejské ženy a děti!

Jako žijí sovětské kolchozníci? Jaká je proto naše cesta?

ANO!

Chceme jako oni bohatě a kulturně žít, společně pracovat pro blahobyt a štěstí naší vlasti!

JZDI!

Za pomoci dělníků vybudujeme moderní družstevní zemědělskou velkovýrobu!

Díky straně a vládě dělníků a rolníků je rozkvět a štěstí vesnice v našich rukou!

3. Propagandistické plakáty:³¹²

³¹² SOkA České Budějovice, fond Sběrka plakátů, inv. č. 315, kart. 79.

4. Rudé právo 5. června 1953:

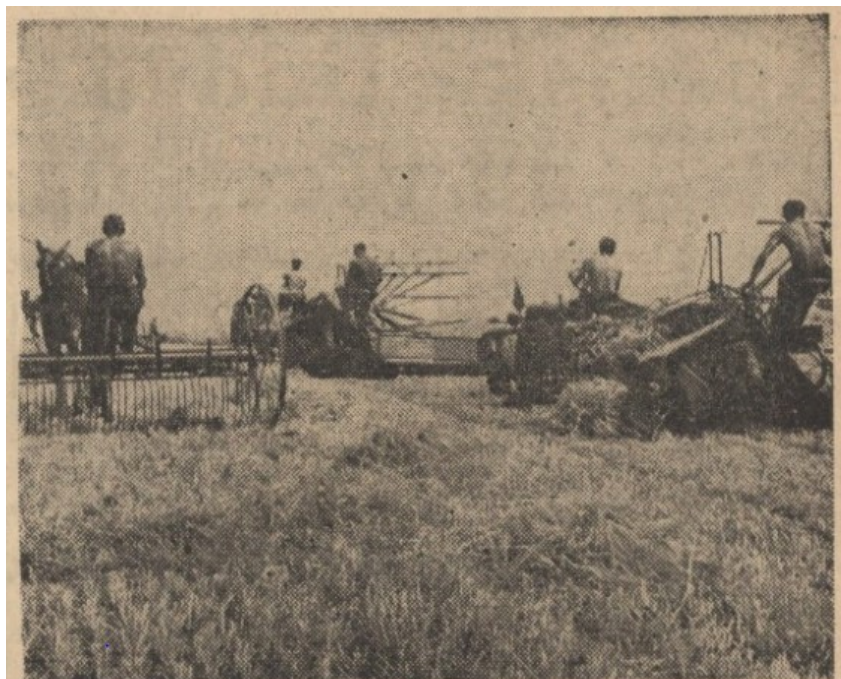
5. Rudé právo 17. července 1953:

6. Rudé právo 9. července 1951:

JZD - cesta k bohatému stolu všeho lidu

7. Rudé právo 12. července 1950:

Zkušenosti z práce našich JZD dokazují, že společná práce rolníků a společné využití strojů na polích, kde obilí dozrálo, nejvíce urychluje průběh žni. Společnou práci rychle a beze ztrát provedená sklizeň je nejlepším příspěvkem našich rolníků k upevnění světového míru.

8. Rudé právo 9. září 1955:

V RATIBOŘI ROZORALI MEZE

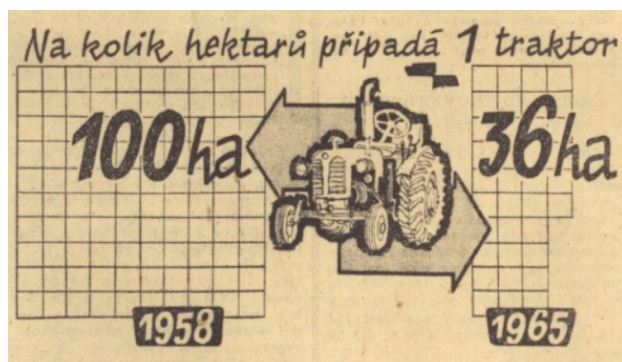
ČESKÉ BUDĚJOVICE (Od našeho zpravodaje) — V kronice obce Ratiboř na Milevsku bude neděle 4. září zapsána jako historický den. Za doprovodu hudby pohnula se řada vyzdobených traktorů směrem k Braníšovicům, aby rozoraly meze, jež dosud dělily jednotlivá pole.

Na více než 100 hektarech, na nichž začali v Ratiboři společně hospodařit, již příštím

rokem budou pracovat traktory se samovazy a kombajny.

Před lety za kapitalismu prosoudil rolník Šimák v Ratiboři půl statku jen kvůli mezím. A ještě nedávno se tu dva sousedé pro meze pohádali. Ale letos ve žních již v Ratiboři dělali společně. Přes nepřízeň počasí jim šla práce ve žních dobře. Družstvo také splnilo dodávky chlebového obilí.

9. Rudé právo 10. prosince 1959:

10. Rudé právo 13. června 1950:

11. Soubor karikatur s tématikou kolektivizace v časopise *Dikobraz* s připravenými pracovními listy, dostupné po přihlášení z <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/karikatury-dikobrazu-s-tematikou-kolektivizace/>, [cit. 23. 2. 2020].

12. Soubor karikatur s tématikou kulaků, dostupné z <https://www.ustrcr.cz/uvod/citanka-kolektivizace/ikonografie/dobove-protikulacke-karikatury/>, [cit. 23. 2. 2020].

13. Dobové filmy s tématikou kolektivizace zemědělství:

Vzbouření na vsi (1949)

Cesta ke štěstí (1950)

Slepice a kostelník (1950)

Neobyčejná léta (1952)

Usměvavá zem (1952)

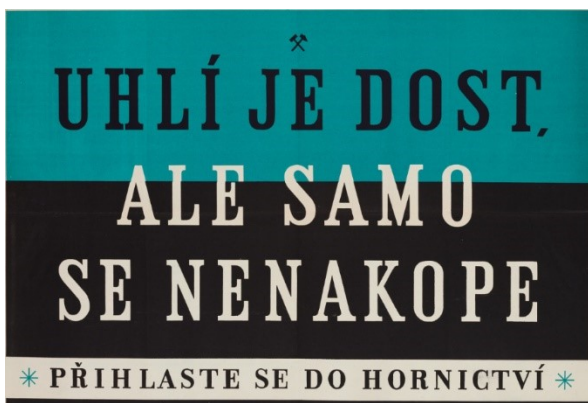
9.2.9.4 Těžký průmysl

1. Dobové plakáty s tematikou hornictví:³¹³

³¹³ *Neboltai* [online], dostupné z <http://www.neboltai.org/>, [cit. 5. 3. 2020].

2. Ukázka dobové propagandy v tisku:³¹⁴

Vpřed, soudruzi horníci, k novým vítězstvím!

*Dokázali jsme to! Dovedeme hospodařit lépe než kapitalisté.
Práce na našich závodech se stala věcí radosti a cti.
Vyrůstá z ní šťastná budoucnost všeho lidu.*

³¹⁴ Rudé právo z 10. 9. 1950 a 28. 10. 1950.

3., „Tak se jdu na vás podívat raději už teď, jak asi odpovíte, až se vás zima zeptá, co jste dělali v létě?“³¹⁵

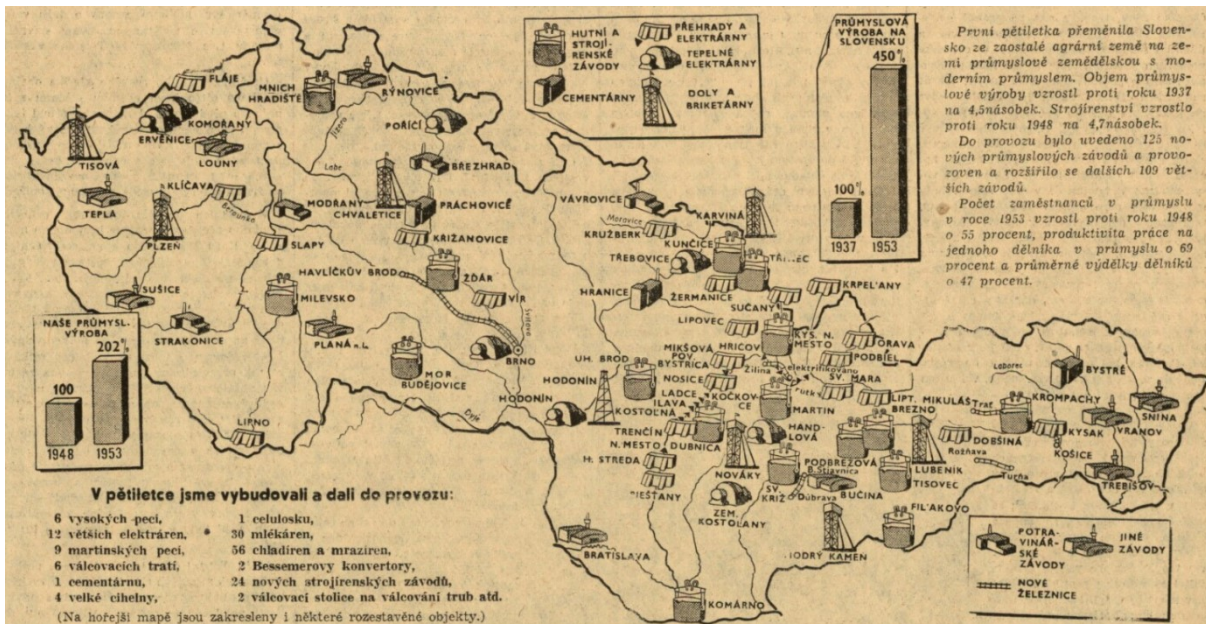
³¹⁵ Dikobraz X, 1954, č. 37.

9.2.9.5 Plánované hospodářství a budovatelství:

1. Dobové plakáty:³¹⁶

2. Mapa staveb první pětiletky:³¹⁷

³¹⁶ Neboltai [online], dostupné z <http://www.neboltai.org/>, [cit. 5. 3. 2020].

³¹⁷ Rudé právo z 18. 4. 1954.

3. Stavba sídlišť v Rudém právu.³¹⁸

4. Ukázka budovatelské propagandy v souvislosti s výstavbou přehrad:³¹⁹

³¹⁸ Rudé právo z 27. 9. 1953.

³¹⁹ Rudé právo z 14. 3. 1959.

5. Veršovaná ukázka hospodářské propagandy:³²⁰

CO MÁŠ DĚLAT, ABY NOVÉ CENY BYLY NAŠÍ PRACÍ PODEPŘENY

Plány, stanovené v dobré víře, nesmí zůstat třetí na papíře. Zkus a poznáš: nemožnost to není: snížit zmetky, zvýšit soutěžení, v polích přidat k práci každou ruku, vyrobit víc zrní, masa, tuků. Zde je ukázáno, jak to musí být, aby vytrvale vzrůstal blahobyt.

6. Zpráva o plnění dodávek z Českobudějovického kraje:³²¹

Kraj České Budějovice hlásí presidentu republiky splnění dodávek

Vážený soudruhu presidente,

oznamujeme Ti s radostí, že Českobudějovický kraj splnil dne 2. září ve 13.40 hodin plán výkupu na 100,07%. Tohoto výsledku bylo dosaženo zlepšenou organizací práce v letošních žních. V masovém měřítku se rozvinula ve vesnicích našeho kraje po příkladu předních JZD společná práce.

Lépe než v minulých letech bylo využito při společné práci velké strojní základny, kterou našim rolníkům dala dělnická třída a znárodněný průmysl. Vesnické organizace a okresní výbory naší strany uplatnily svou vedoucí úlohu a zajistily za aktivní účasti drobných a středních rolníků, s pomocí pracovníků lidové správy a výkupního aparátu urychlené provedení výkupu. Komunisté na vesnicích, ve státních strojních stanicích, státních statech i výkupním aparátu stáli v popředí radostného soutěžení za rychlý výmlat a výkup.

Jen tak mohl být v nebývalé krátké době skončen výmlat a výkup, přestože v našem kraji je sedm pohraničních horských okresů, kde namnoze teprve dozrává oves. Naši rolníci a pracující lid celého kraje vede mimo to po celé léto soustavný boj proti zločinné setbě amerických imperialistů — mandelince bramborové, na jejíž zničení vynakládá mnoho sil.

Zásluhy o úspěšný průběh sklizně a výkupu měla hlavně JZD. V našem kraji je 1183 obcí, z toho v 770 jsou založena jednotná zemědělská družstva nebo jejich přípravné výbory, z toho 169 JZD přijalo provozní řád II. typu a 55 JZD III. typu. Další JZD přijímají provozní řády a žádají o provedení hospodářsko-technické úpravy půdy, která je prováděna za souhlasu velké většiny malých a středních rolníků.

Hospodářsko-technická úprava půdy byla provedena ve 203 obcích na výměře 83.843 ha.

Ve 125 JZD bylo rozoráno 10.550 km mezí a získáno na 800 ha nové orné půdy. V současné době se úprava půdy provádí v dalších 40 JZD a bude dále pokračovat.

Počet členů JZD vzrostl během žni z 9.000 na 16.000. V JZD III. typu se zavádí plánování a odměňování práce podle pracovních jednotek. Ve všech JZD se připravují plány na společné provedení podzimních prací. Budeme nadále přesvědčovat drobné a střední rolníky, o výhodách společné práce v JZD a za jejich souhlasu vytvářet předpoklady pro zavedení pokrokových forem hospodaření v našem zemědělství.

Dokončíme výkup podle uzavřených dodávkových smluv a zabezpečíme sklizeň a dodávku bramborů, jakož i podzimní osev.

To je příspěvek našeho kraje pro výstavbu socialismu v naší zemi a posílení světové fronty míru.

Josef Paleček, vedoucí tajemník KV KSC,
Dr V. Škoda, předseda KNV,
Josef Jann, předseda krajské komise pro zemědělskou výrobu a výkup,
Karel Klecatský, vedoucí krajského závodu UHZV.

³²⁰ Rudé právo z 2. 4. 1955.

³²¹ Rudé právo z 3. 9. 1950.

9. Ukázka budovatelské propagandy na příkladu Českých Budějovic:³²⁴

Mění se tvář krajského města

Druhá světová válka se již chýlila ke konci, když nad Českými Budějovicemi zakroužila americká letadla a začala shazovat bomby. Jedna z nich zasáhla také bývalou budovu Gestapa, v níž zahynuli uvěznění vlastenci. Deset let zůstaly na tomto místě jen zbytky základů.

Nebude však již dlouho trvat, a uvidíme na témže místě novostavbu opravdu nového typu. V přízemí budou obchodní místnosti a další patra budou obydlena. Již ve čtvrtém čtvrtletí letošního roku začnou se někteří občané stěhovat do nových bytových jednotek. A komu mají poděkovat? Všem pracovníkům této stavby, kteří úspěšně plní plán a termín dokončení jistě dodrží. Vždyť i pomocní dělníci mají velké zásluhy na plnění plánu stavby. Ku příkladu soudruzi Vrchota, Mazanec, Davidovič. To jsou lidé, kteří plní svědomitě každý úkol.

Jistě by mohli sloužit vzorem Havelkovi, Fenclovi, Krebsovi, Štochlůvi a Janochovi, kteří nepovažují za nutné dodržovat pracovní dobu. Domnívají se, že stačí úkol splnit buď po pracovní době nebo v noci.

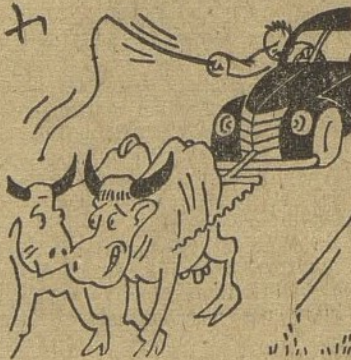
I když jeřáb, který vidíte na obrázku, přišel proti plánu pozdě, přece jeho zásluhou bylo zpoždění plánu vyrovnáno. V lednu byl plán stavby splněn na 48 procent, v únoru na 94 procenta a v březnu na 132 procenta.

10. Všudypřítomné zdůrazňování významu techniky na stránkách Jihočeské pravdy:³²⁵

Ježek řeší problém stálý: ať technika nezahálí!

Inženýre nebo mistře, něčeho se podrž bystře, abys do mlod nepad: vyssavačem takhle klepat,

takhle jezdit autákem, být pro posměch všem lidem! Neděláš to podobně v průmyslové výrobě?

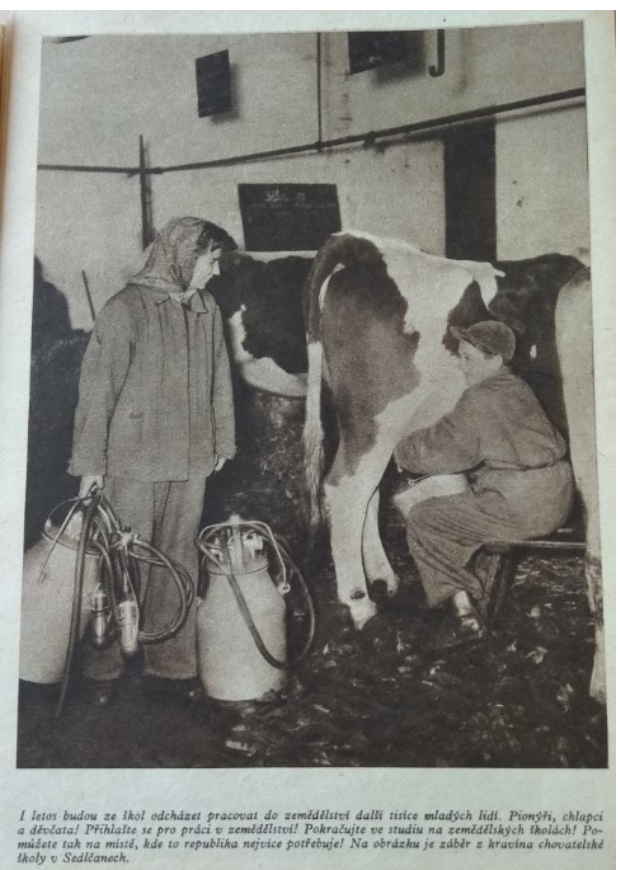
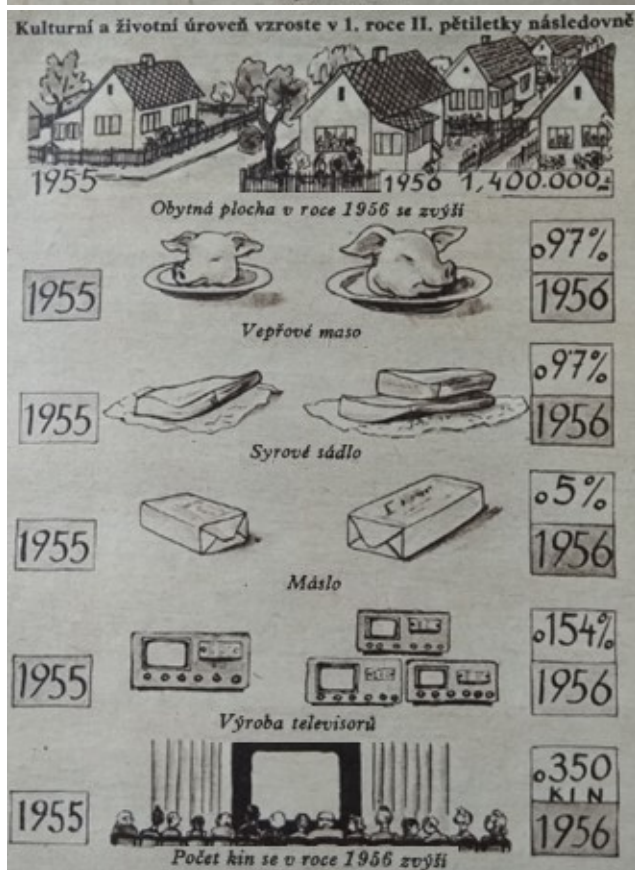
Vynález je dobrá věc, ale platí nakonec: Setři práci dělníků, využivej techniku!

³²⁴ Jihočeská pravda z 15. 5. 1956.

³²⁵ Jihočeská pravda z 15. 11. 1955.

11. Úryvky z brožury vydané ke splnění II. pětiletého plánu:³²⁶

³²⁶ SOKA České Budějovice, fond Sbirka plakátů, inv. č. 92, kart. 46.

9.2.9.6 Volební propaganda

1. Propagandistický článek k volbám do národních výborů v roce 1957:³²⁷

U NEDĚLI VŠICHNI K VOLBÁM:

PRO výstavbu naší krásné vlasti, pro to, aby jižní Čechy byly ještě bohatší, aby se všemu jihočeskému lidu dařilo stále lépe a lépe,	PROTI všem kontrarevolucionářům, kteří nenávidí naši svobodnou vlast, naši demokracii, proti zrádcům národa z mnichovských vysilaček,
PRO další rozvoj průmyslové výroby, pro to, abychom vyráběli stále více, lépe a levněji, aby naše vláda mohla dále snižovat ceny,	PROTI fabrikantům, kterým se stýská po ztracených milionech, proti obhájčům kapitálu, který v minulosti rdousl nás a na Západě rdousí dodnes,
PRO ještě širší rozmach socialistické výroby v zemědělství, pro další stovky nových jednotných zemědělských družstev a tisíce nových družstevníků,	PROTI velkostatkářům, kteří v minulosti ubíjeli a ničili rolníky, posílali na ně exekutory a četníky, proti všem, kteří byli příčinou bídy a zaoštalosti vesnice,
PRO mírumilovnou zahraniční politiku naší vlády Národní fronty, pro mírové soužití všech národů, pro zákaz zbraní hromadného ničení,	PROTI americkým podněcovatelům atomové války, proti pokusům s nukleárními zbraněmi, které ohrožují existenci lidstva, proti nové wehrmacht,
PRO štěstí svých rodin, pro světlou budoucnost dětí, aby vyrůstaly v míru a radosti v chloubu a hrdost národa, v budovatele komunismu,	PROTI hitlerovským hrdlořezům, kterým dávají američtí imperialisté do rukou atomovou zbraň, proti fašistickým generálům, proti bestím z gestapa

2. Volební plakáty k volbám do Národního shromáždění v roce 1954:³²⁸

³²⁷ Jihočeská pravda z 17. 5. 1957.

³²⁸ *Neboltai* [online], dostupné z <http://www.neboltai.org/>, [cit. 5. 3. 2020].

Plakáty zveřejněné v Rudém právu v průběhu volební kampaně v roce 1954:

329

330

³²⁹ Rudé právo z 13. 5. 1954.

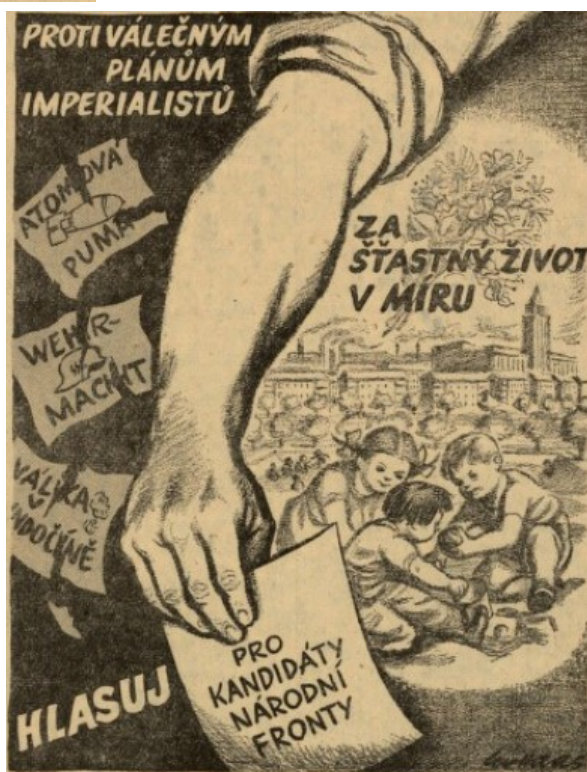
³³⁰ Rudé právo z 23. 10. 1954.

331

332

333

³³¹ Rudé právo z 24. 11. 1954.

³³² Rudé právo z 6. 4. 1954.

³³³ Rudé právo z 14. 5. 1954.

9.2.9.7 Propaganda pro nejmenší

1. Ferda Mravenec a pětiletka na stránkách časopisu Mateřídouška.³³⁴

KOUSKY MLÁDENCE FERDY MRAVENCE
Ondřej Sekora

*Co tu čtu, to k víře není;
celý svět si člověk mění.*

*Žak se suchých větrů zbaví?
Větrolam jim v cestu staví.*

*Kde dřív byly pouště teskné,
malé moře se teď leskne.*

*Kde celý rok zimu mají,
tam teď pomeranče zrají.*

*Sám si také něco zkusím.
Dvě sluníčka mítí musím.*

*Zrcátko — a dobrý nápad . . .
A už je to. — Račte chápat?*

³³⁴ Mateřídouška VII, 1950, č. 4.

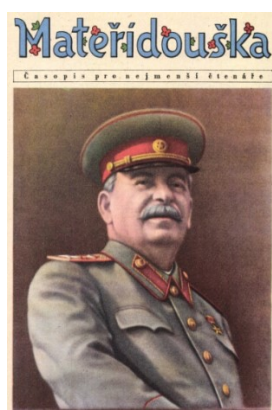
2. Propaganda na titulní straně časopisu Mateřídouška:

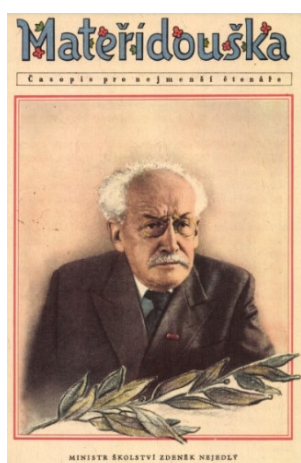
335

336

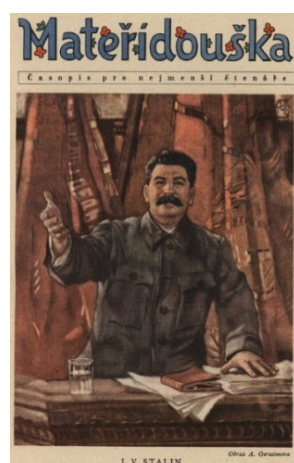
337

338

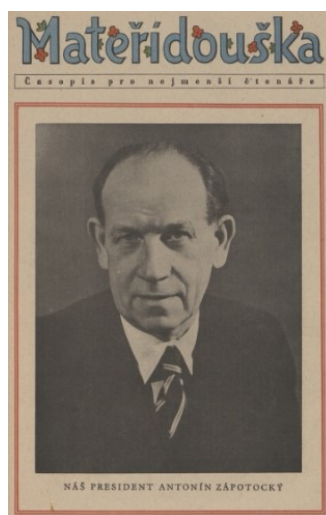
339

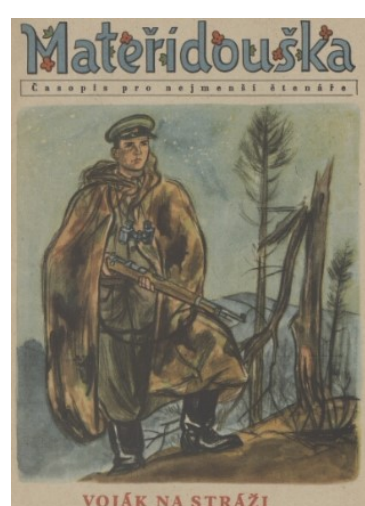
340

341

342

343

335 Mateřídouška VII, 1951, č. 17.

336 Mateřídouška VIII, 1951, č. 2.

337 Mateřídouška VIII, 1951, č. 8.

338 Mateřídouška VIII, 1952, č. 11.

339 Mateřídouška IX, 1952, č. 4.

340 Mateřídouška IX, 1952, č. 6.

341 Mateřídouška IX, 1953, č. 11.

342 Mateřídouška IX, 1953, č. 13.

343 Mateřídouška X, 1953, č. 2.

3. Odras úmrtí J. V. Stalina a K. Gottwalda v časopise Mateřídouška:³⁴⁴

DÍVÁ SE

Jiří V. Svoboda

Tvář soustředěná, pevná, přímá,
jen troška stříbra ve vlasech
a moudré čelo nad očima,
ze kterých láska dívá se.

Tak jsme ho v kinech vidávali
a všechny děti znaly jej.
„Maminko, podívej se, Stalin!“ —
A dneska hlásí: Nežije . . .

Když byla válka a když mámy
chvěly se o každého z nás,
jen v jedno věřily: Je s námi!
A Stalin přišel, přišel včas.

Když zprahla naše zem a v polích
se řídké klásky krčily,
když hrozil hlad a prázdné stoly —
to on nám poslal obilí.

Vždy cestu vpřed nám ukazoval.
A teď ta zpráva: „Nežije . . .“
Ne, nevěříme v její slova,
my víme: Stalin s námi je!

Stalin je v lipě u zahrádky,
je v prvních slovech dítěte,
je v něžném pohlázení matky,
je ve všem krásném na světě.

Když otevírá žačka sešit,
namočí pero v kalamář
a začíná svůj úkol řešit,
sklání se nad ní jeho tvář.

Tvář soustředěná, pevná, přímá,
jen troška stříbra ve vlasech
a moudré čelo nad očima.
Nezemřel Stalin — dívá se.

7. III. 1953

JABLÍČKO OD STALINA

Jiří Běloh

Šestiletá korejská dívka Li Di-Che žila sama s babičkou v podzemní chýši. Byla smutná. Tak smutná jako třešeň na návsi, již zbyla jediná větev po náletech. Maminku Li Di-Che zabil hloubkový letec, když sela rýži, jejich bílý domek rozbořila puma.

Jednou za nimi přišla sovětská žena Marija Ovsjannikova. Babička jí vyprávěla, obě vzlykaly a plachá Li Di-Che se držela babičky za sukni: bála se bílé ženy. Bílí jsou vojáci z Ameriky. Bílý pilot zabil její maminku. Li Di-Che se chvěla jako list osyky.

Když potom babička dovyprávěla, naklonila se přívětivá Marija Ovsjannikova k Li Di-Che. Červené jablíčko jí podala:

„Vezmi si!“

Li Di-Che prudce sklopila víčka a snědou tvář honem zabořila do babiččiny sukně.

„Rekněte své vnučce, že jsem jí dovezla jablíčko ze Sovětské země,“ pravila Marija Ovsjannikova.

Babička si Li Di-Che přitáhla k sobě a vzkaz jí pošeptala korejsky. Chtěla jí k bílé ženě postřít. Ale Li Di-Che se jí vytrhla a utekla poplašeně do kouta chýše.

„Rekněte své vnučce, že jí jablíčko posílá soudruh Stalin,“ dál vlídně naléhala Marija Ovsjannikova.

A tu, jako když sluneční paprsek pohladí třešňový květ a on se rozevře. — Šťastně se Li Di-Che usmála a jablíčko si vzala . . . Jablíčko od Stalina.

Obrázek M. Marešová

TVÁŘ GOTTWALDOVA

Jiří V. Svoboda

Uplynul týden, co jsme dali
smuteční stuhu na obraz,
odkud se dívá soudruh Stalin —
a Stalin dále vidí nás.

A dneska dáváme již druhou . . .
Rasy nám oschnout nestačí,
a před obrazem s černou stuhou
oči se znovu rozpláčí.

Ne, plakat ne, vždyť on se dívá,
on, který říkal: Nedat se,
i když se v očích žalem stmívá!
On, který říkal: Do práce!

Radi, když nevíme si rady,
dál žije v každé ze svých vět —
usměvavý a věčně mladý.
A pevnou rukou velí: Vpřed!

I tam, kam slunce neproniká,
Gottwaldův úsměv zasvitne.
A s láskou hledí na horníka
ty jitřní oči blankytné.

Když v širých lánech traktorista
zasévá s každým zrnkem klas,
tvář Gottwaldova, moudrá, jistá
kývá mu vlídně na souhlas.

Když k sešitu se žačka sklání,
on jako kdyby nad ní stál,
povzbudivě se dívá na ni:
„Tak je to dobře, tak jen dál!“

27. března 1953

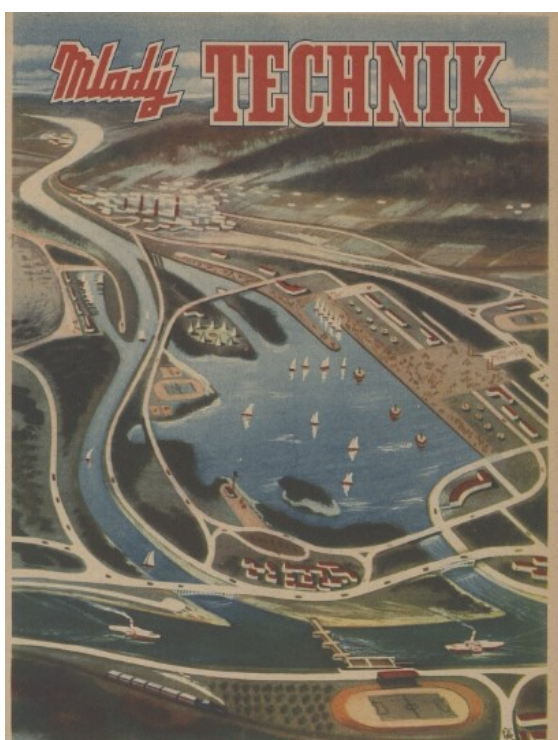

„Učte se poctivě a svědomitě. Každý z vás chce péče něčím být, v něčem vyniknout. Jeden chce být strojívedcem, druhý lékařem, třetí spisovatelem a čtvrtý třeba hodinářem, který by nám udělal nový orloj. Nuže, ničím se nestanete bez učení. Pravda, také vaši otcové nebo strýčkové chtěli něčím takovým být, a mnohým se to nepovedlo. Ale to proto, že jejich rodiče neměli dost peněz na školu nebo proto, že když se vyučili, přišla nezaměstnanost a oni byli rádi, když vůbec nějakou práci našli. Vy se však něčeho podobného bát nemusíte. Vám dává republika a naše nová škola všechny možnosti k uskutečnění vašich nadějí a snů. Ale ovšem — bez práce nejsou koláče. Bohužel, nějaký takový zákon, aby se člověk něčemu naučil bez učení, naše vláda udělat neumí a mohu vám zaručit, že ho nikdo nikdy nevymyslí. Proto, učte se!“

KLEMENT GOTTWALD

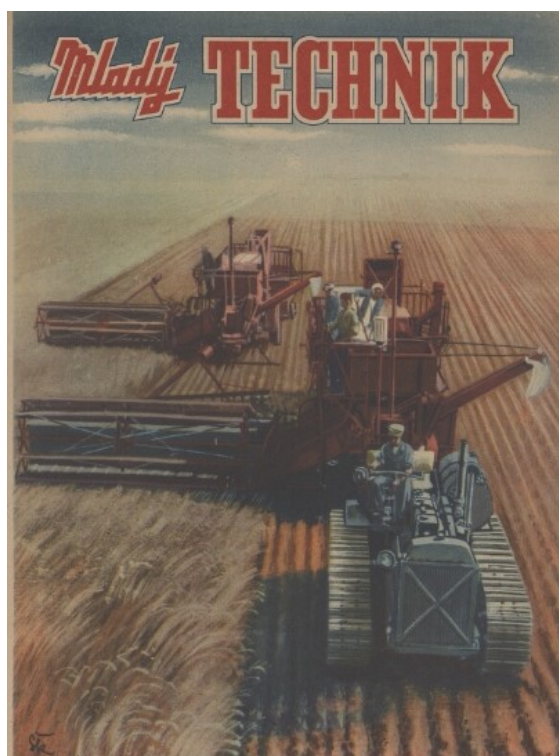
³⁴⁴ Mateřídouška IX, 1953, č. 11, č. 12.

4. Propaganda na titulních stranách časopisu Mladý technik:

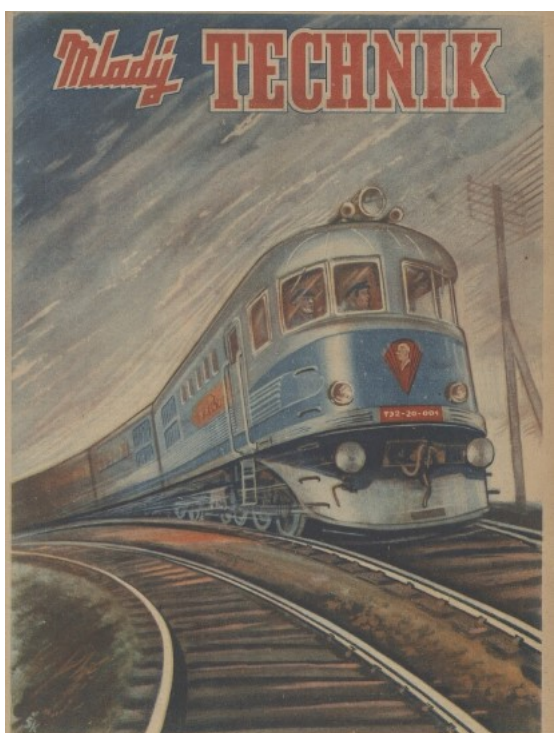
BUDUJEME SOCIALISTICKOU PRAHU
PŘEČTĚTE SI O PLÁNU VÝSTAVBY REKREAČNÍHO STŘEDISKA

345

Mechanisaci zemědělství šetříme rolníkův pot

346

Koleje — tepny pětiletky voláme děvčata do dopravy

347

HUTĚ PILÍŘ NAŠÍ MÍROVÉ VÝROBY

348

³⁴⁵ Mladý technik V, 1951, č. 27.

³⁴⁶ Mladý technik V, 1951, č. 28.

³⁴⁷ Mladý technik V, 1951, č. 32.

³⁴⁸ Mladý technik V, 1951, č. 38.

9.2.10 Užitečné odkazy pro výuku 50. let v Československu³⁴⁹

- Digitalizovaný archiv časopisů na stránkách Ústavu pro českou literaturu, dostupné z <http://archiv.ucl.cas.cz/>.
- Digitální učební materiály, dostupné z <https://dum.rvp.cz/index.html>.
- Moderní dějiny – vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky, dostupné z <http://www.moderni-dejiny.cz/>.
- Padesátá léta na stránkách totalita.cz, dostupné z <http://www.totalita.cz/50/50.php>.
- Pamětní místa na komunistický režim, dostupné z <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/>.
- Portál se vzdělávacími metodikami k pořadu Slavné dny internetové televize Stream.cz, dostupné z <https://www.slavne-dny.cz/>.
- Projekt Paměť národa, dostupné z <https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>.
- Seznam filmů vhodných k výuce moderních dějiny na portálu programu Jeden svět na školách, dostupné z <https://www.jsns.cz/projekty/pribehy-bezpravi/materialy/filmy>.
- Ústav pro studium totalitních režimů – sekce pro školy, dostupné z <https://www.ustrcr.cz/pro-skoly/>.

---

³⁴⁹ všechny odkazy jsou citovány ke dni 12. 4. 2020.

9.3 Modelové pracovní listy

9.3.1 Stalinův pomník na Letné – pracovní list

Stalinův pomník byl ve své době největším skupinovým sousoším v Evropě.
(zdroj obrázku: cs.wikipedia.org)

1. Shlédněte tento krátkometrážní dokumentární film *Pomník lásky a přátelství*, který vznikl při příležitosti odhalení pomníku v roce 1955 a najděte ve filmu odpovědi na tyto otázky:
  - a. Z kolika osob se sousoší skládá?
  - b. Po Stalinově levici stojí _____ a po jeho pravici _____.
Co tyto postavy symbolizují? _____
  - c. Jaká byla celková hmotnost kamenného materiálu dovezeného do Prahy? _____
  - d. Kdo přednesl projev při slavnostním odhalení pomníku? _____
2. Nyní shlédněte dokument *Historie demolice Stalinova pomníku* z roku 2001 a odpovězte na otázky:
  - a. Jak znělo lidové pojmenování tohoto pomníku: _____
  - b. Jak dlouho pomník na Letné stál? _____
  - c. Co bylo příčinou jeho zbourání? _____
  - d. Jmenujte alespoň jednu zajímavost, kterou dokument zmiňuje v souvislosti s rokem 1962. _____
  - e. Co se v současné době nachází na místě zbouraného sousoší? _____

9.3.2 Měnová reforma 1953 – pracovní list

1. Jak se nazývá pomocná věda historická, která se zabývá naukou o platidlech?

_____

2. S pomocí literatury nebo internetu vyhledejte, jak nazýváme sbírání papírových platidel a nauku o nich _____

3. Pozorně prozkoumejte bankovky vydané v roce 1953 a uveďte na jaké historické období kladl komunistický režim důraz: _____

4. Popište, jak se liší současné bankovky od bankovek vydaných v roce 1953. Porovnejte, od jaké nominální hodnoty jsou dnes platné bankovky oproti roku 1953. Má některá bankovka nominální hodnotu, kterou nepovažujete za standardní?

_____

_____

_____

5. Pokuste se navrhnout podobu nových bankovek České republiky. Jaké osobnosti, místa či jiné symboly byste na bankovky umístili?

_____

_____

_____

_____

_____

6. V materiálech z tisku vyhledejte, koho režim obviňoval ze zadržování peněz. Na koho podle tisku reforma dopadla nejvíce?

_____

_____

7. Vypočítejte pomocí údajů o průběhu reformy, kolik peněz získal soudruh Souček po výměně měny.

soudruh Souček – nevyžívá námezdní práci, k výměně donesl 500 Kčs staré měny a na vkladní knížce měl 18 000 Kčs staré měny.

Kolik Kčs nové měny obdržel soudruh Souček po výměně? _____

8. Představte si sami sebe v podobné situaci, kdy se vaše úspory ze dne na den stanou bezcennými papírky. Porovnejte své pocity s názory prezentovanými v soudobém tisku. Myslíte, že tyto názory pravdivě odrážely pocity československých občanů?

9.3.3 Mandelinka bramborová – pracovní list

1. S pomocí internetu nebo entomologického atlasu si vyhledejte základní údaje o mandelince bramborové. Odkud tento brouk pochází? Jak vypadá?
2. Pozorně prostudujte úryvky z dobového tisku a odpovězte na následující otázky. Koho tisk obviňuje z rozšíření mandelinky na našich polích? Jakým způsobem měly být mandelinky údajně šířeny na území ČSR? Jakými způsoby se proti mandelince bramborové bojovalo? Co podle tisku připomínají krovky mandelinky bramborové?

Letos byly pojednou během několika dnů zachváceny mandelinkou bramborovou hromadně a současně všechny západní a jihozápadní oblasti republiky, hraničící s okupačními pásmy západního Německa a mandelinka se z nich šíří i do ostatních oblastí státu. V západních oblastech státu se mandelinka neobjevila jenom na polích, ale i na náměstích, ulicích a domovních dvorech měst a v řadě okresů vyskytuje se převážně okolo cest a silnic. Byly také nalezeny krabičky a lahvičky, naplněné tímto broukem. To všechno je nezvratným důkazem, že nynější mandelinkové nebezpečí nevzniklo a nemohlo vzniknout přirozeným a obvyklým způsobem, ale že nebezpečný škůdce byl k nám dopraven uměle, záměrně a hromadně pomocí mraků a větrů západními imperialisty, jakož i pomocí jejich záškodnických agentů k nám vysílaných.

Tento bezpříkladný útok na existenci našich rolníků a všeho našeho mírumilovného lidu je otrásovající obžalobou imperialistů, ohrožujících svět atomovou pumou a používajících v míru stejně podlých a zločinných zbraní, jakých použili nacističtí útočníci ve válce, v otravných plynech a japonští fašisté v epidemických bakteriích. Je to zločinný pokus kapitalistických vykořisťovatelů, snižujících systematicky životní úroveň svého pracujícího lidu, ohrozit proces zvyšování blahobytu pracujícího lidu Československa.

Aby bylo dalšímu šíření mandelinky bramborové zabráněno, její výskyt omezen a sklizně brambor zachovány, je bezpodmínečně nutné odhalit a vysbírat v nejkratší době škůdce v ohniscích, ohniska označit a chemicky ošetřit.

V příkaze se ukládá prohlédnout za účasti všeho obyvatelstva v obcích veškeré bramborové porosty na území kraje, označit tyčkou nalezená místa výskytu mandelinky bramborové a úplně vysbírat škůdce, od pondělí 12. července t. r. zajistit za pomoci letadel, pozemních strojů a přístrojů důsledné chemické ošetření všech napadených a s nimi sousedících bramborových porostů, v místech výskytu larev třetího a čtvrtého vývojového stadia zorganizovat kromě toho systematickou desinfekci půdy sirouhlikiem.

Pracovníci, pověřeni kontrolou hledačky v obci, podají o výsledku zprávu ONV.

Také ostatní škůdci zemědělských plodin, zejména cukrovky, chmele a ovocných stromů, nesmějí zůstat bez povšimnutí.

3. Shlédněte krátký propagandistický film o „americkém brouku“. Jaké další informace o rozšíření mandelinky bramborové v Československu podává? Na samotné závěru je boj s mandelinkou přirovnáván k jiné události československých dějin. Jaké?

4. Co popisuje tento komiks otištěný na stránkách časopisu *Mateřídouška*?

Proč režim potřeboval takto ovlivňovat nejmenší čtenáře?

5. Pokuste se na internetu dohledat, jaké je současné rozšíření mandelinky bramborové. Nachází se v současné době mandelinka bramborová na území České republiky. Pokud ano, kde?
6. Najděte pamětníka nebo pamětnici, kteří byli v době padesátých let děti a zúčastnili se sběru mandelinky bramborové. Jakým způsobem sběr mandelinky probíhal? Co se dělalo s nasbíranými mandelinkami? Kam se nález mandelinky hlásil?

9.3.4 Proces M. Horáková a spol. – pracovní list

Pozorně si přečtěte novinové titulky z období probíhajícího procesu s Miladou Horákovou a spol.

Jak tisk označuje obžalované?

Jak je prezentován názor čtenářů?

Jaké prostředky propagandy jsou zde použity?

Špionáž, rozvrat, návrat ke kapitalismu – program agentů ve službách podněcovatelů války

V bahně zrady, síhání opovržením všeho pracujícího lidu, končí rozbíječi jednoty dělnické třídy

Teroristická banda Fráni Zemínové

Proti devíti a půl milionům hlasů pro mír, hrstka velezrádců počítá s atomovou pumou

Bděllost našeho lidu zmařila spiknutí bandy záškodníků a špiónů, spočených s imperialistickými diplomaty

Odporná banda velezrádců a špiónů dohrála svou hanebnou roli

Vlastizrádci na soud lidu

Zaprodanci západního imperialismu chtěli zničit republiku a zvrátit lidově demokratické zřízení

Všechen československý lid plně schvaluje spravedlivý rozsudek nad velezrádci

TELEGRAM				Číslo výpravní	
Druh		Dodací číslo		1233	
Přiját			Vypraven		
=83=		PREMIER ANTONIN ZAPOTOCKY			
13/6 1705 KK		PRAGUE =			
CZ37/TWB85/LX215		Počet slov		Služební údaje - dopravní cesta	
ORD NEWYORK		50 13 1001 =		Den 13 Hod. 1001 =	
I PLEAD WITH YOU NOT TO CARRY OUT THE DEATH SENENCE ON MILADA HORAKOVA ZAVIS KALANDRA OLDRICH PECL AND JAN BUCHAL STOP THEY WERE VICTIMS OF NAZISM INMATES OF GERMAN CONCENTRATION CAMPS STOP AM DEEPLY CONVINCED THAT THEY DESERVE TO LIVE = PROFERSOR ALBERT EINSTEIN PRINCETON UNIVERSITY +					
769 F (1-1960)		Používejte dopravní cesty »VIA RADIO-PRAHA«			

S použitím slovníku se pokuste přeložit tento telegram. Kdo je autorem? Proč posílá telegram?

🎵📖 Shlédněte závěrečné projevy: a) lidové prokurátorky Ludmily Brožové, b) Milady Horákové.

Jak na vás tyto ženy při projevu působí? Povšimněte si obličejových výrazů a gestikulace.

Čím se jejich projevy liší? Jaké výrazy používají? Jakým tónem mluví?

9.3.5 Jižní Čechy v 50. letech – pracovní list

1. Pozorně prostudujte tento článek o výkupu brambor v Českobudějovickém kraji z Jihočeské pravdy z 21. října 1955. Na základě údajů v tabulce a symbolů v mapě se pokuste přiřadit do mapy názvy jednotlivých okresů.

Urychleně dokončit výkup brambor

Tabulka výkupu brambor k 26. říjnu

	Celkem %	Přírůstek %	Poř.
Písek	90,86	0,74	1
Třeboň	76,46	—	2
J. Hradec	76,21	0,80	3
Tábor	71,91	0,53	4
Strakonice	69,23	0,82	5
Milevsko	66,03	0,59	6
Vodňany	64,67	0,26	7
Prachovice	64,38	0,99	8
Trhové Sviny	64,08	1,26	9
Soběslav	62,41	2,—	10
Č. Budějovice	60,95	0,52	11
Týn nad Vlt.	54,98	0,57	12
Vimperk	54,79	0,57	13
Č. Krumlov	49,68	0,46	14
Kaplice	43,60	0,94	15
Kraj	67,70	0,71	—

Není pro kraj České Budějovice etí, že v mezikrajové soutěži s Jihlavou byl poražen na hlavu. Jihlavský kraj mohl již ve středu hlásit, že úkol je splněn.

Výsledky vej výkupu brambor na píseckém okrese ukazují, že brambory jsou a dají se vykoupit. Není proto dobrým vysvědčením národních výborů a výkupních pracovníků, že v mnohých případech okresy vykoupily 25. října jenom necelé procento, při čemž okres Tábor má přírůstek 0,53 % a Vodňany dokonce jen 0,26 %.

2. Vyhledejte, do jakého roku byly tyto okresy platné? Jak a kdy se změnilo administrativní členění ČSR?

350

3. Ve kterém roce došlo ke zrušení samosprávních okresů? Porovnejte počet okresů těsně před jejich zrušením a v roce 1955 v novinovém výstřižku. Jak se jejich počet lišil?

³⁵⁰ E. SEMOTANOVÁ, *Česko*, s. 346

9.3.6 České Budějovice v 50. letech – pracovní list

Prapory nad hlavami desetitisíců — takový je 1. máje obraz všech našich měst. Snímek je z Českých Budějovic z roku 1951.

Na obrázku vidíte českobudějovické náměstí při oslavě 1. máje 1951.

1. Po kom bylo v témže roce pojmenováno toto náměstí?

2. K jaké události se vztahuje následující výstřižek z Rudého práva otištěný 27. listopadu 1952? Jak podle vás mohla kampaň kolem této události působit na obyvatele Českých Budějovic a okolí?

Bdělost pracujících překazila plány zločinců

ČESKÉ BUDĚJOVICE (Od našeho zpravodaje) — V živé paměti mají dělníci, mistři a technici závodu Koh-i-noor v Českých Budějovicích, dobu, kdy E. Löbloví a celé té smečce zrádců v čele s Rudolfem Slánským se dařilo rozkrádat národní majetek.

Dobře si pamatuje soudruh Duchoň, soudružka Johnová a mnoho pracujících, jak neznámí lidé — vybavení doporučeními Löbla a jeho spřeženců — čmouchali kolem mlýnů a kádí na přípravu naší kvalitní tuhy i kolem dalších technologických postupů. Otravovali a vyzvídali, aby mohli ukrást pracujícím lidu jeho zkušenosti.

»Dobře jsme dělali, že jsme jim ukazovali co nejmiň,« řekl někdo v tažirně tuhy závodu, když při pondělní odpolední směně se ze závodního rozhlasu dozvěděli z výpovědi zločince Evžena Löbla, že šlo o záškodnickou akci proti našemu průmyslu. A nejen zkušenosti chtěli ukrást pro kapitalistické nepřátele. I deset nových tužkárenských strojů by již pracovalo pro izraelské fabri-

kanty a s nimi spřežené americké monopoly, nebýt bdělosti komunistů v závodě.

Mistopředseda závodní organizace KSČ soudruh J. Dvořák, který jako zámečník na montáži těchto strojů pracoval, vypráví: »Nešlo nám na rozum, proč se mají nové stroje vyvézt, když sami pracujeme se starými. Vždyť to bylo proti zdravému rozumu. Stroje už byly sice zabalené, ale když na naše hlasy nepřicházela odpověď, nechali jsme si je. A dobře jsme udělali.«

Pracovníci závodu Koh-i-noor v Českých Budějovicích vyjádřili své rozhodnutí v resoluci, ve které žádají nejtvrďší trest pro celou smečku škůdců. Jako odpověď na záškodnickou činnost zvýšili dělníci, mistři a technici závodu úsilí, aby proměnili ve skutek své závazky — splnili plán čtvrtého roku pětiletky do narozenin soudruha Stalina a v nadplánované akumulaci dosáhli do konce roku 6,800.000 Kčs. Splněním svých závazků dají pádnou odpověď i imperialistickým paličům války, v jejichž žoldu pracovala Slánského banda.

3. V následující ukázce z Rudého práva ze dne 9. srpna 1950 se píše o rozorávání mezí? Jaký byl význam rozorávání? Jak rozorávání mezí ovlivnilo zemědělství? Zamyslete se nad důsledky proměny zemědělské půdy. Jaké důsledky mohl mít takový zákrok do krajiny?

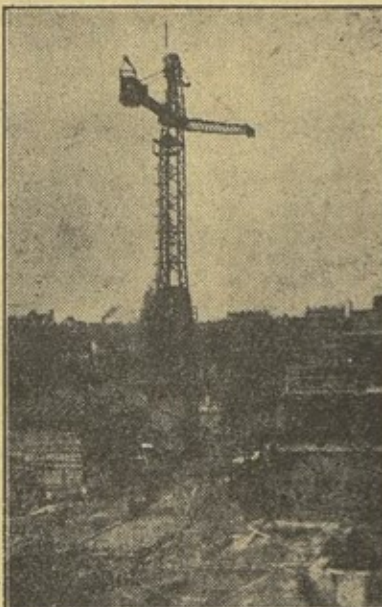
Ostrá radlice pluhu rozorává mez, která po staletí bránila našim rolníkům, aby mohli lépe a lehčeji pracovat, aby mohli zvýšit hektarové výnosy a lépe žít. Členové JZD v Třebotvicích na Českobudějovicku rozorávají meze. Na velkých lánech polí společnou práci lehčeji a více vyrobí a dají více potravin na stůl národa.

Mění se tvář krajského města

Druhá světová válka se již chýlila ke konci, když nad Českými Budějovicemi zakroužila americká letadla a začala shazovat bomby. Jedna z nich zasáhla také bývalou budovu Gestapa, v níž zahynuli uvězněni vlastenci. Deset let zůstaly na tomto místě jen zbytky základů.

Nebude však již dlouho trvat, a uvidíme na témže místě novostavbu opravdu nového typu. V přízemí budou obchodní místnosti a další patra budou obydlena. Již ve čtvrtém čtvrtletí letošního roku začnou se někteří občané stěhovat do nových bytových jednotek. A komu mají poděkovat? Všem pracovníkům této stavby, kteří úspěšně plní plán a termín dokončení jistě dodrží. Vždyť i pomocní dělníci mají velké zásluhy na plnění plánu stavby. Ku příkladu soudruzi Vrchota, Mazanec, Davidovič. To jsou lidé, kteří plní svědomitě každý úkol.

Jistě by mohli sloužit vzorem Havelkovi, Fenclovi, Krebsovi, Štochlůvi a Janochovi, kteří nepovažují za nutné dodržovat pracovní dobu. Domnívají se, že stačí úkol splnit buď po pracovní době nebo v noci.

I když jeřáb, který vidíte na obrázku, přišel proti plánu pozdě, přece jeho zásluhou bylo zpoždění plánu vyrovnáno. V lednu byl plán stavby splněn na 45 procent, v únoru na 94 procenta a v březnu na 132 procenta.

4. O jaké stavbě se v tomto článku z 15. 5. 1956 z Jihočeské pravdy píše? Kde se budova nachází a co je na jejím místě dnes? Jak článek popisuje pracovníky na stavbě a plnění plánu?

9.3.7 Proces Rudolf Slánský a spol. – pracovní list

Cíl spiknutí — likvidovat lidově demokratické zřízení a znovunastolit kapitalismus **PO ODSOUZENÍ BANDY ZRÁDCŮ — SMĚLE VPŘED!**
Pracující žádají spravedlivé potrestání zrádců

Z R Ů D A **Spolupráce spiklenečů s titovskou agenturou** **J I D Á Š**

Vytváření protistátního spikleneckého centra **Chtěli uvrhnout lid do bídy a hladu**

Spravedlivě zúčtovat se zločinci! **Lid naší vlasti žádá tvrdý trest pomocníkům imperialistických vrahů**

Ještě více zvýšíme svou bdělost a ostražitost **SIONISMUS - NÁSTROJ AMERICKÝCH IMPERIALISTŮ**

Mocný ohlas vítězství čs. lidu nad imperialistickými agenty, špióny a sabotéry **Z R Á D C E**

Nepřátelské působení proti budování socialistického zemědělství

Starý nepřítel strany — oportunist a trockista **Nejtvrdší trest ať stihne vlastizrádce!**

S KLEMENTEM GOTTWALDEM **Náš pracující lid vyjadřuje souhlas se spravedlivým**
PŮJDEME OD VÍTĚZSTVÍ K VÍTĚZSTVÍ **rozsudkem nad zrádci naší vlasti**

Zrádce a špion nemá vlasti **Celou zemí zní hlas nenávisti a opovržení k bandě špiónů a zrádců**

Nepřátelská činnost spiklenečů uvnitř komunistické strany **TITOVSKÁ TVÁŘ SLÁNSKÉHO BANDY**

Zločinecká činnost sionistických organizací **Žádáme nejtvrdší trest pro zrádce a záškodníky**

Škádčovská činnost v době Slovenského národního povstání **Zbavení zaprodanců, půjdeme rychleji vpřed**

Nechť nejvyšší trest jako železná pěst **Za zradu vlasti a lidu, za smrt soudruhů Švermy**
dopadne na hlavu zločinců **a Fučíka - smrt imperialistickým agentům!**

Po rozdrčení špiónů a zrádců budeme ještě **Pod vedením soudruha Gottwalda rozdrtíme všechny**
odhodlaněji pracovat pro šťastný život a mír **pokusy špiónů a zrádců - vybudujeme socialismus**

Rozdrčení spikleneckého centra v ČSR **Jednomyslně zní hněvivý hlas našeho lidu - smrt**
je vítězstvím pracujících všech zemí **imperialistickým agentům!**

Nejtvrdší trest zločincům, kteří usilovali o život soudruha Gottwalda!

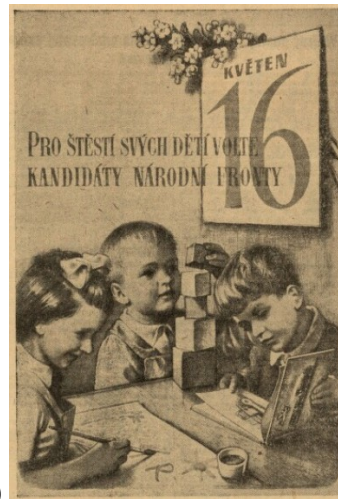
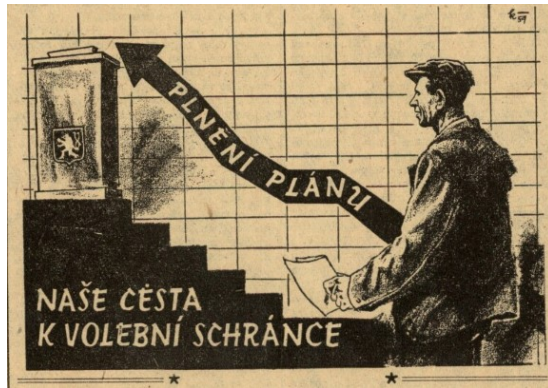
Přečtěte si titulky z tisku v době probíhajícího procesu a odpovězte na tyto otázky:

1. Z jakých zločinů byli obžalováni v procesu s Rudolfem Slánským a spol. obviňováni?
2. Jaká označení pro ně tisk používal? Pokuste se najít titulek, který využívá nějaký z prostředků propagandy:
3. Koho tisk označoval za vedoucí osobnost v boji proti spikleneckému centru?

- a) nálepkování
- b) třípytivé všeobecnosti
- c) přenos
- d) svědectví
- e) lidovost
- f) úmyslné opomenutí
- g) rozjetý vlak

9.3.8 Mediální kampaň k volbám – pracovní list

1. Porovnejte následující volební plakáty k volbám do Národního shromáždění z roku 1954. Na jaká témata volební kampaň cílí? Jaká slova se na plakátech vyskytují nejčastěji?

f)

2. Pokuste se okomentovat argumenty v následujícím výstřižku z Jihočeské pravdy před volbami do národních výborů v roce 1957. Co je předkládáno jako pozitivum v nabídce kandidátů Národní fronty a co naopak kritizováno?

V PĚDĚLI VŠICHNI K VOLBÁM:

<p>PRO výstavbu naší krásné vlasti, pro to, aby jižní Čechy byly ještě bohatší, aby se všemu jihočeskému lidu dařilo stále lépe a lépe,</p>	<p>PROTI všem kontrarevolucionářům, kteří nenávidí naši svobodnou vlast, naši demokracii, proti zrádcům národa z mnichovských vysilaček,</p>
<p>PRO další rozvoj průmyslové výroby, pro to, abychom vyráběli stále více, lépe a levněji, aby naše vláda mohla dále snižovat ceny,</p>	<p>PROTI fabrikantům, kterým se stýská po ztracených milionech, proti obhájcům kapitálu, který v minulosti rdousl nás a na Západě rdousí dodnes,</p>
<p>PRO ještě širší rozmach socialistické výroby v zemědělství, pro další stovky nových jednotných zemědělských družstev a tisíce nových družstevníků,</p>	<p>PROTI velkostatkářům, kteří v minulosti ubíjeli a ničili rolníky, posílali na ně exekutory a četníky, proti všem, kteří byli příčinou bídy a zaostalosti vesnice,</p>
<p>PRO mírumilovnou zahraniční politiku naší vlády Národní fronty, pro mírové soužití všech národů, pro zákaz zbraní hromadného ničení,</p>	<p>PROTI americkým podněcovatelům atomové války, proti pokusům s nukleárními zbraněmi, které ohrožují existenci lidstva, proti nové wehrmacht,</p>
<p>PRO štěstí svých rodin, pro světlou budoucnost dětí, aby vyrůstaly v míru a radosti v chloubu a hrdost národa, v budovatele komunismu,</p>	<p>PROTI hitlerovským hrdlořezům, kterým dávají američtí imperialisté do rukou atomovou zbraň, proti fašistickým generálům, proti bestím z gestapa</p>

9.3.9 Čihošťský zázrak – pracovní list

1. Přečtěte si recenzi k film *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení* otištěnou v Rudém právu dne 10. března 1950. Co od filmu podle recenze očekáváte?

Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení

Zelivský opat Vít Tajovský vyslovil při návštěvě v Čihošti přání, aby vatikánský »zázrak« v Čihošti byl zachycen fotograficky. Nuže — stalo se, třeba že v jiném smyslu, než pan opat a ostatní strážci »zázraku« myslili. Pohyby křížku v čihošťském kostele byly dokonce zfilmovány. A každý se může od pátku 10. března v našich kinech na vlastní oči přesvědčit, jak hnusnou komedií se neostýchal sestrát farář Toufar s cely prostých věřících.

Studio dokumentárních filmů natočilo krátký animák »Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení«, který je zařazen do nových programů našich kin. Tento film odhaluje nejen pravou podobu čihošťského kejklířského »zázraku«, ale ukazuje i hlubší souvislosti, odhaluje, kam až sahaly záměry původců tohoto »zázraku«, odkud až vycházely nitky, které uváděly v pohyb křížek ve svalostánku. Odhaluje, že nekončily jen v »dovedných« rukou faráře Toufara, ale že vedly přes královéhradeckou konsistorek do pražské papežské internunciatury a odtud až do Vatikánu.

Teprve při pohledu na důmyslné zařízení diváku vytane, jak podlých prostředků užití osnovené »zázraku« na oklamání věřících lidí, jak se ze »zázraku« měla stát výnosná živnost, jak lidé v kněžském rouše chtěli podle příkazu Vatikánu rozsévat nepokoj místo klidu, zášť místo lásky, nepřátelství místo míru.

Ani školních dětí se nerozpakoval zneužít farář Toufar k svým nekalým záměrům: dával jim při hodině náboženství psát úlohu o »neobyčejném úkazu v Čihošti«. A zatím — jakýpak neobyčejný úkaz. Jen jeden z prostředků, užívaných nepřáteli naší vlasti, lidu, pracujícího na výstavbě své šťastnější budoucnosti, jedna z provokačních metod přísluhovačů imperialistů.

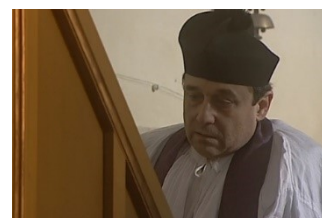
Ve filmu jsou zachyceny listy a dopisy, které psal farář Toufar o »zázraku«, písemné výpovědi svědků »zázračného« úkazu, které podnikavě obstaral. Film zachycením celého složitého mechanismu »zázrakového« zařízení ukazuje, že se tento muž v kněžském rouchu necpákoval hrát pouťového eskumotéra a jeho reklamního agenta v jedné osobě.

Jenže je konec pouťového kejklířství. Čihošťský »zázrak« a jeho strážci byli postaveni do pravého světla. A divák, hledícímu v kinu na faráře Toufara, předvádějícího před okem kamery, jak pohyboval křížkem, připadá, jako by na chvíli pohlédl do tváře středověkým nepřátelům pokroku a pravdy, jejichž kupčení s cely lidí je však dnes naprosto marné.

Byli odhaleni domácí strážci a jejich páni ve Vatikánu. Byli odhaleni jako agenti anglo-amerických válečných štváčů.

KAREL VANĚK,

2. Nyní shlédněte samotný film *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*. Jak na vás film působí? Shoduje se film s vaším očekáváním? Jak vnímáte pravdivost tvrzení ve filmu?
3. Poté shlédněte krátký úryvek z novějšího filmu *In nomine patris*, který ukazuje, jak mohlo probíhat natáčení snímku *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*. Soustředte se na osobu kněze Toufara. Proč nemohly být jeho záběry použity v natáčeném filmu? Jaké další informace víte o osudu tohoto kněze?

9.3.10 Poštovní známky v 50. letech – pracovní list

1. Na základě uvedených detailů známek vydaných v průběhu 50. let se pokuste vystihnout klíčová témata, osobnosti, události a výročí na která komunistický režim kladl důraz. Soustřeďte se především na obrázky. Co podle vás vyjadřují?

Stavba socialismu - Slapská přehrada

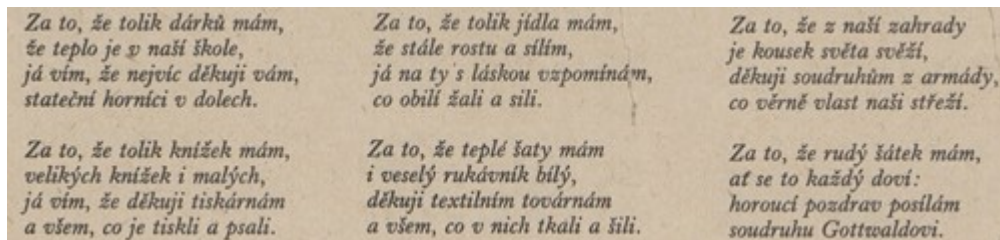
Stavba socialismu - hornické sídliště Poruba

2. Jak se tyto známky liší od současných známek? Co je podle vás dnes nejčastějším motivem na poštovních známkách?
3. Pokuste se navrhnout vlastní kolekci poštovních známek. Jaké motivy byste na známky umístili? Jaké osobnosti, události, krásy přírody či pamětihodnosti by podle vás bylo vhodné umístit na tuto kolekci?

9.3.11 Vánoce v 50. letech – pracovní list

1. Poslechněte si vánoční projev Antonína Zápotockého z roku 1952. Jakou změnu ve slavení Vánoc Zápotocký v projevu popisuje? O jakých postavách a osobnostech se v projevu mluví?
2. Přečtěte si následující následující koledu otištěnou v časopise *Mateřídouška* v roce 1950. Jaké motivy se v koledě objevují? Jsou to motivy pro koledu typické?

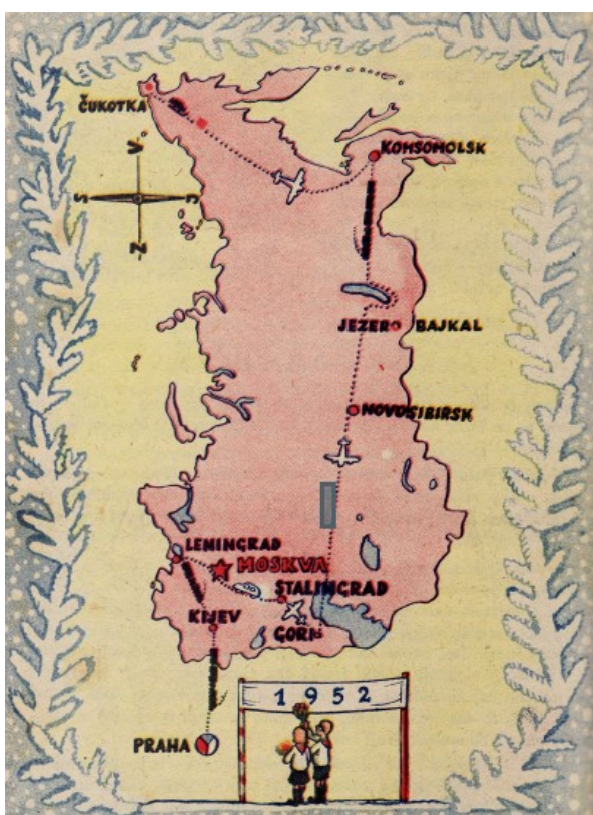
3. Proč byly tradiční koledy pro komunistický režim nežádoucí? A proč režim usiloval o nahrazení Ježíška postavou Dědy Mráze?

4. Pokuste se z následujících karikatur vyvodit, jak režim prezentoval vánoční atmosféru na Západě.

←5. Odkud cestoval Děda Mráz do Československa?

↓ 6. Na základě úryvku z Rudého práva z roku 1953 uveďte jaké nedostatkové potraviny a zboží budou na *Trhu Dědy Mráze* ke koupi. Pokuste se najít pamětníky, kteří prožili 50. léta jako děti a zeptejte jich, jaké dárky dostávali pod stromeček.

7. Diskutujte o podobě Vánoc v 50. letech a dnes. Čím se podoba liší?

TRH DĚDY MRÁZE V PRAZE

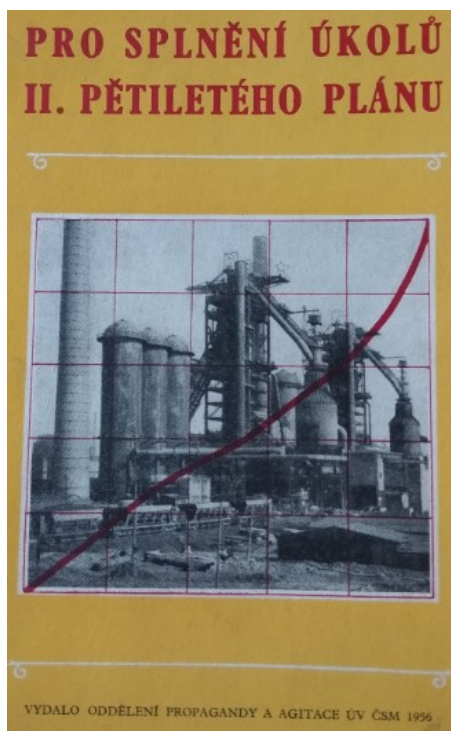
V sobotu 28. listopadu odpoledne bude v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka na Starém výstavišti v Praze slavnostně zahájen Trh Dědy Mráze.

Sedmnáct podniků státního obchodu a závodů místního hospodářství bude zde prodávat různé druhy potravin, ovoce, spotřebního zboží, textilů, obuvi, kol, radioaparátů, nábytku a j., které jsou vhodným dárkem pod letošní vánoční strom našich pracujících. Proti letům minulým je postaráno o rozšíření jednotlivých sortimentů a dostatečné zásobování trhu. Návštěvníci si mohou na Trhu Dědy Mráze koupit pomeranče, několik druhů ořechů, dále mandle, některé výrobky z textilů, kterých byl do-

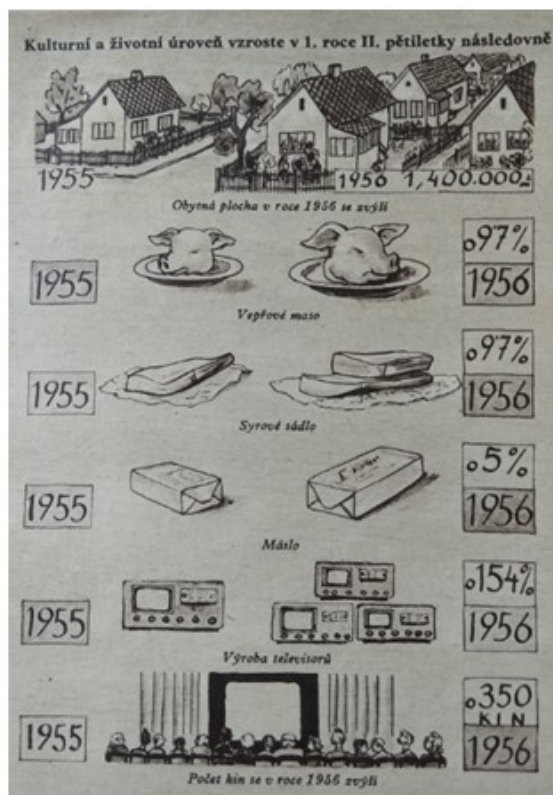
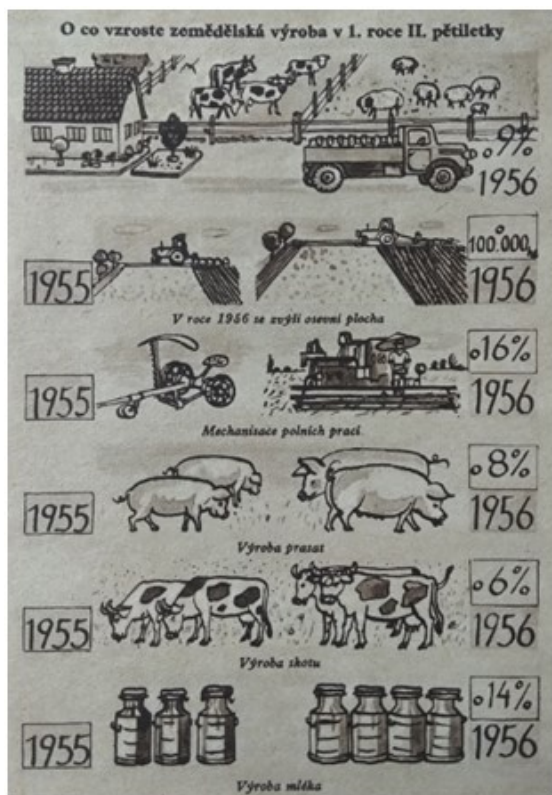
sud nedostatek. Během prodeje, který bude trvat až do 31. prosince, si mohou návštěvníci koupit hračky, dovezené z Německé demokratické republiky, holičí čepelky ze Švédska a pod.

Zaměstnanci obchodů spolu s výtvarníky každodenně pracují v prostorách Průmyslového paláce na stavbě kóji, prodejních stánků, velké restaurace, na pohádkových stavbách, perníkové chaloupce a starém ruském hradu. Jeden z největších stánků bude mít Pražský obchod drobným spotřebním zbožím o délce 24 m, kde se budou prodávat všechny druhy spotřebního zboží. Dále se trhu zúčastní prodejny Darex, Pramen, Obchodní domy, Bazar a další. (ČTK)

9.3.12 Plánované hospodářství – pracovní list

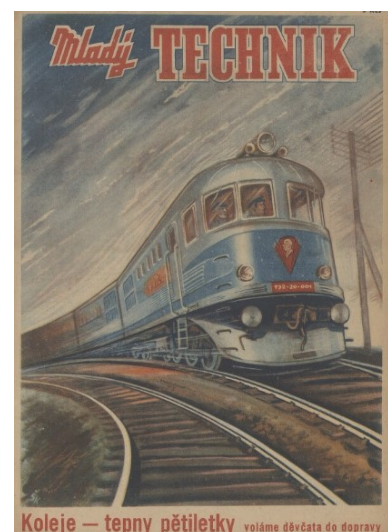
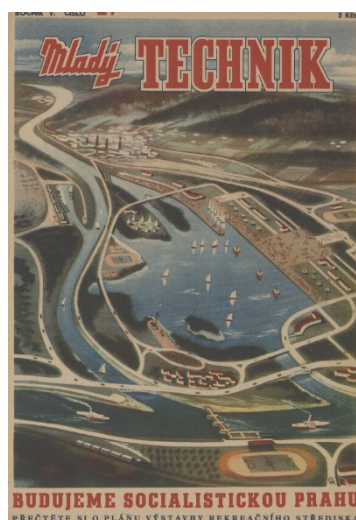
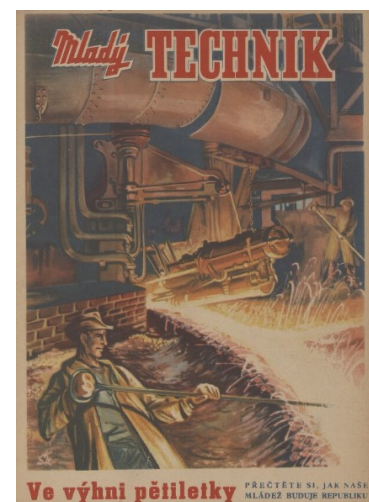
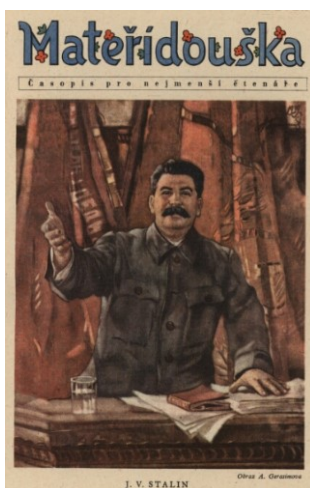
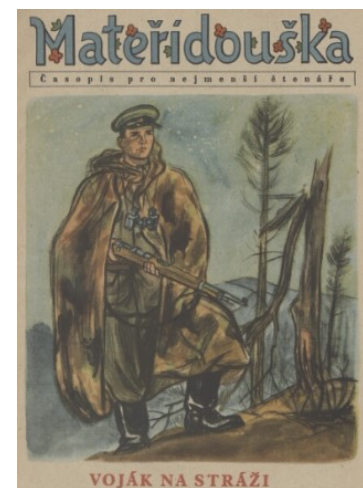

- Prostudujte úryvek z brožury vydané k druhé pětiletce.
- Jak se promění výroba a životní úroveň v jejím prvním roce?
- Zamyslete se nad výhodami a nevýhodami plánované ekonomiky a porovnejte s tržní ekonomikou.
- Které současné státy stále uplatňují principy plánovaného hospodářství?

9.3.13 Propaganda pro děti – pracovní list

1. Porovnejte vybrané titulní strany dětských časopisů *Mateřidouška* a *Mladý technik* z let 1951–1953. Jaká témata se v časopisech objevují? Porovnejte je se současnými časopisy pro děti. Objevují se zde podobná témata?

Sovětský voják, náš osvoboditel a přítel, brání mír

2. Očekávali byste obrázek s tímto popisem v dětském časopise?

3. Přečtěte si krátký příběh z vydání Mateřídoušky po úmrtí J. V. Stalina.

JABLÍČKO OD STALINA

Jiří Binek

Sestiletá korejská dívka Li Di-Che žila sama s babičkou v podzemní chýši. Byla smutná. Tak smutná jako třešeň na návsi, již zbyla jediná větev po náletech. Maminku Li Di-Che zabil hloubkový letec, když sela rýži, jejich bílý domek rozbořila puma.

Jednou za nimi přišla sovětská žena Marija Ovsjannikova. Babička jí vyprávěla, obě vzlykaly a plachá Li Di-Che se držela babičky za sukni: bála se bílé ženy. Bílí jsou vojáci z Ameriky. Bílý pilot zabil její maminku. Li Di-Che se chvěla jako list osyky.

Když potom babička dovyprávěla, naklonila se přivětivá Marija Ovsjannikova k Li Di-Che. Červené jablíčko jí podala:

„Vezmi si!“
Li Di-Che prudce sklopila víčka a snědou tvář honem zabořila do babiččiny sukně.

„Rekněte své vnučce, že jsem jí dovezla jablíčko ze Sovětské země,“ pravila Marija Ovsjannikova.

Babička si Li Di-Che přitáhla k sobě a vzkaz jí pošeptala korejsky. Chtěla jí k bílé ženě postrčit. Ale Li Di-Che se jí vytrhla a utekla poplašeně do kouta chýše.

„Rekněte své vnučce, že jí jablíčko posílá soudruh Stalin,“ dál vlídně naléhala Marija Ovsjannikova.

A tu, jako když sluneční paprsek pohládí třešňový květ a on se rozevře. — Šťastně se Li Di-Che usmála a jablíčko si vzala . . . Jablíčko od Stalina.

Obrázek M. Marešové

Zajímavost z českého jazyka: naleznete slovo, které je z pohledu současných pravidel pravopisu napsáno chybně?

4. K jaké události se příběh vztahuje? Jak příběh vykresluje Američany? Co v příběhu symbolizuje jablíčko od Stalina?

5. Znáte nějaké filmy (speciálně pohádky) vzniklé v období 50. let?

---

6. Pokuste si vzpomenout na děj některé z uvedených pohádek, které byly všechny natočeny v padesátých letech. Dokážete v nich identifikovat některé prvky propagandy? Např. propojení typicky pohádkového černobílého vidění světa s komunistickou propagandou na pozadí studené války – tedy kontrast starého a nového světa nebo témata jako je práce, třídní rozdíly.

Pokud si nevzpomínáte, vyhledejte si na internetu ukázky z pohádek nebo celou pohádku shlédněte doma a pokuste se na ní nahlížet z pohledu režimu. Jsou v pohádkách věty, slovní spojení nebo myšlenky, které mohly nějak podpořit ideály propagované komunistickým režimem v 50. letech?

- Císařův pekař – Pekařův císař (1951)
- Pyšná princezna (1952)
- Byl jednou jeden král (1954)
- Obušku, z pytle ven! (1955)
- Hrátky s čertem (1956)
- Princezna se zlatou hvězdou na čele (1959)

7. Zamyslete se nad přítomností propagandy ve filmech. Myslíte si, že nějaký druh propagandy je přítomný i v dnešních filmech a seriálech? Vzpomeňte si na shlédnuté české i zahraniční filmy. Můžete uvést nějaký příklad propagandy, která do filmu pronikla?

---

8. Jak podle vás filmový průmysl ovlivňuje hodnoty, názory a postoje těch, kteří filmy či seriály sledují?
